



HAGYOMÁNYÁPOLÁS AZ ÓVODAI, AZ ISKOLAI ÉS A CSALÁDI NEVELÉSBEN

TÉGLÁS ZSOLT GÁBOR

Sárospataki Pedagógiai Füzetek

HAGYOMÁNYÁPOLÁS AZ ÓVODAI,
AZ ISKOLAI ÉS A CSALÁDI NEVELÉSBEN

Téglás Zsolt Gábor



SÁROSPATAKI PEDAGÓGIAI FÜZETEK

A Tokaj-Hegyalja Egyetem tudományos kiadványsorozata

33.

Szerkesztőbizottság:

Dr. Bajusz Orsolya PhD

Prof. Dr. Bolvári-Takács Gábor PhD

Dr. Lívják Emília PhD

Dr. Nagy György PhD

Dr. Podlovics Éva PhD (*sorozatszerkesztő*)

Dr. Téglás Zsolt Gábor PhD

Dr. Toma Kornélia PhD

Wiersumné Dr. Gyöngyösi Erika PhD

HAGYOMÁNYÁPOLÁS AZ ÓVODAI, AZ ISKOLAI ÉS A CSALÁDI NEVELÉSBEN

Téglás Zsolt Gábor



Tokaj-Hegyalja Egyetem
Sárospatak, 2024



Szakmai lektorok:
Dr. Szőke Anna PhD
Dr. habil. Varga László PhD

Nyelvi lektor: Dr. Kökényesi Nikoletta Judit PhD

© A mű szerzői és szerkesztői, 2024

ISBN 978-615-6482-21-1

ISSN 0230 0435

Kiadja a Tokaj-Hegyalja Egyetem
3950 Sárospatak, Eötvös u. 7.
www.unithe.hu

A kiadásért az egyetem rektora felel

Sorozatterv: Bordás Márton

Tördelés és nyomdai előkészítés: Á.Tóth és Barátai Produkciós
és Reklámügynökség Kft., Miskolc (5755/2024)

Nyomdai munkák: Valdenor Kft., Budapest
Felelős vezető: Gyetvai Gyula ügyvezető

*„A hagyományok ápolásában mindig azt tartsuk szem előtt,
hogy mit meríthetünk belőle, hogyan élhetünk általa tartalmasabb,
emberibb életet.”*

(Kiss Margit)

Köszönetnyilvánítás

Jelen kötet a 2009-ben készült doktori disszertációm aktualizált változata. A dolgozat fő váza maradt ugyan változatlanul, viszont szükség volt egyes területek frissítésére, mivel az elmúlt 15 évben rengeteg szakmai tapasztalattal gazdagodtam és számos tanulságos élethelyzettel találkoztam, melyek több tekintetben finomhangolták és bővítették ismereteimet. Rendkívüli segítségemre volt ebben a munkában a Bécsi Egyetem Neveléstudományi Intézetének oktatójaként eltöltött három év, valamint a hazai felsőoktatásban, a Tokaj-Hegyalja Egyetemen és jogelőd intézményeiben szerzett évtizedes pedagógiai gyakorlatom.

Köszönettel tartozom azon egykori tanárainknak, akiket a doktori tanulmányaim és a disszertáció védeése során alkalmam volt megismerni és azóta gyümölcsöző szakmai barátság alakult ki közöttünk. Közéjük tartozik témavezetőm, Schaffhauser Franz, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskolájának professzora; Szőke Anna néprajzkutató, a Vajdasági Magyar Óvodapedagógusok Egyesületének elnöke; Varga László, a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar dékánja. Köszönet illeti Rolf Röder és Ralf Lutz barátaimat, akik nagy segítségemre voltak a német nyelven megjelenő publikációim nyelvi lektorálásában.

Végül, de nem utolsósorban szeretném köszönetemet kifejezni a Zsindely Népzenei Együttes Egyesület tagjainak az immár több mint két évtizede tartó közös hagyományápoló munkáért. Továbbá családomnak, akik nemcsak szeretetükkel támogatnak, hanem azzal is, hogy a hagyományok iránti elhivatottság és az ezáltal képviselt értékek nevelésben való mindennapi megjelenése átszövi a közös életünket. Hálás vagyok, hogy a tradíciókkal kapcsolatos megannyi tevékenység a hétköznapiakban nem munkaként, hanem baráti-családi közös időtöltésként és értékteremtésként van jelen.

TARTALOM

Köszönetnyilvánítás	7
I. Bevezetés és a téma relevanciája az ezredforduló után	11
II. Hagyományok a hétköznapi életben és elméleti síkon	17
II.1. A családi és az intézményes nevelés szerepe az érzelmi intelligencia fejlesztésében	17
II.2. Személyes tapasztalatok	19
II.3. Beavatási és átmeneti rítusok	29
II.4. Kutatási helyszínek	33
III. Hipotézisek	36
IV. A közoktatás kereteiben történő hagyományápolás rövid áttekintése	37
V. A hagyományápolás szinterei	42
V.1. Irodalmi nevelés	42
V.2. Idegennyelvi kompetenciák fejlesztése	48
V.3. Mozgásos tevékenységek	59
V.4. Zenei tartalmak	69
V.5. Népi praktikák a gyakorlatban	84
VI. Zempléni körkép	89
VII. Nemzetközi kitekintés	94
VIII. Összegzés, következtetések és a hipotézisek igazolása	99
VIII.1. Interjúk és kérdőívek melléklete	101
VIII.2. Képek melléklete	127
IX. Irodalom	140

I. Bevezetés és a téma relevanciája az ezredforduló után

PhD-kutatásaim alatt a hagyományápolás szerepét vizsgáltam az óvodai, az iskolai és a családi nevelésben. Kutatásaim során a hagyományok valódi jelentőségére kívántam rávilágítani és megvizsgálni a „jelenné tétel” folyamatát. Azt, hogy a múlt értékeinek megismerésével és magunkévá tételével miben és mennyiben változik meg életünk, milyen kihatással lesznek a hagyományok a jövő konstruktív formálásában. Ezen folyamatok vizsgálatát konkrét gyakorlati megfigyeléseken és helyzetelemzéseken keresztül valósítottam meg, melyek rámutattak, hogy a társadalmi csoportok, mikroközösségek vagy az egyén életében mikor, miként és miért kerülnek felszínre a családban, óvodában vagy iskolában megismert hagyományok és hogyan tudja ezt napjaink embere hasznosítani. A hagyományok által közvetített értékek hatásait leginkább a gyermeknevelésben kutattam és a tradíciók által közvetített többletre, általuk generált fejlődésre kívántam rámutatni.

A tanulmány első részében magát a hagyomány definícióját elemeztem és összevetettem számos szakirodalmat a témában, melyek egy pontban mindig találkoztak. A közös nevező az volt, amiben a legtöbb kutató egyetértett, hogy minden tradíció olyan tapasztalati tudás, mely valamilyen lényeges tartalom kifejezésére jött létre, egy konkrét élethelyzet, probléma megoldásaként alakult ki. A szakirodalmak abban is egyetértettek, hogy a hagyomány sohasem öncélú, hanem valamilyen valóságos probléma, testi vagy lelki szükséglet kielégítésére fejlődött ki. Az általa létrehozott megoldási út beigazolódott, majd évtizedekre, sőt évszázadokra bizonyította helyességét. A hagyományátadás módszerének állandósult jellemzőjévé vált a folyamatos alkalmazás, aktuális körülményekhez való igazodás, alkalmazkodás, a folyamatok rendszeres ismétlése, szisztematikus gyakorlati felhasználása és a megszerzett tapasztalati tudás átörökítése. A hagyományok átvételének és felhasználásának helye először a család, majd a legkülönbözőbb emberi közösségek, így az óvoda és az iskola világa. A hagyományok tárgya pedig a legegyszerűbb, leghétköznapiabb dolgoktól az adott közösséget érintő élethelyzetekig megjelenő területekhez társult. Többek között ilyen a társas viselkedés, táplálkozás, öltözködés, háztartás, munka, ünnepek, hitéleti vonatkozások, kommunikáció, gyermeknevelés, udvarlás, párvalasztás, gyermekszületés és az önértékelés is ide tartozik. Természetesen az adott hagyomány által hordozott tartalom és érték minden esetben egyén- és közösségfüggő. Ezt a tényt egyetlen tradíció elemzésénél sem szabad figyelmen kívül hagynunk, mivel nem minden hagyomány értelmezhető minden egyes egyén számára pozitív, jó értékként, nyilvánvalóan létezik negatív hagyomány is.

Érdemes megvizsgálni a hagyományok tárgy- és eszközkulturáját is, melynek gyakori jellemzője a természetes anyagok felhasználása, a természetközelség, a megfigyelésekre való hagyatkozás, az egyszerű és mindenki számára elérhető

anyagok, eszközök, tárgyak felhasználása. Ez a folyamat leggyakrabban a saját alkotással, valaminek az elkészítésével társult, ami szintén lehetett tárgyi vagy szellemi megnyilvánulási forma. Ezek közül a legnagyobb esztétikai értéket képviselő alkotások igazi művészeti értéket képviselve maradtak fent. A hagyományok fentiekben megnevezett paramétereit megannyi összefüggésben lehetne vizsgálni, én viszont igyekeztem a kisgyermekkorai nevelésben előforduló területekre fókuszálni. Munkámban éppen ezért külön fejezetekben foglalkozom az irodalmi neveléssel és a népmese hatásával, a korai idegennyelv-elsajátítás és a hagyományok összefüggéseivel, a zenei neveléssel, a mozgásos tevékenységgel a néptáncra fókuszálva, illetve a külső világ tevékeny megismerése kapcsán a kézműveskedésre és az alkotó tevékenységekre helyeztem a hangsúlyt. Az érintett területek elemzését minden esetben a szabad játék, énekes játék, játékos mozgás, népi játék és a játékos tanulás fogalma kísérte végig, mivel a hagyományok és nevelés viszonyrendszerében maga a játék kiemelt szerephez jut minden területen.

A korábbi doktori értekezés alapja jelen kötetben kiegészül egy sajátos helyzet- és folyamatelemzéssel, mivel az elmúlt években a Covid-19 által előidézett változások jelentős mértékben befolyásolták a családi és intézményes gyermeknevelés hagyományos formáit, megszokott körülményeit. Számos elemzés született, mely ennek az időszaknak a negatív hatásait mutatja be. Viszont ritkán esik szó arról, hogy bizonyos esetekben pozitív következményei is adódtak a világjárványnak. Egy esettanulmányon keresztül fogom bemutatni ezt a területet, mely leírás nem tér el a PhD-dolgozat alapvető stílusától és hangnemétől, mert szintén saját megfigyeléseim, valamint tervezett és tudatos hagyományátörökítő nevelési stratégia mentén kibontakozó történet. Hosszas szakirodalmi kutatás után saját tapasztalataimhoz hasonló kutatási eredményről egyébként a Leedsi Egyetem által közétett elemzésben olvastam, mely a fiatal apák világjárvány idején szerzett élettapasztalatait állította fókuszba (Clayton et al., 2022). A kutatás részletesen bemutatja, hogy a világjárvány és az azt követő kedvezőtlen körülmények – mint például munkahelyek elvesztése vagy az otthoni munkavégzés – miatt sok fiatal apa több időt tölthetett gyermekeik közvetlen társaságában és apaként is tanúi lehettek a korábban gyakran a kizárólag az anyaszerephez társuló olyan kulcsfontosságú mérföldköveknek, mint például a gyermekük elindulása, megszólalása vagy éppen kerékpározni tanulása. Ez a családbarát élethelyzet a járvány lassú megszűnésével és egyes munkahelyek „home office” lehetőségével is még sok esetben jó ideig megmaradt és hozzájárult az otthoni és munkahelyi prioritások közötti jobb egyensúly megteremtéséhez. Ez a rugalmas munkavégzési helyzet mindenképpen kedvezett a fiatal apák esetében a gyermekekkel együtt tölthető közös időnek, mely esetemben is egy fontos életszakaszt jelentett.

A család és az intézményes nevelés kapcsolatának a gyermek személyiségfejlődésére gyakorolt hangsúlyos szerepe az egész dolgozaton átível, mely folyamat jelentőségét több kutatás is igazolta, például olyan vonatkozásban, ami az óvoda, az iskola és a szülői ház közötti kapcsolatot állítja fókuszba (Wiersumné, 2018).

A disszertáció megírása óta eltelt 15 évben a téma főszereplője, maga a hagyomány nem, viszont annak értelmezése, a mai társadalmi folyamatokban játszott szerepe hatványozott mértékben megfakulni látszik. Fő okait ennek leginkább

a technikai fejlődésben, az internet felhasználásának kiszélesedésében és a digitális világ által kínált kecsegtető, mindenki számára elérhető lehetőségekben látom, melynek jellemző és leginkább a fiatalok számára vonzó tulajdonságai az arcnélküliség, a gyorsaság és a kényelem. Személytelenség és arcnélküliség, mert nincs felelősségvállalás a kimondott, leírt, megjelenített és képviselt tartalmakért. A felhasználó, ha akarja, elbújhat egy fal mögé. Ismeretlenül és másodpercenként változtathatja véleményét, identitását. Ez önmagában nem lenne baj, viszont sajnos nagyon sokan visszaélnék ezzel a lehetőséggel, vagy csak egyszerűen nincsenek tudatában az efféle médiafelhasználás valós veszélyeket hordozó következményeinek, ami különösen gyermekeink esetében fokozottan kockázatos. Gyorsaság, mely önmagában szintén nem feltétlenül lenne rossz lehetőség. Az a tény, hogy szinte minden ismeretet egyetlen másodperc alatt elérhetünk, akár lehetne kizárólag pozitív dolog. Viszont ez a gyorsaság számos rizikófaktort hordoz magában. Például, ha egy weboldal nem töltődik be azonnal, vagy ha akadozik az internet, akkor türelmetlenek, idegesek és feszültek vagyunk, egyéb következményeket nem is említve, mint például, hogy a könyvolvasás háttérbe szorul. Ez persze negatíván hat a képzelet, a kreativitás és a gondolkodás fejlődésére. Sőt általánosságban elmondható, hogy az emberi kapcsolatainkra ezek a helyzetek összességében nem éppen építő hatásokat gyakorolnak. Ugyanez a helyzet a kényelemmel. Természetesen kitűnő lehetőség, hogy az infokommunikációs eszközök segítségével azonnal és bárhol elérhetjük egymást, de valóban pótol egy ilyen kommunikáció egy személyes találkozást, egy valós négy szemközti beszélgetést? Ezt mindenki döntse el magában, de a kérdés megválaszolása előtt érdemes felidézni például egy személyes találkozást a nagyszüleinkkel, barátainkkal és párhuzamot vonni napjainkra jellemző kommunikációs gyakorlatunkkal.

A téma kapcsán minden alkalommal fontos hangsúlyoznunk az óvoda és az iskola, a család és az intézményes nevelés teljes palettájának elvéülhetetlen feladatát és felelősségét, a médiatudatosságra való nevelést, mellyel egyre több kutatás foglalkozott az elmúlt időszakban. „A média alakítja és formálja a világról alkotott nézeteinket, és alkalmas arra is, hogy erősítse vagy gyengítse identitásunkat, hiszen a média a kultúra része. A felgyorsult társadalomban az információ befogadásának feltételei és körülményei is megváltoztak. A kutatások azt állítják, hogy sem a gyermekek, sem pedig a fiatal felnőttek nem rendelkeznek azokkal az ismeretekkel vagy a kritikai tudatossággal, amelyek a digitális média felhasználásához vagy használatához elengedhetetlenek. A médiatudatosságra nevelés tehát napjainkban kiemelten fontos, hiszen a technikai eszközök fejlődése rohamossá vált, az információs túlterheltség a társadalom minden korosztályát érinti. Ezért is van szükség a médiatudatosságra nevelésre az oktatás minden szintjén.” (Kökényesi, 2021, p. 135)

Fentiek kapcsán elmondhatjuk, hogy a technikai fejlődésnek köszönhetően számos új lehetőséggel gazdagodtunk az elmúlt 15 évben és gyökeresen megváltoztak az értékek értelmezéséről vallott nézeteink, kommunikációs szokásaink. Viszont azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a tradíciók és a hagyományos értékek évszázadokon át bizonyították létjogosultságukat. Érdemes megfontolnunk, hogy ne feledkezzünk meg szokásainkról és őrizzük a parazsat, hogy legyen mit továbbörökíteni gyermekeinknek és ők is megismerhessenek egy emberibb léptékű, ugyan

lassabban működő, de toleránsabb, egymásra odafigyelőbb világot. Ezáltal ők majd ismét döntési helyzetben lesznek, hogy mit szeretnének belőle hasznosítani, a hétköznapiakba átvenni, használni, majd saját gyermekeiknek továbbörökíteni, de ezt a lehetőséget ne vegyük el tőlük.

A dolgozatomhoz kapcsolódó szakirodalom felkutatását a téma jellegéből adódóan kettősség jellemezte. Egyfelől igyekeztem kezdetekben egy előre eltervezett szakirodalom-feltárás mentén haladni, de a témához kapcsolódó bőséges és igényes írások lelassították munkám menetét. A kutatás előrehaladtával hétről hétre újabb társtudományok, egyéb szakdiszciplínák ragadtak magukkal, melyekben elmélyülve újabb kérdésfelvetések fogalmazódtak meg bennem. A könyvtári kutatómunka nagyon érdekesnek bizonyult számomra és felidézte egyetemi diákéveimet. Nyíregyháza, Debrecen és az ELTE könyvtára mind-mind hatékony táptalaját jelentette munkámnak, de én mégis Sárospatakon, a „Bodrog-parti Athén”-ban, vagy ahogyan a város több mint 800 éves történelme során mások nevezték, a „magyar Cambridge”-ben éreztem magam leginkább otthonosan és itt találtam rá a legbensőségesebb, hozzám legközelebb álló szakmai forrásokra, melyek kutatásomat előmozdították. A témához kapcsolódó szakirodalom Sárospatakon történő felkutatásában nagy segítségemre volt egykori gimnáziumi, „refis” osztálytársam, Szentimrei Márk, aki ma már református lelkész és mellette a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei levéltárának igazgatója. Családi hagyományként választotta ezt a hivatást és életpályát. Élénken él még emlékezetemben édesapjának, Miska bácsinak, a keménynyakú kálvinista református lelkésznek és könyvtárosnak a képe, akinek nevéhez szorosan kapcsolódik a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárából elszármazott és Oroszország által visszaszolgáltatatott könyvgyűjtemény.

Nem kevésbé vált hasznomra Dr. habil. Dienes Dénes lelkipásztor, egyetemi tanár, gyűjteményi igazgató pártfogása. Több esetben jutottam el vele való konzultációm után releváns, általam korábban nem vagy kevésbé ismert szerző alkotásához.

Ezekben a sorokban csak tömören, röviden és a teljesség igénye nélkül tudtam azt a miliőt árnyalni, amely halványan jellemezheti a szakirodalom-gyűjtés kapcsán végbemenő munkálataimat. Az írott-nyomtatott szövegek, publicisztikák, tanulmányok, a témához kapcsolódó könyvek gazdag tárháza csak egyik részét képezte a kutatásomhoz társuló forrásanyagnak. A doktori disszertációk egyik legfőbb jellemzője ugyan, hogy tudományos munkáról van szó, de a feldolgozott hazai és nemzetközi bibliográfia mellett, úgy vélem, fontos méltatnom azoknak a szerepét is, akik tapasztalataikkal, tudásukkal nem a publikációk színterén lendítették előre kutatásaim menetét, hanem riportokkal, személyes segítségnyújtásukkal és tanácsaikkal. A hazai pedagógia területén végzett munkásság elismerésében gyakran túlértékelt és egyetlen szempont az illető pedagógus kiadásban megjelent munkáinak száma. Egyes szakemberek főleg azokat a tanárokat tartják kiváló és elismert pedagógusoknak, akik életútjuk során megannyi tanulmányt, cikket, könyvet írtak, illetve folyamatosan publikálták elért eredményeiket. Ebben a tekintetben én Benkő Samu véleményét osztom, aki Lengyel István kolozsvári tanár jellemzésekor így fogalmaz: „Művelődési múltunkkal bajlódva általában hajlamosak vagyunk túlbecsülni az írásbeli teljesítmény jelentőségét. Ha egy

tanárember reánk hagyott egy disszertációt vagy egy jegyzetet, életének értéke előttünk rögtön megnő azokkal szemben, akik jó gyakorlati nevelőmunkát végeztek anélkül, hogy valamit is papírra vetettek volna. Igaz, hogy a tanári munka és a tudományos kutatás mifelénk a múltban személyileg is gyakran egybeforrt, de ennek számontartása és méltánylása mellett sem feledkezhettünk meg azoknak a teljesítményéről, akiknél a gyakorlati tevékenység felemésztett minden emberi energiát” (Benkő, 1984, p. 199).

A tudományos értekezések túlbecsüléséhez leginkább az járulhatott hozzá, amire Benkő Samu is céloz, illetve az az időszak, amit doktori szigorlati témáim egyike is felölelt, a protestáns kollégiumok létrejöttének korszaka. A XVI. században a könyvnyomtatás elterjedése után hazánkban is felértékelődött a könyvírás. A protestáns kollégiumok megbecsült katedráit azok a tanárok nyerhették el, akik az adott tudományágban való munkásságukat publikációikkal, általuk írt tankönyvekkel is alá tudták támasztani. Az idő múlásával azonban, amikor a tanári pályát is egyre több egyéb, korábban nem, vagy kevésbé ismert feladat jellemezte, mint például az oly gyakran emlegetett adminisztrációs feladatok megnövekedése, akkor egyre nehezebb feladattá vált színvonalas tudományos munkát végezni. Ezt persze nem mentegetőzőesként kívánom hangsúlyozni azon kollégáim mellett, akik ugyan publikációk hiányában, de kiváló szakmai munkát végeznek, mert igaznak tartom e tekintetben a mondást is, mely szerint: „Arra van idő, amit fontosnak tartasz az életben.” Valóban. Áldozatok árán és a tartalék energiák mozgósításával minden időben meg lehet találni az utat, az elért eredmények publikálására, az elvégzett munka széles körű ismertetésére, tervek-szándékok, vélemények-gondolatok tudományos színvonalú közlésére.

Az alkotómunka írásokban manifesztálódó megléte nem minden esetben függ össze a folyamatos továbbképzés és szakmai informálódás, tájékozódás kérdéskörével. Waldapfel János 1903-ban közzétett *Tanár és tudós* című munkájában azt hangsúlyozza, hogy a tanárnak jóllehet erkölcsi kötelessége a saját tárgyaihoz kapcsolódó tudományos művek folyamatos tanulmányozása, de arról, hogy kell-e hasonló publikációs tevékenységet kötelezően folytatnia így nyilatkozik: „Hogy marad-e ilyenmű, elsősorban az iskola céljait szolgáló tudományos munkásság mellett idő irodalmi munkásságra is, az oly kérdés, melyre általánosságban nehéz a felelet. Ez erő és kedvtelés kérdése. Annyi bizonyos, hogy minden irodalmi munkásság nélkül is végezhet a tanár igazi tudományos munkát, mely annál is inkább méltó minden részről becslésre és elismerésre, mivel annak ki e munkát végzi, nem szerez semmi babért, mivel csendesen és zajtalanul folyik, 'nem a hírért, nem a dicsőségért, nem hogy a világnak üssön vele cégért', hanem csak a tanulókért, az iskoláért” (Waldapfel, 1903 idézi Balogh, 1993, p. 161).

A szakirodalom feldolgozása mellett ezzel a pár gondolattal szerettem volna megköszönni és hálámat kifejezni azon adatközlőknek, „névtelen” tanároknak, irodalmi babérokra nem pályázó pedagógusoknak, akik nagymértékben elősegítették doktori kutatásom és disszertációm elkészítését. Ezek közül a személyek közül egyet megemlítek név szerint is, édesapámat, Téglás Dezsőt, akinek neve még többször szóba fog kerülni a dolgozatom lapjain. Németh László *A jó tanár* című írását olvasva elképesztő egybeesésre bukkantam az édesapjához fűződő

kapcsolatát megismerve a tudományos munkássága jellemzésében. A szerző ebben a munkájában apjának, Németh Józsefnek kívánt emléket állítani, aki édesapámhoz hasonlóan szintén nem publikált sokat, de az író sem tartja ezt a tényt fogyatékoságnak vagy mentegetést igénylő hibának. Sőt, bizonyos értelemben többre értékeli azt a tanári tudást, amely nem a folyóiratok hasábjain, hanem „csak” a tanítási órák keretében és szerényebb közönséghez jut el: „Engem sok kiváló ember tanított, országos hírvű is, de akármilyen megbecsült eledel volt, amit fél kézzel odadobtak nekünk, éppen mert az iskolából máshová, ha egyéb nem, a dolgozóba, könyvtárba siettek, nem engedte, hogy igazán s egészen tanárok legyenek. Apámnak azonban nem volt más komoly becsvágya, mint az, hogy jó órákat tartson. [...] Pedig tudása azok közé a csodálatos régi tanári tudások közé tartozott, amelyeket egy-egy érettségi vizsgán vagy kollégai látogatáson fedez föl az ember, a kérdező elnökből vagy a megnyilatkozó házigazdájában. [...] De akármekkora volt ez a tudás, az áramlása nem egy közlemény, magántanári kollégium fele tartott: az óráit tette elevenné, változatossá” (Németh, 1980, p. 252).

Igen, én sem jellemezhetném saját szavaimmal jobban az engem körülvevő segítő, pártfogó embereknek irányomba megmutatkozó támogatását és ugyan nem a publikációk számában mérhető, de annál nagyobb elhivatottságát, szakmaszeretetét.

Visszatérve jelen kötet szellemi ösvényére és a téma hangsúlyozására bevezetőmet Kodály Zoltán gondolataival zárom, aki kiváló megtestesítője volt a hagyomány és kultúra – mint érték – nevelés általi közvetítésének: „Óvodás korban a magyarság tudat alatti elemeinek beültetése, lassú kifejlesztése a feladatunk. Magyar mivoltunk épületének, mint egy a földalatti alapjait kell itt leraknunk. Minél mélyebbre épül a fundamentum, annál szilárdabb az épület. [...] Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egy-kettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának. [...] A hagyományok és az ősi népi játékok fenntartása elsőrendű kulturális és nemzeti érdek. Egyrészt valóságos tárházai a tudatalatti magyarságnak. Tudatalatti elemeknek eddig még alig méltatott nagy szerepe van a nemzeti jelleg kialakulásában. Aki nem játszott a gyermekkorában e játékokat, annyival is kevésbé magyar. Benne a nemzethez tartozás sokágú, bonyolult érzése feltétlenül szegényesebb, hiányosabb. Egy csomó jellegzetesen magyar testmozdulat, szólás, hanglejtés, forma, dallam kimaradt lelki életének építőanyagából. A nevelésnek oda kell törekednie, hogy ez a szó: magyar vagyok minél gazdagabb tartalmat, minél több életet, színt jelentsen mindenkinek, egyénileg is, különben vajmi könnyen üres frázissá szárad” (Kodály, 1941).

II. Hagyományok a hétköznapi életben és elméleti síkon

II.1. A családi és az intézményes nevelés szerepe az érzelmi intelligencia fejlesztésében

A bevezetésben utaltam rá, hogy ha hagyományról beszélünk, akkor az első mérőföldkő a család. Itt kapjuk meg az első mintákat és ez a közösség az, mely minden ember számára pótolhatatlan élményeket, tapasztalatokat biztosít. A következő fejezetekben számos ponton fel fogom idézni a saját családi tapasztalataimat, mert úgy gondolom, hogy ez is segíti a feltételezéseim igazolását és erősíti a kutatásaim hitelességét. A mi családjunkban mindig is fontos szerepet töltött be a népzene. Ez a szenvedély nemcsak egyszerűen a semmiből született, hanem egy generációkon átívelő örökségről van szó. Természetesen a népzene világához számos más terület is szervesen kapcsolódik a hagyományok tárházából a mi hétköznapijainkban is. Ilyenek például a népi játékok, a néptánc, a kézműveskedés, a népi éneklés, a népmesék, a régi tárgyak gyűjtése, a népi megfigyelések, a népviseletek és még megannyi értéket képviselő, tradicionális szellemi vagy tárgyi kulturális kincs, melyek felkutatása, megőrzése, bemutatása és továbbörökítése minden időben aktuális és nemes feladat. Fokozott formában igaz ez a gondolat egy pedagógus-családban, ahol a fentiekben felsorolt hagyományok továbbadása szervezett és tudatos formában jelenik meg. Ahol egyfajta elhivatottsággként a mindennapokban is jelen van a nevelés, a közösségteremtés és a hagyományokat fókuszba állító értékközvetítés pedagógiai hitvallása. Nem öncélúan teszi ezt, hanem mindig azokat a lehetőségeket keresve és kutatva, hogy általa miben adhatunk többet, mást, mivel tehetjük gazdagabbá az e területre bevonzott gyermekeket. Mi az, amit a hagyományok múltidéző világa a mai modern ember számára nyújthat? Ezen a ponton el is érkeztünk talán a lényeghez. Az emberi kapcsolatok empatikus átélésének képességéhez, az összetartozás élményéhez, egyáltalán a valahová tartozáshoz, az egyéni talentumok és az egyedi tehetségterületek kibontakoztatásához, majd integrálásához egy adott közösségbe, a személyes megtapasztalás fontosságához, a reziliencia fogalmához és az érzelmi intelligencia fejlesztési lehetőségeihez. Igen, mert ez a kulcsa mindennek. A személyes boldogulásunknak és a későbbi felnőtt életünkre jellemző életvezetésünknek. Több kutatás is igazolta, amint azt Podlovics tanulmányában is olvashatjuk, hogy „az emberi kapcsolódásokra, teljesítményre nagymértékben hat a személyek érzelmi, pszichés egyensúlya. Az óvodai beilleszkedés, kapcsolatok, a képességek harmonikus óvodai vagy iskolai kibontakoztatása is csak azután történhet meg, ha nincsenek túl nagy kihívást jelentő, egy gyermek számára megoldhatatlan helyzetek, s a belőlük fakadó érzelmi deficit a háttérben, vagyis ha a gyermek erre készen áll. Amennyiben viszont vannak nagy kihívások, s érzelmi deficit a háttérben – s ez sajnos sok esetben gyakori –, akkor ezek (öngyógyító) folyamatát, oldását nagyban segíti az elsajátított reziliens magatartás” (Podlovics, 2023, p. 90). Ha a reziliencia mellett az érzelmi intelli-

gencia szerepéről beszélünk, azaz az EQ-ról (Emotional Quotient) van szó, akkor mindenképpen meg kell említenünk Daniel Goleman nevét, aki kutatásaiban öt kategóriát határozott meg az érzelmi készségekkel kapcsolatban. Az alosztályok közül, úgy gondolom, a nevelés szempontjából természetesen mindegyik sajátos fontossággal bír, viszont különösen érdemes hangsúlyozni a hagyományok és a nevelés kapcsolatrendszerét vizsgálva a kutatás azon részét, mely a saját érzelmeink, gondolataink és cselekedeteink közötti összefüggéseket elemzi, mindezt egyfajta mély önismereti tevékenységbe ágyazva, hogy képesek legyünk saját magunkon felismerni és azonosítani az aktuális érzelmi állapotunkhoz tartozó ok-okozati relációkat (Goleman, 1995). Természetesen már Goleman kutatásai előtt is voltak olyanok, akik elmélyülten foglalkoztak a témával. Ilyen volt például Peter Salovey, John Mayer, Keith Beasley és Howard Gardner. Az utóbbi pszichológus munkásságával egy egyetemi kutatócsoport tagjaként volt alkalmam behatóbban is foglalkozni. Ezek a kutatások mind-mind kiváló útkeresésekben voltak az érzelmi intelligencia fejlesztési lehetőségei témájában. Eredményeikben sorra hangsúlyozták a személyes kommunikáció, a másik irányába való pozitív érzelmi odafordulás, a testi érintés, a nonverbális kommunikációs jegyek, továbbá az érzelmi biztonság és kötődés kiemelt szerepét és azt az összefüggést, hogy ezeket kisgyermekkorban, születés után azonnal elkezdve lehet eredményesen kialakítani. Gardner több esetben hivatkozik a japán Suzuki-módszerre a hegedűtanulásban. Párhuzamot von a zene és az anyanyelv között, hiszen ahogyan nem szükséges zseninek lenni az anyanyelv elsajátításában, hogy kiválóan megtanuljon valaki beszélni, úgy kiemelkedő zenei tálentummal sem kell rendelkeznie az átlagon felüli hangszeres játék megtanulásához. Ha valaki születésétől fogva szisztematikusan kidolgozott, következetes pedagógiai módszer mentén sajátít el egy bizonyos tevékenységet, akkor átlagon felüli teljesítményt fog elérni (Gardner, 1982). A gyermek életkori sajátosságaihoz igazodó nevelési gyakorlat és a tradíciók világa, a hagyományok értékeit magában hordozó népi kultúra kiválóan ötvözi ezeket a lehetőségeket és minden területen kapcsolódási pontot biztosít az érzelmi intelligencia kisgyermekkori fejlesztési lehetőségéhez. Írott formában hangzatos, nagy szavaknak tűnnek ezek a dolgok, de a hagyományápolás lényege mindig a személyes jelenlétben, az átélésben, a megtapasztalásban rejlik, ezért szeretettel bátorítom az Olvasót egy közös utazásra, mely a tudományos vonatkozások mellett hétköznapi példákon keresztül mutatja be a hagyományok és a nevelés kapcsolatát.

II.2. Személyes tapasztalatok

Szeretném röviden összefoglalni, hogy miért választottam ezt a kutatási témát és miben látom fontosságát napjainkban a felnövekvő nemzedék számára. A téma iránti motiváció és elhivatottság kapcsán elsősorban a bodrogi Csigándról magammal hozott családi örökséget említem, mely elsődleges táptalaját jelentette annak, hogy a hagyományok életem fontos részévé váljanak. Óvónő édesanyám (szövések, népszokások, tárgyi emlékek gyűjtése) és tanár édesapám (néptánc, népzene – citera az énekórán, testnevelésórán, hagyományápoló szakkörök stb.) révén nagyon közel kerültem a pedagógiához. A gyakorlatban megtapasztaltam, hogyan lehet a hagyományápolás motiváló hatása által nemes nevelési célokat elérni. Ez a szemléletmód kisgyermekkorától kezdve végigkísért és szerves része lett a saját pedagógiai gyakorlatomnak is, melynek egyik szembevető megnyilvánulása, hogy 2004-ben létrehoztam egy hagyományápolással foglalkozó egyesületet. A Zsindely Népzenei Együttes Egyesület tevékenységének fókuszában ugyan a népzene áll, viszont minden terület, ami a hagyományokkal kapcsolatba hozható, szervesen megjelenik a munkánkban. A könyvkiadástól a népzenei táborok szervezésén keresztül a népi hangszerbemutatókig. Természetesen nem családregegybe kívánok kezdeni, de lényegesnek tartom, hogy rávilágítsak egyes összefüggésekre a következőkben tárgyalandó sarkalatos pontok vonatkozásában, mert osztom az amerikai szociológus-kutató, Lee Harris azon véleményét, hogy a család intézménye elsődleges szerepet játszik a kulturális hagyományok megőrzése, ápolása és továbbadása szempontjából. Harris a *The Future of Tradition* című munkájában kitér a hagyományok jövőben betöltendő szerepére. Véleménye szerint már napjainkban erőteljes kultúrharc folyik a hagyományos értékekről, a hagyományok észszerűségének számonkéréséről. A hagyományt az ösztönökből táplálkozó viselkedési normarendszernek tartja, mely viselkedés normáit magáévá téve válhat az egyén a közösség tagjává. A tradíciók jellegéből adódik, hogy természetesen állandó átalakulásra és megújulásra képesek, mint például a reneszánsz kori Európa, és éppen ezért fontosnak tartja megjegyezni, hogy ezek a változások azért lehetségesek, mert a hagyomány nem kizárólag elődeink örökségeként, hanem a jelen társadalmának innovatív adaptációja által él. Harris az ösztönökből táplálkozó tudásátadás leghatékonyabb intézményének a családot tartja, ami társadalmunk generációkon átnyúló stabilitását is adja, mert nemcsak biológiai vonatkozásban játszik releváns szerepet a társadalom reprodukciójában, hanem kultúra- és hagyományátörökítő szereppel is bír. Ebben az intézményben alakul ki azon normarendszer, melyben nevelkedve kifejlődik az egyén, aki nemcsak magát a normarendszert sajátítja el, hanem ezzel párhuzamosan azt is, hogy ezt a tudást hogyan adja át gyermekeinek (Harris, 2005). Egyszerűsítve a dolgot azt is mondhatnánk, hogy a hagyományok gyermekeinknek történő átadásakor azt is megtanítjuk nekik, hogyan neveljék majd unokáinkat a jövőben. Ezen a ponton azért is azonosulok Harris nézetével a témát illetően, mert a gyökerekből táplálkozó család hagyományátörökítő tevékenységének értéke nem elsősorban a hagyományos normarendszer múltban betöltött szerepéből következik, hogy miben segített társadalmunk jelenünkig való működésében, hanem fontossága

abban ölt testet, hogy e folyamat eredménye mennyire segít majd bennünket a jövőbeli civilizációnk fennmaradásában.

A fenti gondolatok fényében az alábbiakban szeretném bemutatni a hagyományörző egyesületünk bázisát képező családi zenekarunk rövid történetét, mely visszatekintést a két világháború közötti „Gyöngyösbokréta” időszakról érdemes elkezdni. Az 1930-as években és a 40-es évek első felében a néphagyományok újjáélesztésére jött létre a fentiekben nevezett mozgalom, mely hosszú időre meghatározója lett a magyar kulturális életnek. A falvakban és városokban sorra alakultak a gyöngyösbokrétás csoportok, melyek lendületes néptáncokkal és vidám muzsikával töltötték meg a közösségi élet színtereit. Így volt ez Cigándon is, ahol ezekben az években Kántor Mihály néprajzkutató munkássága és a cigándi keménycsárdás országosan is ismertté tette a település hagyományait. Ennek a közösségnek aktív tagjai voltak apai nagyszüleim, akiktől később sok cigándi népdalt és szokást tanultam. Hasonlóan zenekedvelők voltak az anyai nagyszüleim is a bodrogi Nagyszőlősről. Nagymamám testvérének, Németh Istvánnak ezekben az években Nagyszőlősen még saját vonózenekara is volt.

A nagyszüleim mindkét ágon belenevelték édesapámat és édesanyámat is a néphagyományok világába. Édesapám, Téglás Dezső, a tősgyökeres cigándi származású citerás, Magyar Arany Érdemkeresztrel kitüntetett népzeneész. Az ősi magyar hangszer végigkíséri az életét. Mindig elérkezik az a helyzet egy társaságban, amikor előkerül a citerája és meg is szólaltatja, hogy jó kedvet teremtsen. Hitvallása szerint a hagyományokat nem ápolni és őrizni kell, hanem aktívan a mindennapok részévé kell tenni és éltetni kell őket. Hangszeres játékaival számos alkalommal felidézi a cigándi fonók hangulatát. Ezek az alkalmak a népzene mellett népmesékkal, közös énekléssel hozzák vissza azt a letűnt világot, amely lassan feledésbe merül. Sok esetben még táncra is perdülnek a közönség tagjai, akik részesei lesznek ezeknek az esteknek.

Dr. Trencsényi László így ír 2021-ben édesapámmal kapcsolatban: „A zempléni, bodrogi település, Cigánd gazdag néphagyományaira korán felfigyeltek a néprajzkutatók. Kaposi Edit, aki a háború utáni esztendőben az ifjúsági mozgalmak, a néptánc és a táncpedagógia integrációjának volt jeles személyisége fontos gyűjtőmunkát végzett a vidéken, s e munkájának értékeihez az utókor is hű maradt. Az általános iskola és a művelődési ház világában mindig volt olyan tehetséges, kreatív személyiség, aki pedagógiájának középpontjába állította a néptáncos és játékos örökséget” (Trencsényi, 2021).

A citera végigkísérte édesapám életét az aktív pedagóguspályán is. Miután elvégezte Nyíregyházán a tanárképző főiskolát és testnevelés–földrajz szakos tanár lett, folyton kereste azokat a lehetőségeket, ahol a citeraszót ötvözni lehet a pedagógiával. A mozgáskultúra területén kiválóan tudta kamatoztatni a citeramuzsikát, mivel imádta a tornát és a ritmusgyakorlatokat. Kidolgozott egy egyedi pedagógiai módszert, melynek során népzene, a saját élőzenés citeramuzsikájára végezték a diákok a testnevelésórák egyes ritmikus sportgyakorlatait. Nagyon élvezte minden résztvevő gyermek ezeket az alkalmakat. Volt benne botgyakorlat, párna-, szalaggyakorlat, pad- és rúdgyakorlat, sőt, még a kerékpárgyakorlatot is citeraszóra végezték a tanulók. Évente szervezett a falu közössége számára nagy-

szabású tornabemutató foglalkozásokat, melyek nagyon látványosak voltak és szintén citeraszóra történt a bemutatásuk.

Aktív pedagógus-pályafutása után sem teszi le a lantot, az ő esetében a citerát. Népdalkört és több citeraszakkört vezet, diákoknak tanítja a magyar népzene és kulturális műsorokat, fellépéseket szervez. A Cigándi Csárdás Citerazenekar és Hagyományőrző Énekkar, valamint a Zsindely Népzenei Együttes alapító tagja és aktív közreműködője. Életszemlélete három fontos alappillére épül. A nevelés, hagyományápolás és család rendszere szerves egységgé formálódott életében, és olyan szorosan összefonódott egymással, hogy ezáltal mindhárom összetevőt önmagában is külön-külön hitelessé és példaértékűvé tette az őt ismerők szemében.

Pályafutása során többször hangoztatta az általa képviselt értékrendet és szakmai elhivatottságát, mely célkitűzések sohasem maradtak üres szavak, hanem mindvégig aktív személyes szerepvállalással tett az általa vallott ügyért, melyről több alkalommal így nyilatkozott: „Ma sem tudnék ennél szebb hivatást elképzelni magamnak. Az volt a célunk, hogy Cigándot a Bodroghöz szellemi-kulturális központjává tegyük, s azt hiszem, hogy ezt sikerült elérnünk” (Téglás, 2023).

A cigándi néphagyományok ápolása nem csak kizárólag a népzene területén van jelen az egyesület életében. Édesanyám, Téglás Dezsőné Smajda Ilona több évtizeden keresztül a cigándi óvoda vezetője volt. Nyugdíjazása alkalmából Kovács Gábor így írt róla a Bodroghözi Hírportálon: „Téglás Dezsőné, Ica Néni 1973-tól 2013 júniusáig dolgozott a cigándi Napközi Otthonos Óvodában vezető óvónőként. Munkássága alatt a településen élők jelentős részét nevelte a jóra, készítette fel az iskolára és indította el az élet rögzös útjain. Mindig a gyermekek és a munkatársai érdekeit helyezte előtérbe, és ezek a dolgok tették pedagógusként sikeressé. A gyermekek nevelése mellett fontosnak tartotta a helyi hagyományok ápolását, amely hozzájárult az óvoda arculatának kialakításához és pedagógiai programjához. Kezdeményezésére jött létre az óvoda múzeuma. Szintén az Ő nevéhez fűződik a Néphagyományőrző Óvodák Egyesületéhez való csatlakozás, amelynek köszönhetően Mesteróvoda címmel tüntették ki szeretett intézményét.” A hagyományok szeretete az egykori munkatársaival közösen szerkesztett *A cigándi bokréta legzsengőbb ága* c. kötetben is fennmarad az utókor számára, illetve abban a megannyi saját kezével készített szőttesben, melyek a mai napig a zenekar színpadi hangszerkendőiként is láthatóak.

És hogy miért fontos ez a fenti néhány sor? Miben rejlik a származás, a neveltetés szerepe? Miért lényeges, hogy milyen családból jött valaki? A gyakorlati és elméleti pedagógiát összhangba hozva egyetértek Georg Wittner¹ professzorom azon véleményével, mely szerint az életünk első éveiben szerzett tapasztalataink, a családtól kapott táptalaj egész életünket végigkísérik és ezek azok az élményeink, amelyek közvetlen vagy közvetett módon, pozitívan vagy negatívan, de minden bizonnyal a legerősebben befolyásolják egyéniségünk alakulását és mindig ott lesznek cselekedeteink hátterében.

1 Dr. Georg Jakob Wittner – akinek fő kutatási területe a vállalatok világa és az üzleti élet – szerint előbbiek legfontosabb eleme az emberi tényező. Megfogalmazásában „Miért cselekszik az ember úgy, ahogy cselekszik?”

Fontos, hogy ezzel tisztában legyünk, ha meg akarjuk fejteni a talányt, hogy mi áll egy-egy ember cselekedete mögött. Azonban még így sem tudjuk sokszor az emberi cselekedetek mozgatórugóját megismerni, mert én is osztom Plessner nézetét e témáról, hogy minden ember egyedi és egy nyitott kérdés (der Mensch, als eine offene Frage) – és ezt sohasem szabad elfelejtenünk (Plessner, 1953).

Továbbhaladva a gondolatmeneten ezen a ponton kapcsolódik a saját, személyes történetem a témához. A fentiekből jól látszik, hogy a zene mindig is jelen volt az életemben. Szüleim és nagyszüleim révén a tradíciókba, a népdalokba és a néptáncba születtem bele. Esetemben is igaz a mondás, hogy az anyatejjel szívtam magamba ezeket a hagyományokat, mert nálunk a családban ez volt a legfőbb téma. Ez persze a mai napig nem változott. Édesapám vagy a citeráját hangolta vagy éppen egy új dallamot gyakorolt. Gyakran voltak népzeneészek nálunk elszállásolva, vagy fellépésre készültünk vagy éppen néptáncpróbára mentünk. Gyakorlás, próbák, fellépések, utazások jellemezték gyermekkoromat, mert fontos tény, hogy a Cigándi Gyermektáncsoporttal a hazai fellépések mellett rengeteg országba eljutottunk. Hollandiától kezdve Ausztrián, Olaszországon és Finnországon keresztül Spanyolországig számos európai fesztiválon vendégszerepeltünk. Imádtam a néptáncot és persze vele együtt a baráti közösséget. Ez a családi indíttatás motivált abban, hogy megtanuljak hegedülni, majd zenekart alapítsak és a szüleimhez hasonlóan én is továbbadjam ezt az örökséget saját gyermekeimnek.

Gyakran felteszik nekem a kérdést, hogy számomra mit jelent a hagyomány. A hagyomány szó hallatán sokan kizárólag csak a magyar népszokásokra gondolnak. Jelen kötetben nem volt azonban célom a magyar népszokások rendszerezése, különféle csoportosítások alapján történő vizsgálata. Ezt már megtették mások. Terjedelmes kiadványokban részletes tudományos elemzések születtek, melyek a naptári év mentén ismertetik az egyes népszokásokat, az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó rítusokat, továbbá az egyházi ünnepekhez fűződő hagyományokat. Ezek közül az egyik legátfogóbb, hiteles gyűjtemény véleményem szerint Dömötör Tekla: *Magyar népszokások* című könyve. Kutatásom során a hagyományok világának tágabb értelmezésében, olyan konkrét vizsgálatokkal igyekeztem inkább igazolni az óvodai és iskolai neveléssel kapcsolatos hipotéziseimet, melyek nem csak kizárólag a magyar népszokásokhoz kötődtek (habár jóllehet az alapot mégis ez adta), hanem a diákszokásoktól kezdve a családi hagyományokon keresztül a nemzetiségi öntudat „újratanulásával” összefüggő tevékenységek világához is kapcsolódnak.

Sokkal inkább érdekelt a hagyományok jövőben betöltendő lehetséges funkcióinak feltérképezése, amihez azonban elengedhetetlen a tradíciók világa múltbeli és jelenkori szerves kapcsolatrendszerének vizsgálata. A hagyományok múltbeli és jelenbeli funkcióit az alábbiakban látom:

- A hagyomány a múltban a közösség önmeztartó erejeként működött
- Biztosította az identitást a csoport és az egyén számára egyaránt
- Egyik legfőbb jellemzője a folytonosság volt
- Átörökítette a nemzedékek közös tapasztalatát

Joggal kérdezhetjük, hogy a viszonylagos állandóságot sugárzó hagyományok és társadalmunkban betöltött szerepük változnak-e a jövőben? Ha igen, miben mutakozhat ez meg? Úgy gondolom, hogy túlfeszített életünk, a gazdasági válság, az emberi teljesítőképesség végtartalékainak kihasználása mind-mind olyan új jelenség, mely újrafogalmazza a hagyományok szerepét. A világban és társadalmunkban lejátszódó felgyorsult folyamatok már az utóbbi néhány évtizedben bebizonyították, hogy az emberiség az újraértelmezés útján jár. Íme néhány példa:

- Az erős hagyományú közösségek képesek nemcsak alkalmazkodni, nemcsak kihasználni a globalizáció előnyeit, hanem újjászervezni, újjáépíteni önmagukat is (pl.: az egykori Jugoszlávia tagállamai, nemzetei, az újraegyesült Németország)
- A hagyományos értékek megőrzésével egymásra fogékony, toleráns kulturális közösségek építhetők fel (pl.: Magyarország és szomszédai)
- A hagyománnyal rendelkező közösségnek nő a teherbíró képessége, biztonságérzete, világba vetett bizalma, megújulásra való képessége, kreativitása (jó példa erre Horvátország, Csehország, ahol szintén sok a probléma, de az erős nemzeti érzés mégis dinamikus fejlődési pályára tudta állítani az országot)
- A bajor, a horvát, a katalán, az ír, a skót régió, ország úgy emelkedett látványosan az EU gazdasági átlaga fölé, hogy a siker mögött minden egyes esetben ott áll a kultúra, a hagyomány ereje, a nemzeti, regionális öntudat.

Összességében elmondható, hogy a hagyományok az emberiség igazi tartalékai. Lehetséges válaszok egy közösség kihívásaira. Az emberiség, az országok, nemzetek életében a változó világgal együtt változik a hagyomány szerepe, de mi a helyzet az egyén életében? Fontos-e, hogy összekapcsoljuk a múltat a jövővel, hogy ne felejtjük el gyökereinket? Tehetünk-e valamit annak érdekében, hogy segítsünk gyermekeinknek a pozitív, értelmes, tartalmas, boldogságra törekvő, harmonikus életvezetés megtalálásában? Véleményem szerint igen, mert az ember szabadságra van ítélve és jó, ha több utat ismer meg és ennek függvényében alakíthatja ki életvezetését, sőt ezen értékek mentén cselekszik embertársaival. Ha megtaláljuk a megfelelő módszert, a helyes utat, hogy egyénspecifikusan mutassuk fel ezeket az értékeket, akkor jó esély van arra, hogy gyermekeink elsajátítják őket és ezek talán pozitívan befolyásolják majd későbbi cselekedeteiket.

A módszer, a célhoz vezető út megtalálása közös keresőmunkát feltételez őseink, elődeink, szüleink és az új nemzedék között, mely tevékenység során szorosan összekapcsolódik a hagyomány és nevelés fogalma. Erről az összefonódásról így vélekedik dr. Imre Sándor, a bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi kar dékánja, a május 29-én a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem 61. tanévzáró ünnepélyén elhangzott beszédében: „Ez a gondolatmenet egyenesen a nevelés gondolatához vezet: ha a hagyomány egyénre és közösségre nézve ilyen érték, ha egyéniségnek, erőnek, összetartozásnak, céltudatosságnak a forrása, akkor gondoskodni kell a megőrzéséről s e gondoskodás eszköze a nevelés. Valóban, a nevelés egészen bizonyosan a hagyomány fenntartására nőtt ki, mint sajátos tevékenység az emberiség sokféle tennivalói közül; egészen bizonyos, hogy az iskola is így keletkezett. A kérdés még sem olyan egyszerű, mert a nevelés természete meg

a hagyomány természete nem egészen azonos: a hagyomány a múlt fenntartója, a nevelés a jövő előkészítője. De éppen ez a különbség a kettőt teljesen egymásra utalja” (Imre, 1933, p. 15). Fontos tehát a nevelés és a hagyományok egymásrautaltságának meglátása és e kapcsolatrendszer adta lehetőségek kihasználása. Miért gondolom ezt? Legfőképp azért, mert jelenleg sok tekintetben értékvesztő, nemzeti öntudatunkban egyre gyengülő, morális pánikhangulattal teli világban élünk. Nem szabad hagynunk, hogy kihunyjon gyermekeinkből a hazaszeretet, az ősök tisztelete és megbecsülése, a nemzeti öntudat. Ebben a társadalom valamennyi tagjának, de kiváltképp nekünk, szülőknek és pedagógusoknak rendkívül nagy a szerepünk. Különösen olyan világban, amikor szilárd magyarságtudat, büszke nemzeti öntudat és hagyományaink nélkül könnyen elveszhetünk. Schaffhauser Franz így vélekedik erről a felelősségről *A nevelés alanyi feltételei* című könyvében: „Átmeneti időkben, mint amilyen a mi korunk is, amikor eltűnik sok eleddig kötelező meggyőződés, amikor az emberek még könnyebben elfordulnak a tradícióktól, s amikor tömegével értéktelenednek el a régi szimbólumok – még fokozottabban jelentkezik ez a felelősség. A pedagógus múlhatatlan tiszte továbbadni azt a történelmi tapasztalatot, amely arra int: „egyetlen társadalom sem lehet meg a közös meggyőzések legszükségesebb alapja nélkül, hagyományok és jelképek nélkül” (Schaffhauser, 2000, p. 13). Szerencsés helyzetben vagyok, mert lakóhelyem, Sárospatak közelében több oktatási intézményben is kiemelt jelentőséggel bír a hagyományok ápolásával és tradicionális nemzeti, társadalmi értékeink megőrzésével és továbbadásával felvértezett nevelési szemlélet.

Melyek azonban ezek az általános értékek, melyek mentén, szellemiségében kellene nevelnünk gyermekeinket? E kérdésre keresve a választ érdemes megismernünk Gazda Klára: *Gyermekvilág Esztelneken*² című kötetéből az esztelniekiek általános érvényű nézeteit a nevelési elveket és normákat illetően: „Legyen jó gazdaember belőle... Legyen jó szorgalmas ember... Tudjon megállni a maga lábán... Vagy egyszerűen: Legyen ember. Edzett, kitartó, munkára mindig kész felnőtt. Olyan, aki megadja a másnak kijáró tiszteletet, a máséhoz nem nyúl, nem hazudik, mindig egyenes úton jár; aki nem keveredik pletykába, sem törvényes ügybe. Aki egyszerű és vallásos” (Gazda, 1980, p. 67). Így vallanak hát az esztelniekiek a morális értékeiket tekintve. Talán jó lenne ezekből egyet-kettőt napjaink emberének is átvenni. Bizonyára harmonikusabb, kiegyensúlyozottabb lenne a mi életünk is, ha túlhajszolt és anyagias társadalmunkban a hagyományokhoz jobban ragaszkodó, a család és közösség értékeit inkább becsülő, lassabban alakuló világban élnénk, ahol az egyén kevésbé van magára hagyatva és testileg-lelkileg egészségesebb, emberibb életet teremthet önmagának. Vajon van erre ma lehetőségünk, vagy erre csak egy elzárt esztelnieki világban van mód?

Úgy gondolom, mi is megteremthetjük gyermekeinknek és magunknak ezt a harmóniát, csak nem szabad azt gondolnunk, hogy ezt a mai világunkat a 80-as évekbeli esztelnekivé változtathatjuk, ahová nem jönnek be a reklámok, a televízió, az internet és egyáltalán ez a modern, virtuális világ. Ezek megváltoztathatatlan körülmények és naivság lenne azt gondolni, hogy ezeket kiiktathatjuk életünkől.

2 Esztelnek egy felső-háromszéki kis falu, mintegy 1000 fős település Kovászna megyében.

Nem. Most ezek a körülmények adottak és nekünk, szülőknek, pedagógusoknak – ezen új kihívások közepette kell helytállnunk és az erkölcsi értékeinkhez az utat megtalálni és megmutatni az ifúságnak. Nehéz, de nem reménytelen vállalkozás. Véleményem szerint napjaink információs társadalmában az élet minden területén pótolhatatlan jelentősége van a tradícióknak és közülük is a lokális hagyományoknak a társadalom belső kohéziója és stabilitása szempontjából.

Fontosnak tartom továbbá az idézet utolsó mondatát is: ... Legyen ember, olyan, aki egyszerű és vallásos. Itt megjelenik a transzcendentálissal való kapcsolat, a hit fontossága. A Biblia önmagában is egy nagyszerű olvasmány, a könyvek könyve és minden helyzetben iránymutatással szolgálhat életvezetésünkben. A Tízparancsolat mellett számtalan helyen adhat erkölcsi mintát napjaink embere számára is. Egyik legkedvesebb részem Pál galatabeliekhez írott levele, melyben világosan kifejti értékelméletét az evilági élettel kapcsolatban: „A Lélek gyümölcse pedig: szeretet, öröm, békesség, türelem, szívettség, jóság, hűség, szelídség, önmegtartóztatás” (Szent Biblia, 1997, p. 217). A hagyományos európai civilizációt stabil alapok jellemezték az elmúlt évszázadokban. A keresztyénség megteremtette azt a hitalapot, hogy az Isten által teremtet világban minden egyes embernek megvan a maga helye és feladata. Ez segítette az európai társadalmakat a tőkefelhalmozás, az ipari forradalom és a polgárosodás kapcsán beindult gazdasági fellendülés során. A Hanza-városok német kereskedői (Lübeckben például volt alkalmam 1 évig élni), a holland, a dán, az angol üzlettulajdonosok nagy vagyonokat halmoztak fel, de egyszerű, puritán módon éltek, nem fogyasztottak túl sokat, mert úgy gondolták, hogy ezt a hasznot Isten tette lehetővé számukra, neki tartoznak hálaadással és ez a vagyon Isten országát kell, hogy építse. Ennek köszönhetően egyensúly maradt a termelés és fogyasztás között mindaddig, amíg be nem köszöntött a fogyasztói társadalom korszaka, a hedonizmus, a gyönyör alapú életvitel: Szerezz, fogyassz, használd, majd dobd el! A hiten alapuló európai társadalmi rendszert, normákat, melynek célja az üdvösség elérése volt, fokozatosan felváltotta az a szemlélet, mely a földi boldogság Isten nélküli elérését, a pillanatnyi örömszerzést tűzte zászlajára.

A vallás tekintetben egyetértek Hankiss Elemér azon nézetével, melyről az *Ezerarcú én* című könyvében ír. A kulturális antropológia, a modern szociálpszichológia és az értékszocializáció szemszögéből vizsgálva nagyszerű alapigazságok fogalmazódnak meg a kötetben, mely kendőzetlenül jellemzi a ma felnövekvő fogyasztásközpontú nemzedéket a maga zord valóságában. Napjaink ifúságát, akik számára idegen az önreflexió, az elmélyedés önmaguk világában, az önmérséklet és a klasszikus kultúra értékeinek átvétele. Hankiss szerint a mai világban sokan elhatárolódnak és semmiféle kapcsolatuk nincs a hittal, a túlvilágisággal, egyszerűen csak a pillanatnyi örömszerzésnek élnek. Ez pedig nem szolgál éppen előnyére egy evilági, szilárd alapokon nyugvó morális, belső értékrendszer megfelelő kialakításának. Ezzel ellentétben éppen újra kellene tanulnunk hagyományaink üzenetét, az európai keresztyénség alapjaihoz visszatérve, mint tették ezt egykor a németalföldi kereskedők is, hogy visszaálljon az évszázados egyensúly, ismét megjelenjenek életünkben a mérsékletre intő normák, az elégedettség és újra megfogalmazódhasson az emberi élet értelme (Hankiss, 2005).

Szilárd meggyőződése, hogy a nevelés folyamatában a hagyományok ápolása kiemelkedő szereppel bír egy, a saját igényeken túlmutató, szilárd belső értékrend-

szer megteremtésében, a nemzeti öntudat kialakításában és az egyén konstruktív életvezetésének létrejöttében. Az pedig napjainkban fontosabb szerepet játszik, mint eddig valaha, hogy a globalizálódó világunkban a felnövekvő nemzedék magyarságtudatát megteremtsük és megerősítsük. Véleményem szerint a jó hagyományokból nagyon sokat tanulhatunk, a rossz, gátló vonásokat azonban el kell hagynunk és ha a múlt igazi értékeit akarjuk megmenteni, akkor illúziómentesen kell rátalálnunk a számunkra valóban megszívlelendő, jó hagyományra, mely jelenünket és jövőnket gazdagíthatja és tartalmasabbá, jobbá teheti.

Fontos ez a hagyományok közösségmegtartó szerepét vizsgálva is, mert – mint Nyíri Kristóf *A hagyomány filozófiája* című kötetében vélekedik erről – a folyamatosan változó körülmények közepette a hagyomány változatlan továbbadása teljesen diszfunkcionális, mivel megnehezíti a közösségnek az új viszonyokhoz történő alkalmazkodását. A változó hagyomány ehhez képest egyensúlyfenntartó és funkcionális: látszólag a múltról szól, ám valójában a jelent visszhangozza, a múlt gyökereiből táplálkozik, de megújult formában áll a jelen új kihívásai elé (Nyíri, 1994). Ezekben a kihívásokban azonban igencsak bővelkedünk. A mai diákok rendkívül túlterheltek és ugyanezt mondhatjuk el a családokról is. Gyermekeink késő délután esnek haza az iskolából, a rövid ebédszünetet pedig a szakkörök, külön-órák és a házi feladatok ideje követi. A szülők éppúgy elfáradnak a napi munkában és az azt követő gyakori túlórázás vagy a másodállás terhei még tetőzik mindezt. Nincs idejük egymásra, önmagukra, legtöbbször már csak kizárólag az esti félórás közös tévézés jelenti a családi programot. Jól van ez így? Semmi esetre sem. Úgy gondolom, hogy szép autónk, plazmatévénk, lassan sablonossá váló gyorsételeink, kényelmes bőrkanapénk ellenére nincs igazi otthonunk. Hiányzik életünkől a természettel való harmónia, nagyapáink meséi, nagymamáink süteménye, a másik meghallgatása, önmagunk megismerése. Az ember természetéből fakad, hogy korban előre haladván egyre fokozottabb igényként jelentkezik, hogy megismerjük gyermekkorunk táptalaját és abból, mint erőt adó forrásból érzelmileg feltöltődjünk. Megadatik ez a lehetőség majd az évek múltával gyermekeink számára? Napjainkban, amikor a nagy távolság, a városi munkahelyek ingázóvá kényszerítik a felnőtt lakosság nagy részét és fellazulni látszik a korábban erős alapokon nyugvó rokonsági, szomszédsági kapcsolatrendszer, akkor elmondhatjuk, igen, van kihívás, épp elegendő. Modern korunk elmagányosodott emberében azonban szintén ott van az élhetőbb élet, a közösség, az emberi kapcsolatok utáni vágyakozás igénye, mely úgy is fogalmazhatnánk, hogy genetikailag van belekódolva minden emberbe. Hisz ahogyan Dewey is fogalmaz: „A nevelés folyamata már a születés pillanatában megkezdődik, folyamatosan fejleszti az egyén szellemi erőit, átítatja az ember öntudatát, alakítja szokásait és nézeteit, felkelti érzéseit és érzelmeit. Az egyén ezen az öntudatlan nevelési folyamaton keresztül fokozatosan részesül az emberiség által eddig felhalmozott szellemi és erkölcsi javakból. Örököse lesz a civilizáció befektetett tőkéjének” (Dewey, 1899, szerk. Vág, 1976.) Személyes meggyőződésemm és kutatásaim alapján úgy gondolom, hogy az önmagunkhoz való visszatalálás és egy mindenkit megillető emberibb élet lehetősége a hagyományok megismerésében, újratanulásában a legszembetűnőbb. Ennek egyik leghatékonyabb helyszíne lehet az óvoda és az iskola.

A hagyományok és a nevelés kapcsolatát vizsgálva – mint már az eddigiekből is kitűnik – úgy gondolom, sokat segít és megéri, hogy a hagyományápolás mélybe nyúló gyökereivel, így a pedagógia és filozófia kapcsolatrendszerével is foglalkozunk. A pedagógiai axiológia és a pedagógiai hermeneutika nagy mértékben segít a hagyományok által közvetített értékek felismerésében, megfogalmazásában és azok értelmezésének, jelenné tételének folyamatában. Az értékelméleti viták kapcsán osztom Gáspár László azon nézetét, mely szerint érték az emberi tevékenység minden olyan eredménye, amely a mindenkori emberi életet tartalmasabbá, gazdagabbá teszi. Ilyen érték többek között a műveltség, a kulturális örökség, a hagyomány, melyek közvetítésével és átszarmaztatásával segítjük az egyén társadalomba való beilleszkedését. Ezen értékek közvetítése pedig a nevelés folyamatában valósul meg, mivel a nevelés mindig egy értékközvetítő és értékre-mentő tevékenység (Gáspár, 1997).

A hagyományokhoz való kötődés egyfajta biztonságot ad, de emellett a látszólagos állandóság mellett mégis fontos, hogy alkalmazkodjunk az új körülményekhez és kihívásokhoz. Így lesz egyszerre a múlté és jelené az a tudás, amely lehetővé teszi a jelen eseményeinek értelmezését, elhelyezését és megértését egy korábbi tapasztalati tudás összefüggésében. A jelenkor beható ismerete nélkül tehát nem tudjuk a hagyományok örökségét hasznosítani. Ha azonban ismerjük és átéljük a jelen központi problémáit, akkor megérthetjük a tradíciók jelentését és üzenetét.

Ebben segít a pedagógiai hermeneutika, az értelmezés tudománya. Gadamer így ír a *Wahrheit und Methode*, azaz az *Igazság és módszer* című munkájában: „Das Überlieferte, das uns anspricht - der Text, das Werk, die Spur - stellt selbst eine Frage und stellt damit unser Meinen ins Offene” (Gadamer, 1986, p. 379), ami annyit tesz, hogy a hagyomány, amely megszólít bennünket – a szöveg, a mű, a történeti emlék – maga is kérdést tesz fel, s ezzel nyitottá teszi vélekedésünket. Egyetértek Gadamer gondolatával, mely szerint a holt tradíció mindig a felhasználással, a jelenné tétellel válik élő tradícióvá, ezért hagyomány és értelmezés összetartozik (Gadamer, 1986). A múlt értékeinek „megértése” az általuk kifejezett hagyomány felélesztése. Ez a „megértési-dekódoló” tevékenység roppant fontos része az egyén és a hagyomány kapcsolatának, mert „hagyományaink annyit érnek, amennyit gyermekeink fejlődéséhez, azaz a holnap számára nyújtanak” (Falvay, 1990, p. 205).

A korabeli elbeszélések alapján Goethe feltehetően ezt mondta a generációk kapcsolatáról: „Zwei Dinge sollten Kinder von ihren Eltern bekommen: Wurzeln und Flügel.” Két dolgot kellene, hogy a gyermekek megkapjanak szüleiktől: gyökereket és szárnyakat. Ezzel a véleménnyel én is egyetértek, nem úgy, mint Mahler és Boulez nézetével. „Mahler azt állította, hogy a hagyomány a lustasággal egyértelmű, s én osztom e vélekedést” (Boulez, 1990, p. 23) – írja Pierre Boulez a *History in the Present Tense* című munkájában. Én ezt máshogy gondolom. Szerintem a hagyományok ápolásához idő, energia és egymás felé fordulás szükséges, ami pedig nem fér meg a lustaság fogalmával.

A hagyományok, a rítusok, a tradíciók rendkívül fontos szerepet játszanak az óvodai és iskolai életben, s ezáltal elmondhatjuk, hogy kiemelkedő jelentőséggel bírnak a gyermek személyiségfejlődésének folyamatában. A nevelés ezen színterei, ahol az intézményes szocializáció megy végbe, olyan helyszínek, melyeket gyak-

ran úgy jellemzünk, hogy gyermekeink második otthona. Helytálló ez a megfogalmazás, mert az ifjúság itt tölti ideje nagy részét. A rohanó, lendületes, modern világban ezek olyan biztos alapokon álló, stabil pontok, ahol számos rituáléval, szokással óhatatlanul is találkozunk az óvodás és a diák. Mivel a személyiségfejlődéshez közösség kell, amelyhez való tartozás az önmeghatározás egyik lényeges eleme, ebből az következik, hogy az óvoda és az iskola kitűnő szocializációs közeg, mely megteremti az értékek közvetítésének lehetőségét. Az adott csoporton belüli ismétlődő cselekvések, hagyományok, melyek a közösség életét jellemzik és egyúttal az egyén fejlődését is befolyásolják, nagy jelentőségűek a társadalmi szerepek és az értékészlet elsajátítása szempontjából. A közoktatási intézmények feladata nem merül ki az oly gyakran emlegetett oktató-nevelő munkában, a szerepük ennél komplexebb módon jellemezhető. Ezek a szervezett közösségek saját szabályrendszerükkel, kulturális hagyományaikkal és közösségi rítusok szervezésével biztosítják a közösség tagjai számára a valahová tartozás érzését. Ezeknek a hagyományoknak az ápolása egyrészt az adott társadalom által követendőnek, illetve értékesnek tartott minta- és normarendszerhez kapcsolódik, másrészt az adott óvoda vagy iskola tradíciói és rituális tevékenységrendszere megjeleníti az illető mikroközösség által képviselt lokális értékeket is, melyek akár különbözhetnek is a tágabb értelemben vett társadalmi értékektől. Például egy magyarországi Montessori iskola hagyományaiban bizonyosan hangsúlyosan jelennek meg a rousseau-i elvek, melyek nem feltétlenül jellemzőek a magyar iskolarendszer által általánosan értéknek tekintett pedagógiai szemlélet elemeire.

II.3. Beavatási és átmeneti rítusok

Az óvodai és iskolai életben fellelhető hagyományápoló tevékenységek elemzése során lényeges dolog, hogy foglalkozzunk a beavatási és átmeneti rítusok csoportjával. E két kifejezést gyakran használják szinonimaként, ami magyarázható ugyan hasonlóságukkal, viszont míg a beavatási rítus legfontosabb ismérve egy közösségbe való bekerülés, melynek nem kizárólagos feltétele egy korábbi csoport vagy társadalmi állapot elhagyása, addig az átmeneti rítus lényege alapján véve az utazás egyik állapotból a másikba (Turner, 1969). Egyes rítusok mindkét csoportba egyszerre besorolhatóak. Ilyen például a keresztelés. Vannak azonban olyan rituálék is, melyek kizárólag csak az egyik csoportba tartoznak. Egy vándortársaságba történő beavatási rítus például nem átmeneti rítus, mert a beavatott személy szociokulturális szerepében nem feltétlenül következik be változás. A ballagás pedig ezzel szemben nem beavatási rítus, mivel az illető diák ebben az esetben éppen kikerül a középiskola diákközösségéből.

A beavatási és átmeneti rítusokat vizsgálva először a beavatási rítusokat kívánom behatóbban bemutatni egy konkrét esettanulmány kapcsán. Egy olyan beavatási rítusról (diákavató) van szó, mely a korábbi általános iskolából, a Cigándi Általános Iskolából való elballagással kezdődött átmeneti rítust zárja le. A színhely a Sárospataki Református Kollégium Gimnáziuma, ideje 1995, szituáció: a pecúravató.

1995-ben felvételiztem a Sárospataki Református Kollégium Gimnáziumába. Hamarosan 2 pecúravató is volt. Az egyik a hivatalos iskolai avatás, melynek sokkal inkább színpadias Ki mit tud? jellege volt. Egyesek viccet meséltek, mások gitároztak, jómagam egy néptáncot adtam elő, egy széki legényest. Még most is fel tudom idézni a helyzet hangulatát: megtapsoltak a felsőbb évesek, tetszett nekik a tánc, jól éreztem magam és örültem, hogy a többség pozitívan fogadta előadásomat. Az egyik negyedikes kétszer is bekiabálta ugyan a produkció közben, hogy: Kisgazda!, de mégis úgy éreztem, hogy az avató integrált az új közösségbe, az iskola lokális társadalmába.

A másik avató a kollégiumban zajlott. Ez sokkal inkább váratlanul ért bennünket. Nem ismertük sem az idejét, sem a tartalmát és már jóval előtte rémhírek keringtek róla. Ezen felügyelőtanár sem volt jelen és igazán meglepetésszerűen érintett bennünket, pecúrokat. Hála Istennek nagyobb volt a füstje, mint maga a lángja. Én „megúsztam” 5 „papucsossal” és pár perces esélytelen próbálkozással, hogy az asztal tetejére felállítva elfűjjam a szobavilágítást. Voltak azonban, akik rosszabbul jártak. Egyesek több „papucsost” kaptak, mások még „kanalazásban” is részesültek és volt olyan, akinek a vízben úszó folyosót kellett feltakarítani. Az avató alatt az avatandó diákokat a nagyobbak mindvégig pecúrnak szólították. Ez a személytelenség visszacseng Turner leírásában is, aki a beavatási rítust az átmeneti rítus egyik válfajának tekinti. A liminális személyeket, például a beavatási vagy a pubertásrítusok résztvevőit sokszor úgy ábrázolhatják, mint akik nem rendelkeznek semmivel sem. Röviden semmivel nem rendelkeznek, ami megkülönböztetné őket a többi beavatandótól. Viselkedésük általában passzív, engedelmesen követniük kell instruktoruk utasításait, szó nélkül el kell fogadniuk az önkényes büntetést. Mintha egy uniformizált állapotra redukálnák, vinnék vissza őket, hogy

azután újraformázzák és új képességekkel ruházzák fel őket, melyek lehetővé teszik számukra, hogy képesek legyenek megbirkózni életük új szakaszával (Turner, 1969). A pecúrok az avatóra már liminális egyénként érkeznek, hiszen az átmenet folyamata a ballagással kezdődik még az általános iskolában. E folyamat szakaszai a következőképpen tagolhatók:

1. Az elkülönítés szakasza, mely a ballagás tényében realizálódik. (Vannak iskolák, ahol szalagot is viselnek a végzősök, ott már a szalagviseléssel megkezdődik az elkülönítés szakasza.)
2. A liminális szakasz, mely a ballagás végétől a pecúravató végéig tart.
3. A rítus zárófázisában az egyén integrálódik és tagjává válik az új közösségnek.

Az avatási rítusok fontos jellemzője, hogy az egyének verbális és fizikai megpróbáltatásai nem öncélúan lejátszódó folyamatok, hanem a korábbi állapotok egyfajta lerombolása és valami újra való felkészülés. Az esettanulmány összegzéseként elmondható, hogy a pecúravató rendezvény önmagában véve beavatási rítus, illetve a ballagás folyamatától szemlélve egy átmeneti rítus záróállomása.

Az átmeneti rítusokat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy minden közösségben van olyan helyzet, amikor az egyén és a közösség életének egyfajta mediátori hídra van szüksége az állapotok között, mely egy átmenet kapcsán újra megteremt valamiféle rendet. Az átmeneti rituálék a csoport tagjai számára a rendet és a folytonosságot közvetítik és az előre láthatóság bizonyosságát nyújtják. Összekapcsolják a múltat a jelennel, a jelent a jövővel és jelentéstartalommal ruházzák fel a végbemenő változásokat. Átmeneti rítusok minden társadalomban léteznek. Az jellemzi őket, hogy nem öröklétűek, hanem változásra képesek. Ez azt jelenti, hogy az idő múltával egy részük kikopik a használatból, másik részük megújul, átalakul. Turner szerint változnak, ahogy a társadalom is, nincsenek időtlen rítusok, mint ahogy időtlen társadalmi berendezkedés sem. Az átmeneti rítusok olyan erősen szabályozott viselkedésformák, melyek egyértelművé teszik az egyén és környezete számára, hogy az illető kilép egy korábban betöltött szerepből és felkészül arra, hogy átlépjen egy másikba. Vélekedése szerint az átmeneti rítusok olyan jelenségek, melyek az egyén életében bekövetkezett - többnyire életkori vagy státuszbeli - változásokhoz kötődnek, melyek meghatározzák az egyén csoporton belüli, illetve csoportközi kapcsolatrendszerét (Turner, 1969). Arnold Van Gennep a *Les rites de passage* című munkájában az átmeneti rítusok hármas felépítéséről ír. Az első fázisban az elkülönítés történik. E folyamat során egyes szimbolikus viselkedésformák elválasztják, elkülönítik az egyént a társadalmi rendszerben a korábban elfoglalt helyétől. A második fázis a liminális szakasz, melynek elnevezése a latin *limes* szóból származik, melynek jelentése: határ. Ebben a fázisban az egyén egy sajátos, köztes, bizonytalan állapotban van, melyet legszembetűnőbben valaminek a hiánya mutat. Például rang- vagy tulajdonnéküliség. Ez a másság megnyilvánulhat verbálisan, térben, de a legtöbb esetben vizuálisan: bizonyos megjelölések, eltérő ruhaviselet stb. A rítus zárófázisában az egyén integrálódik az új szerepének és ezzel együtt az új identitásának megfelelően. Ezt a fázist jól meghatározott kötelezettségek és egy viszonylag állandó állapot jellemzi a liminális szakaszban tapasztalható bizonytalansággal szemben (Van Gennep, 1909).

Az átmeneti rítusok a premodern társadalmakban kollektív tevékenységi formák, melyek a társadalom kontinuitását biztosítják. A modern társadalmakban azonban ezek a rituálék individualizáltabbak lettek és egyre inkább az a feladatuk, hogy az egyén kontinuitását biztosítsák. Míg a premodern társadalmakban az átmeneti rítusok a társadalmi státusz változásaihoz kötődtek, addig a modernitással megváltozott szerepük, egyre inkább az életkori változásokhoz kapcsolódnak. A XIX. században, a statisztikai rendszerű nyilvántartások bevezetésével kezdték jegyezni az emberek pontos életkorát. Ez adott lehetőséget a konkrét életkorhoz kapcsolódó rítusok kialakulására. Napjainkban az ember életének szakaszai jól elkülöníthető egységek az életkor alapján, melyek speciális tulajdonságokkal jellemezhetők. Korábban nem volt ez így. A felnőttkor kifejezés sem volt elterjedt, az egyes életkorok nem váltak el élesen egymástól. Sokkal fontosabb volt, hogy hová született valaki, mint hogy mikor. Jellemzőbbek voltak a státuszváltozáshoz köthető rítusok, mint például férfivá válás, katonaság, házasság, mesterré válás. Az idő múlásával azonban társadalmunk egyre inkább gyermekközpontúvá vált és a gyermekkor minden egyes szakaszához rítusokat rendelt. Óvodai ballagás, konfirmálás, szalagavató – olyan ünnepi alkalmakká váltak a modern családok életében, melyek jó alapot szolgálnak arra, hogy az egymástól távol élő rokonság találkozzon.

Az átmeneti rítusok tekintetében a társadalmi és technikai változások folyamán ugyan a fókusz áttevődött a csoportosról az egyéni megtapasztalásra, a közösségi integrációról az egyéni jellemfejlődésre, azonban mégis vitathatatlan a jelentőségük napjainkban is az átmeneti rítusoknak, mivel elősegítik a szocializáció folyamatát és az egyén felnövekedését. Pedagógiai vonatkozásban is rendkívül lényeges a szerepük, mert hatékonyan segítenek kialakítani és fenntartani a csoporthoz tartozás érzését, mely a biztos énkép alapja és ha a gyermek rendelkezik ezzel a biztos háttérrel, az a szocializációs folyamatot is segíti az élet minden területén.

A pedagógiai gyakorlatban rendkívül lényeges, hogy a szokások, hagyományok megismertetését és ápolását az életkori sajátosságoknak megfelelően, tervszerűen és pedagógiai szakértelem segítségével végezzük a gyerekekkel, hiszen a tradíciókhoz fűződő kapcsolatuk nagymértékben formálja gondolkodásukat és meghatározza ön- és életértelmezésüket. Rengeteg lehetőség kínálkozik arra a tanórai és a tanórán kívüli nevelésben egyaránt, hogy játékos, motiváló formában felkeltsük a gyerekek érdeklődését a hagyományok iránt. Valamennyi tantárgyba integrálható ez a szemlélet (kukoricacsuhéból vagy rongyból babakészítés technikaórán; népköltészeti és egyéb népi alkotások funkciójának és hangulatvilágának vizsgálata magyar- vagy énekórán; népszokások felelevenítése történelemórán, stb.), de kitűnően alkalmasak erre a néptáncscsoportok, népdalkörök, táncházak, népzenei gyermekcsoportok, honismereti szakkörök, stb. is. Ezáltal a gyermek megismeri az ősi szokásokat, történelmünk mélyre nyúló gyökereit, a társas együttélés szabályait, saját helyét a közösségben, nemi és nemzeti hovatartozását. A különböző kultúrák értékeinek megismertetése pedig fejleszti a toleranciát, a másság elfogadására és megbecsülésre nevel, amire különösen nagy szükségünk van az Európai Unióban.

Az európai országokhoz fűződő kapcsolatrendszerünk és annak tartalmi elemei már 1939-ben is érdekelték magyar kutatóinkat, melyre jó tanúbizonyság Györffy

István, a magyar néprajzi irodalom elismert személyiségének vélekedése: „A néphagyomány tart meg bennünket magyarnak s a nemzetközi műveltség tesz bennünket európaivá. Ha azonban csak az európaiságra törekszünk, lehetünk nagy műveltségű népek, de minél hamarabb megszűnünk magyarok lenni. Beleolvadunk abba a nagy nyugati nemzetbe, melynek műveltséghatását legkönnyebben elfogadjuk.

Ha pedig teljesen kivonjuk magunkat a nyugati műveltség hatása alól, akkor meg művelt és erősebb szomszédaink gázolnak hamarosan keresztül rajtunk, s úgy tűnünk el. [...] Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra, hogy a magunkéból mivel gyarapíthatjuk az európai művelődést! Európa az egyéniséget keresi és értékeli bennünk, nem a tanulékonytságot” (Győrffy, 1939, p. 8).

Fontosnak tartom hangsúlyozni, a hagyományápolással kapcsolatos tevékenységek során lényeges, hogy az ismeretjellegű tudás mellé beépüljön a hétköznapi tapasztalati tudás is. A képességfejlesztő tevékenységek, mint gyűjtés, kutatás, készítés, hagyományokat leíró dolgozat megírása és minden, a gyermek saját maga által megszerzett tapasztalata érezteti pozitív hatását a tanulásban és a kommunikációban egyaránt. Így lehetőség nyílik arra is, hogy több generáció megtalálja egymással az összhangot, a közös kapcsolódási pontot. Kiemelten nagy jelentőséggel bír ez a személyes megtapasztalás napjainkban, amikor a szóbeli kommunikációt és az egymáshoz való odafordulást felváltották a maximum 160 karakternyi sms-üzenetek és a média által közvetített virtuális valóságtól való függőség. Igen, úgy gondolom, hogy a szép és szabatos anyanyelvi megszólalás is a hagyományápolás szerves része, sőt egyik alappillére. Vélekedésemet alátámasztja a Parainesis azon gondolatmenete, mely szerint „... haza, nemzet és nyelv három egymástól válhatatlan dolog; s ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatokra kész lenni nehezen fog.”³

3 Kölcsy Ferenc utolsó éveinek legkiemelkedőbb alkotása (1834). Intelmek sora, melyeket unokaöccséhez, Kálmánhoz írt. Központi tanítása az, hogy az ember a közösségé, nem pedig önmagáé. Mondanivalóját áthatja az emberiség és a haza szeretete, miszerint az emberiséget csak a hazaszeretet által szolgálhatjuk. Magyar Elektronikus Könyvtár, Parainesis Kölcsy Kálmánhoz, <https://mek.oszk.hu> (Letöltés: 2024. 08. 29.)

II.4. Kutatási helyszínek

Kutatásaimat elsősorban a Bodroghköz legnagyobb településén, Cigándon, 2 oktatási intézményben, valamint a Sárospataktól 5 km-re fekvő német nemzetiségi községben, Hercegkúton található napköziotthonos óvodában végeztem, melyeket röviden így tudnék bemutatni:

1. A cigándi óvoda nevelőtestülete évente 100 gyermek néphagyományőrző szemléletű nevelésével foglalkozik. Ezt tanúsítja az 1999-ben bevezetett helyi programjuk is, amit az országosan minősített Néphagyományőrző Óvodai Program szellemében alakítottak ki. Dr. Faust Dezsőné (Brunszvik Teréz-díjas óvónő, közoktatási szakértő) így ír az itt tapasztalt munkáról: „Ebben a szakmai műhelyben olyan értékteremtő kezdeményezések születtek, amelyek nemcsak a megyében, hanem országosan, sőt határon túl is az óvodának, a településnek elismertséget szereztek” (Faust, 2005 idézi Németh & Téglás, 2005, p. 8).

Az óvodában folytatott hagyományápolás nemcsak a tevékenységrendszerben, hanem a környezetben is megmutatkozik. Az idelátogatót a hagyományos falusi hangulat fogadja, amely betekintést ad őseink világába. A csoportszobákat és a folyosókat a paraszti kultúra tárgyi eszközei díszítik, melyek nemcsak kiállítási darabok, hanem „életre is kelnek” egyes foglalkozásokon a gyermekek kezében. Régi viseletektől kezdve a kenyérsütés kellékein keresztül az állattartás eszközeivel bezárólag megtalálható itt minden, ami egy régi világ tárgyi környezetét idézi. A helyiségek bútorzata faragott karosládákból, kisszékekből, festett polcokból, vesszőből és gyékényből font kosarakból áll. Az udvar játékaik szintén fából készültek. A náddal fedett pihenő, a virágos kert és az orgonabokrok a régi falusi udvart jelenítik meg a gyermekek számára.

Joggal tehetjük fel a kérdést, hogyan lehetett mindezt megvalósítani? „Gondolatainkat tett követte, gyűjtő körútra indultunk. Házról házra jártunk és elmondtuk az idős nagymamáknak, nagyapáknak, mit is szeretnénk. Örömmel nyíltak meg a ládák, komódok fiókjai és kerültek elő a régmúlt idők emlékei. Gyűjtésünk során sok idős emberrel és féltve őrzött titkaikkal ismerkedtünk meg. Felnőttként, mégis gyermeki ámulattal hallgattuk a régi, szegény, de szép idők, a dolgos hétköznapiak, a hajnalig tartó mulatságok emlékeit. Előkerültek a régi hagyományos paraszti gazdálkodás, a háztartás, a szövés-fonás tárgyi emlékei, a híres cigándi, gazdagon rojtozott szőttesek. Az idős emberek emlékeit nyújtották nekünk és a tárgyi eszközöket mint múltjuk bizonyítékát adták át, tudták, hogy jó helyen lesz, ez a lelkes, elkötelezett csapat továbbérteti a múlt hagyományait” (Németh & Téglás, 2005).

A tárgyi emlékek sora napról napra nő. Az óvodai munkaközösség valamennyi tagja elsajátította a gyűjtés során a szövés minden fortélyát. Ma már a csoporttermeket saját készítésű szőttesekkel is díszítik, amelyek nagyon jól megférnek a több mint 100 esztendőes darabokkal a falakon. Immár hagyományosan a búcsúzó nagycsoportosok kis tarisznyáit is az óvónők szövik és manapság az az idő is elérkezett, amikor régen volt óvodások mennek férjhez

vagy nősülnek, és az óvónők szövik meg számukra a lakodalmas vőfélykendőt. A népies környezet azonban csak táptalaja az itt folyó igazi munkának. Az itteni óvodások mindennapjaiban szervesen jelen vannak a hagyományos paraszti világ tevékenységei: a szilvamágválás, lekvárfőzés, töklámpakészítés, betlehemezés, farsangolás, tojásfestés, locsolkodás, csigatészta-csinálás, májusfaállítás stb., de a részletes tevékenységrendszeréről dolgozatomban bővebben is fogok írni.

2. A cigándi Kántor Mihály Általános Iskola tanulólétszáma az 500 főhöz közelít az utóbbi évtized minden tanévében. Az iskola nevelési hitvallásában és oktatómunkájában tovább élte azt az örökséget, amit névadójától, Kántor Mihálytól kapott. A Bodroghöz jeles néprajzkutatója egyike volt az 1900-as évek elején azon igazi „oskolamesterek”-nek, akik nemcsak iskolai munkájukat tekintették szívügyüknek, hanem az egész falu lakosságának tanítását is végezték. Kántor Mihály egész életében elkötelezettje volt a Bodroghöz tárgyi és szellemi hagyománya összegyűjtésének és továbbörökítésének. „Kutatta a múltját, jelenét, s okleveles adatok alapján színesen, olvasmányosan megírta a Bodroghöz történetét. Különösen szenvedélyes szeretettel gyűjtötte a népszokásokat, a meséket, dalokat, táncokat” (Nagy, 2004, p. 18).

Ezt a munkát folytatja tovább napjainkban a cigándi általános iskola nevelőtestülete. A különféle hagyományápoló programok és az iskola tervébe szervesen beépített helyi specialitások mellett a néptánc és a népzene megismertetése, mindennapokban való „megélése” hatja át az itt folyó nevelőtevékenységet. A helyi iskola néptánc csoportja országosan is elismert hírnévnek örvend, a citerászó pedig nemcsak a táncos diákok talpalávalójául szolgál, de előkerül énekórán, sőt a testnevelésórák ritmikai gyakorlatainak kíséretként is gyakorta megszólal.

3. A Hercegházi Gyöngyszem Német Nemzetiségi Napköziotthonos Óvoda szociokulturális környezetét tekintve az alábbi paraméterekkel jellemezhető: A község lakói (mintegy 1500 fő) a környező városokba ingáznak. Melléktevékenységként szinte minden család szőlőtermeléssel és mezőgazdasági munkával foglalkozik. A falut 1748-ban Schwarzwaldból és a Bodeni-tó vidékéről ide telepített német lakosok alapították. Hosszú ideig az itt élő emberek zárt közösséget alkottak. A politikai, gazdasági változások a német nyelv használatának háttérbe szorulását eredményezték. A nemzetiségi családok többsége elvesztette nyelvátörökítő szerepét. A német nyelv óvodai megismertetésére szülői kezdeményezés alapján került sor. A gyerekek nagy része a nagyszülőktől, de leginkább az óvodai nevelés keretei között hallja ősei anyanyelvét.

Az itt élő emberek számára a német nyelv több, mint idegen nyelv, mert családi hagyományokra épül. A szülők és az óvopedagógusok az óvodai nevelés keretei között látják a nemzetiségi kisebbség nyelvátörökítésének lehetőségét és a hagyományok ápolását. Ebből kifolyólag programjuk sajátosságának tekinthető az óvodai nevelés keretében zajló „értékátörökítés”, a német nemzetiség nyelvének, kultúrájának megismertetése, ápolása, átadása a jövő nemzedék számára. Gyakorlati tapasztalataik igazolják, hogy melyek azok a nyelvi, kulturális értékek, amelyek a gyermekek életkori sajátosságaihoz

igazodnak, a mindennapi életet gazdagítják és az óvodai nevelés folyamatába szerves elemként építhetők be.

A Hercegkúti Napköziotthonos Óvodában 3 óvónő foglalkozik a gyermekek óvodai nevelésével. Az óvópedagógusok valamennyien felsőfokú végzettséggel és német nyelvtudással rendelkeznek. Felelősségteljesen, az iskolai programmal egyeztetve, a gyermekek életkorának megfelelő módszerrel keltik fel az érdeklődést és figyelmet a német nyelv iránt. A szülők és nevelők összehangolt kapcsolatrendszerrel, együttesen munkálkodnak azon, hogy az óvodás gyermekek megismerjék, megszeressék és megőrizték őseik népi és nemzetiségi hagyományait.

Így tudnám jellemezni röviden a három intézményt, melyeket – az ott végzett kutatásaimat ismertetve – remélem még többen szívükbe vésnek és egyszer ellátogatnak ide személyesen is.

A téma feldolgozásánál nagy segítségemre voltak a helyi pedagógiai programok és helyi tantervek, melyekben megfogalmazódik az adott intézmény pedagógusainak „nevelési hitvallása”, azok a nevelésfilozófiai elvek és értékrend, amely alapján az intézmény pedagógusai közösen határoznak az intézmény pedagógiai célrendszeréről. Kutatásomban az empirikus vizsgálatok különböző formáit alkalmaztam. Az óvodásoknál és kisiskolásoknál a megfigyelésre alapozott, a nagyobb iskolásoknál a kérdőíves módszert, az intézmények pedagógusaival, irányítóival és az adott területek elismert szakembereivel interjút készítettem.

III. Hipotézisek

Kutatásaim alaphipotézise:

Globalizálódó világunkban a hagyományok gyermekekkel való megismertetése és „újjáélesztése” nem egyfajta diszfunkcionális folyamat, hanem kiemelkedő szereppel bír egy a saját igényeken túlmutató szilárd belső értékrendszer megteremtésében, a nemzeti öntudat kialakításában, a valahová tartozás tudatának megerősítésében és az egyén konstruktív életvezetésének létrejöttében.

Származtatott hipotéziseim:

1. A hagyományápolás jó hatást gyakorol a gyermek jellemfejlődésére és elősegíti személyiségformálását.
2. A népi kultúra irodalmi anyagainak életszerű, természetes játék során való elsajátítása elősegíti és biztos alapokra helyezi a magyar nyelv választékos használatát, valamint pozitívan hat a szövegértés folyamatára és a verbális kommunikáció eszközeinek helyes, magabiztos, szabatos használatára.
3. A korai idegennyelv-tanulás tekintetében a nemzetiségi hagyományok több generáció bevonásával történő ápolása megkönnyíti a nyelvoktatást és megfelelő motivációt biztosít az idegen nyelv megismerésére.
4. A néptáncfoglalkozások kiemelt szereppel bírnak a motoros képességek fejlesztésében és nagymértékben elősegítik a nemek közti közeledést, a társas kapcsolatok kialakítását.
5. Bármely mozgásos tevékenységgel összekapcsolt énektanulás eredményesebb a zenei nevelésben, mint a mozgásos formákat nélkülöző zeneoktatás.
6. A népi praktikák megismerése és a gyakorlatban történő alkalmazása segíti a problémamegoldások leegyszerűsítését, egy gyakorlatiasabb életvezetés kialakítását és nagymértékben fejleszti a kreativitást és a találékonyságot.

IV. A közoktatás kereteiben történő hagyományápolás rövid áttekintése

A magyar iskolai életben már a XIX. századtól kezdődően fellelhetünk a hagyományok megőrzésére irányuló törekvéseket. A kezdeti folyamatok első emléke például, ami a hazai gyűjtemények közül mind gazdagságával, mind igényességével messze kiemelkedik a többtől, Kiss Áron 1891-ben megjelent munkája *Magyar népi játékok gyűjteménye* címmel. A kötet jó példája annak, hogy a XIX. század második felében és a XX. század elején már számos hazai iskolában a diákok bevonásával folytattak néprajzi gyűjtéseket. Ez a kötet több mint ezer játékot közöl, mindig dallammal és a származási hely megjelölésével. Rendszerbe foglalja és csoportosítja a játékokat a gyermekek életkori sajátosságainak megfelelően. Leírja az egyes játékok változatait is, sőt megadja a játékok származási helyét.

Ha a hazai gyermekjáték-kutatás kevésbé tudományos alapossággal elkészített előzményeit is szeretnénk feltérképezni, akkor meg kell említenünk az egyik legkorábbi forrást, Bornemissza Péter *Ördögi kísértetek* c. munkáját 1578-ból, ahol lovas, illetve futkosójátékot is említ. Baranyai Decsi János Adagiórumát 1598-ból, amelyben különböző játékevek mellett egyes játékleírások is szerepelnek. Például: sípcsinálás, szembehúnyás. Továbbá Comenius *Orbis Pictus* c. könyvét, ahol többek között megemlíti a korcsolyázást, szánkózást és a hintázást.

A legsikeresebb gyűjtések és tanulmányok kiadványokban is megjelentek, mint például Győrffy István, Karácsony Sándor vagy Balassa Iván munkái. Nem sokkal ezután Bartók Béla és Kodály Zoltán munkássága bontakozott ki és körvonalazódni látszott az a Kodály-módszer, ahol a gyermek zenei fejlesztésének népzenei gyökerei egy olyan módszerben öltöttek formát, amely még napjainkban is az ének-zenei nevelésünk alapját képezi. 1946-ban már az általános iskolai tantervben is megjelent ez a szemlélet, mely szerint a népzene át kell eljutni az egyetemes zene megértéséig és az énekes népi játékok nemcsak az ének-zene, hanem a testnevelés anyagában is fontos szerephez jutottak.

A II. világháború és a vele járó politikai változások után azonban a hagyományápolás intézményes keretek közti lehetőségei háttérbe szorultak. Az ötvenes évek tantervei a népi játékok helyett a versenyszellemet állították középpontba. A hetvenes években azonban ismét pozitív folyamatok indultak a magyar népi kultúra megőrzése tekintetében. Muharay Elemér kezdeményezte a népi játékok pedagógiai célzatú felhasználását, a táncház mozgalommal pedig országosan is kiszélesedtek a hagyományápoló törekvések, melyet többek között Sebő Ferenc, Tímár Sándor és Halmos Béla neve fémjelzett.

A mai közoktatás hivatalos keretét az 1995-ben elfogadott, azóta többször módosított Nemzeti alaptanterv képezi. A NAT elő kívánja segíteni más népek történetének, hagyományainak, kultúrájának, szokásainak, életmódjának ismeretét és megbecsülését, ezzel a különböző kultúrák iránti nyitottságot, megértést szolgálja. A dokumentum – a fentiekkel összhangban – figyelmet fordít az emberiség előtt álló közös, globális problémákra. Az egész világot érintő átfogó kérdésekre vonatkozóan az egyén, az állam, a civil szféra, a kisebb és nagyobb közösségek felelősségét, lehetőségeit, feladatait hangsúlyozza a világ globalizálódásában rejlő lehetőségek kihasználásában és a veszélyek csökkentésében, elhárításában. A NAT hagyományápoló szellemiségét tükrözik a belőle idézett részletek: „A Kárpát-medencei magyarság kultúrájának, nemzeti identitásának egyik legfontosabb alapja az anyanyelve és az ezen a nyelven megszólaló irodalma. Nyelv és irodalom: nemcsak hagyományt teremtenek, hanem folyamatos változásukkal jelent és jövőt is alakítanak. A magyar nyelv és irodalom tantárgyak kiemelten fontos területei a nemzeti öntudatra, önazonosságtudatra nevelésnek. Nyelvünk, közös történelmünk, keresztény alapú vallási és művészeti hagyományaink összekötnek bennünket: korokat, alkotókat, befogadókat és műveket. Egy kulturális hagyományhoz tartozunk, egy nemzet vagyunk. [...] Alapvető cél a Kárpát-medencei magyarság által létrehozott nyelvi, irodalmi kultúra legkiemelkedőbb alkotásainak megismertetésével olyan műveltségstenderd kialakítása a tanulóban, amely biztosítja a nemzeti kultúra generációkon átívelő megmaradását és fejlődését.”⁴

Saját hagyományaink továbbadásán túl kiemelt jelentőségű terület a NAT-ban az európai azonosságtudat, az egyetemes kultúra megismerése, mivel Európa a magyarság tágabb hazája. Fontos, hogy a tanulók szerezzenek ismereteket az Európai Unió kialakulásának történetéről, alkotmányáról, intézményrendszeréről, az uniós politika szempontrendszeréről. Diákként és felnőttként tudjanak élni a megnövekedett lehetőségekkel. Magyarságtudatukat megőrizve váljanak európai polgárokká.

Tanulóinkat iskolás éveik alatt is olyan ismeretekkel, személyes tapasztalatokkal kell gazdagítani, amelyek birtokában meg tudják találni helyüket az európai nyitott társadalmakban. Fontos az is, hogy európai identitásuk megerősödésével nyitottak és elfogadóak legyenek az Európán kívüli kultúrák iránt is.

A tanulók ismerjék meg az egyetemes emberi civilizáció legjellemzőbb, legnagyobb hatású eredményeit. Váljanak nyitottá és megértővé a különböző szokások, életmódok, kultúrák, vallások, a másság iránt. Szerezzenek információkat az emberiség közös, globális problémáiról, az ezek kezelése érdekében kialakuló nemzetközi együttműködésről. Növekedjék érzékenységük a problémák lényege, okai, az összefüggések és a megoldási lehetőségek keresése, feltárása iránt. Az iskolák és a tanulók törekedjenek arra, hogy közvetlenül is részt vállaljanak a nemzetközi kapcsolatok ápolásában.

A társadalomban elfogadott, közös értékek meghatározásában is kiemelten fontos szerepet játszik a Nemzeti alaptanterv, amely meghatározza az iskolai nevelés-oktatás közös értékeit. Ezek az értékeket az alábbiakban nevesíti a 2020-as NAT, és

4 Nemzeti alaptanterv, II.3.1., 5/2020. (I. 31.) Kormányrendelet

a nevezett terület a történelem, az állampolgári ismeretek, valamint a hon- és népismeret tantárgy foglalja magában.

„Középpontjában az emberi civilizáció – és annak részeként a magyarság – által létrehozott kulturális, társadalmi, politikai és gazdasági eredmények bemutatása, emberek és közösségek viszonyának tanulmányozása áll.

A történelem az emberi közösségeknek a múltról alkotott tudása egyfelől az emberekkel megtörtént eseményekről tanúskodó különböző források és bizonyítékok, másfelől az ezekről alkotott interpretációk és vélekedések összessége.

A történelmi tudás meghatározó önmagunk és mások megismerése szempontjából, hiszen az egyén és közösségeinek helyzete mindig annak a következménye, amit előtte más emberek és közösségek gondoltak, tettek és tapasztaltak. A mai politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális jelenségek és a hozzájuk kapcsolódó vélekedések a történelmi folyamatok aktuális termékei, jelenkori állomásai. A történelmi tudás érthetővé teszi egyrészt azt, hogy a múlt alakította a jelen, és emiatt érdemes tanulmányozni, másrészt azt, hogy a jövőt a jelen fogja alakítani, ezért ennek a múlt segítségével történő megértése fontos és szükséges. A történelem tanulása során lényeges annak felismerése, hogy a történelmi folyamatoknak okai és következményei vannak – ezért is értelmezhetőek utólag –, de nem determináltak: emberi értékválasztások, szándékok, cselekedetek alakítják őket.

A történelemtanítás fő feladata olyan ismeretek és értékek közvetítése, valamint kompetenciák elsajátíttatása, amelyek hozzásegítik a tanulót, hogy tájékozott, aktív és elkötelezett állampolgárrá, kisebb és nagyobb közösségeinek felelős tagjává váljék.

A történelemtanítás feladata továbbá, hogy a tanuló ismerje fel, hogy a történelem szereplői különféle mintákat közvetítenek a jelen embere számára is, a múlt tanulságai kihatnak saját döntéseinkre. Fontos, hogy tudatosítsa, a jelen, annak minden eseménye a jövő történelme, s így ő is annak résztvevője.

A történelemtanulás során a tanuló megismerkedik a magyar és a világtörténelem legfontosabbnak tartott eseményeivel, jelenségeivel, folyamataival és szereplőivel. Ez jelentős mértékben elősegíti, hogy a tanuló megismerje és elsajátítsa azt a kulturális kódrendszert, amely lehetővé teszi számára identitása, valamint a magyar nemzet és a keresztény normarendszeren alapuló európai civilizáció iránti elkötelezettsége kialakítását és megerősítését.

A történelem tantárgy tanulása folyamán a tanuló számos olyan történettel, konfliktussal, dilemmával, emberi magatartással és sorssal találkozik és foglalkozik, amely nemcsak tájékozottsága, életismerete és gondolkodási képessége kibontakozásához járul hozzá, hanem erkölcsi és érzelmi fejlődését is szolgálja. A magyar történelem tanulása és tanulmányozása segít megértenie Magyarországot és a magyar nemzet helyét és helyzetét a világban, és segít elmélyíteni benne a hazaszeretet érzését.

Az állampolgári ismeretek tantárgynak a megszerzett történelmi tudásra szervesen épülő témái és tevékenységei – az alap- és középfokú tanulmányok zárásaként a 12. évfolyamon – a tanuló számára fontos és hasznos ismereteket adnak az állam működéséről és intézményeiről, valamint a család és az állam gazdasági szerepéről.

A tantárgy tudást, kultúrát és normákat közvetít, és a tanulót hozzásegíti ahhoz, hogy hazáját szerető, önálló és felelős, demokratikus gondolkodású polgárrá, a ki-

sebb-nagyobb közösségek értékalkotó tagjává váljon, valamint ahhoz, hogy ismerje és gyakorolni tudja az aktív és felelős állampolgári léthez szükséges eljárásokat, élni tudjon a társadalmi intézményrendszer nyújtotta lehetőségekkel.

Fő cél a normakövető magatartás és a társadalmi felelősségvállalás megalapozása, a szabadság és felelősség, valamint az alapvető jogok és kötelességek egyensúlyának megismerése. További cél a jogrendszer mindennapi élettel való összefüggéseinek értelmezése, a jogérvényesülés területeinek és az érdekérvényesítés lehetőségeinek feltárása. Cél továbbá az alkotmányosságon alapuló politikai kultúra ismérveinek és jelentőségének megértése, mely így a tanuló szocializációjának szerves részévé válik. Az is cél, hogy a tanuló ismerje és értelmezze a nemzeti és európai identitás kettős jelentőségét az egyén és a közösség szempontjából is. A tantárgy műveltség-tartalmában nem az elméleti jelleg dominál. Az állampolgári ismeretek elsajátítása és aktív kialakítása a tanuló tapasztalataira, élményvilágára, önálló és csoportos vizsgálódásaira épít. A kooperatív tanulási technikák elősegítik a másik ember véleményének megértését, az empatikus viszonyulást, a társadalmi kérdések közös megbeszélését és az erkölcsi dilemmák megvitatását.

A hon- és népismeret tantárgy tanulása során a tanuló megismerkedik nemzeti kultúránk nagy hagyományú elemeivel, a magyar néphagyománnyal és a hazánkban élő nemzetiségek kulturális emlékeivel, szokásaival, jelenével. Teret biztosít azoknak az élményszerű egyéni és közösségi tevékenységeknek, amelyek a család, az otthon, a lakóhely, a szülőföld tiszteletét alapozzák meg. Segíti az egyéni, családi, közösségi, nemzeti, nemzetiségi identitástudat és történeti tudat kialakítását.

Tudatosítja a tanulóban, hogy elsősorban nemzete saját hagyományainak, értékeinek megismerése, elsajátítása és gyakorlása mellett nyitottá válhat a velünk élő nemzetiségek, vallási közösségek, a szomszéd és a rokon népek, valamint a világ többi népének kultúrája, az egyetemes értékek iránt is.”⁵

A Nemzeti alaptantervben foglalt szemlélet áthatja oktatáspolitikánk egészét. Meggyőződésem, hogy a hagyományos értékek középpontba állítása a társadalom valamennyi csoportja számára stabil alapokat biztosít egy hagyományokat becsülő, értékközpontú nevelési stratégiarendszer kidolgozására és továbbfejlesztésére. A NAT-ban általánosan elfogadott érték- és normarendszer irányt mutat egyaránt pedagógusok, szülők és diákok számára. Tapasztalataim alapján úgy gondolom, ez a központilag elfogadott és egyre többet hangsúlyozott látásmód és a hagyományok újrafelfedezése meghozza gyümölcsét az intézményes keretek között megvalósuló nevelő-oktató munkában. Ma már nagy előrelépés, hogy számos óvodában és iskolában tanítanak tanórai és tanórán kívüli keretek között is népi játékot, népi mesterséget, néptáncot. Az iskolai tanterv szerves részévé vált a hon- és népismeret oktatása. Nem szabad megleggednünk azonban a jelenünkben megvalósuló, sok esetben jól működő, más esetekben rohamosan fejlődő és ismét más intézményekben fejlesztést megkívánó (ami azonban egyre ritkábban fordul elő, mert évről évre kevesebb azon óvodák, iskolák száma, ahol nem használják ki a hagyományörző oktatási szemlélet lehetőségeit) hagyományápolást felkaroló és a hagyományok személyiségfejlesztő erejét felhasználó nevelési szemlélettel.

5 Nemzeti alaptanterv, II.3.1., 5/2020. (I. 31.) Kormányrendelet

A nevelő-oktató munka jövőbeli hatékonysága és eredményessége szoros összefüggésben áll napjaink pedagógusképzésével. Fontosnak tartom, hogy gyermekeink, unokáink leendő tanítói megfelelően felvértezettek legyenek ezen a területen és elhivatottságot érezzenek a magyar kultúra, a hagyományos nemzeti értékeink továbbadása iránt, mely tevékenység csak akkor lesz igazán célravezető, ha a pedagógusjelöltek személyesen megismerkednek a hagyományok rejtelmes, sokszínű, „csipkefodros” világával.

V. A hagyományápolás színterei

V.1. Az irodalmi nevelés

Napjaink rohanó világában az ember és az irodalom kapcsolata is modernizálódik. A technika adta lehetőségek kapcsán a legegyszerűbb és legkényelmesebb lenne a gyerekeket a televízió vagy a számítógép elé leültetni. A mesefilmek és a számítógépes mesejátékok azonban nem helyettesítik a mesélést. A gyerekeknek fontos a felnőtt közelsége, hogy mesehallgatás közben folyamatosan közbekérdezhesse nek, lássák a szülő vagy óvónő gesztusait és ezáltal használhassák képzeletüket – s így a mese valódi élmény legyen számukra. A média adta lehetőségek közül kiemelném a diafilmek jelentőségét. Véleményem szerint ez olyan terület, ahol ötvöződik a hagyomány és modernizáció. Itt még lehetőségünk nyílik a klasszikus értelemben vett értékközzvetítésre. A mesélésnek ebben a formájában a szülőnek és/vagy pedagógusnak fel kell olvasnia a mesét, ott kell ülnie a gyerekekkel, figyelnie rá, válaszolnia a kérdéseire.

Az irodalmi nevelés első színtere azonban nem a mesélés és a vers, hanem ezeket a műfajokat megelőzik a könnyen megjegyezhető mondókák, gyermekdalok, amelyeknek igen nagy a jelentőségük a gyermek képességfejlesztésében és személyiségfejlődésében. A kisgyermek a mondókák ismételtetésével teszi magáévá a magyar nyelv dallamát, ritmusát, zenei elemeit.

A köszöntők, gyermekdalok, közmondások, találós kérdések jelentéstartalma már színesebb és több lehetőséget ad a szokások, hagyományok megismerésére és felidézésére, mint az egyszerű mondókák, melyek sokszor kevés jelentéstartalommal bíró halandzsaszövegek, ugyanakkor pótolhatatlan jelentőségűek az anyanyelv hangsúlyának és ritmusvilágának elsajátításában. A kutatás jelen fejezete ugyan a mondókák és népmesék világának a kisgyermekkor verbális kommunikációra gyakorolt hatását vizsgálja, de gyakorló pedagógusként a hétköznapi életben látjuk ennek a területnek a későbbi következményeit is a fiatalok szóbeli és írásbeli megnyilvánulásaiban. Amint azt Toma Kornélia tanulmányában közölt eredmények mutatják, az évezredes hagyományok során felhalmozott retorikai tapasztalatoknak kiemelt szerepük van a fiatalok nyelvi kultúrájának fejlődésében. „Mivel az ember sorsa múlhat azon, hogy meggyőzően tud-e beszélni, és hogy felismeri-e, ha valaki manipulálni akarja a beszéd által, bizonyos, hogy szükség van az ókoriaktól kezdve felhalmozott retorikai tudásra, tapasztalatra, jártasságra, attitűdre, amely alkalmassá teszi arra, hogy a különböző retorikai szituációkban szónokként vagy hallgatóként helytálljon. A mai fiatal generációkat – az Y, a Z és az alfa generációt – tehát be kell vezetni a jó beszéd tudományába” (Toma, 2018, p. 12–13). A kisgyermekkor sajátosságaihoz visszatérve, az óvodai és iskolai keretek között a legszembetűnőbb lehetőségnek az kínálkozik, ha népi kultúránk mesét, verset, mondókát, közmondást, találós kérdést és kiszámolt magában foglaló sokszínű

világát a naptári év ünnepeihez, jeles napjaihoz kapcsolódóan ismertetjük meg a gyerekekkel. A felhozatal szerencsére bőséges, a locsolóversektől kezdve a névnapköszöntőig gazdag az irodalmi élménykínálat. A sokszínű palettáról azonban már az óvónő, illetve a pedagógus feladata, hogy kiválassza a gyermek életkori sajátosságának legmegfelelőbbet. A cigándi óvodában a gyermekek a természetes játék alkalmával és az ünnepekre, dramatikus előadásokra való készülődés során tapasztalják meg ezt a választékos kultúrincset.

A drámapedagógia eszközrendszere kiválóan illeszkedik a hagyományápolás folyamatához az óvodában és az iskolában egyaránt. A NAT így jellemzi a Művészetek címszóhoz tartozó tevékenységformákat:

„A nevelés a teljes emberre irányul, aki test-szellem és lélek egysége, tehát a köznevelés célja nem választható el az élet céljától. A művészet alapvető emberi szükséglet, a művészi alkotás pedig az ember legősibb kifejezési módja. A művészet köznevelésben betöltött szerepe nem önmagáért való, feladata egyensúlyt teremteni az értelmi-érzelmi intelligencia fejlesztésében. A tanuló belső világának érzelmi gazdagsága pozitívan hat a gondolkodás, a kreativitás, az emlékezőtehetség képességeire. A művészetoktatás a Nat nélkülözhetetlen része, a transzfer hatás következtében tartalmi alkotóeleme lehet minden tantárgy eredményes tanításának. A művészeti nevelés önálló tantárgyként az ének-zene, illetve a vizuális kultúra oktatásában valósul meg. A művészeti neveléshez kapcsolódó eredményes készségfejlesztés tanári vezetéssel, a tanár és a tanuló együttműködését igénylő, élményt jelentő, aktív alkotó tevékenységen keresztül valósítható meg az iskolában.

A tanórai keretek között, mindenki számára elérhető művészeti nevelés célja olyan képességek fejlesztése, melyek elősegíthetik a harmonikus társadalmi együttélést, azaz a művészeti tantárgyak a művészet eszközeit a személyiség egészének fejlesztése érdekében használják fel. A művészeti tanóra egyrészt keretet biztosít a művészet különböző területeinek megismerésén keresztül az érdeklődés felkeltésére, az esztétikai alapfogalmak elsajátítására, ízlésformálásra, másrészt a mérlegelő gondolkodás és a minőségi alkotómunka iránti igény kialakítására.

Az ének-zene tantárgy oktatása, a magyar ének-zene oktatás Kodály Zoltán zenepedagógiai és nemzetnevelési elveire épül. A köznevelésben részt vevő minden tanuló számára elérhető fejlesztő tevékenység elsősorban az énekhangra támaszkodik. Általa és a zeneoktatás fontos részeként szereplő, a relatív szolmizáció eszközével tanítandó zenei írás-olvasás elsajátításának célja, hogy kialakuljon az értékközpontú zenei anyanyelv értő szeretete.

A tanulók zenei ismereteinek alapja kezdetben a népzene, a magyar népdalkincs közvetítése és megtanulása, majd erre épül a magas művészettel való foglalkozás.⁶

A cigándi óvodában az irodalmi nevelés szorosan összefonódik a zenei és táncos tartalmakkal, most mégis egy olyan hagyományápoló tevékenységet szeretnék bemutatni, ahol egyszerű mondókák és kiabálók játék során történő elsajátításával szinte észrevétlenül fejlődnek az óvodások anyanyelvi ismeretei, kommunikációs képességei. Ez a tevékenység a vásározás. „A cigándi vásár híres volt a környéken.

6 Nemzeti alaptanterv, II.3.1., 5/2020. (I. 31.) Kormányrendelet, II. 3. 7. Művészetek

A falusiak itt szereztek be minden létfontosságú eszközt és ruhát, melyre egész évben szükségük volt. Számítottak a vásárra, ahol összegyűltek és elbeszélgettek. Lacipecsenyével kezdődött és cigányzenével végződött. Itt nagyon sok legény és leány is párt talált magának. A vásár egész napos volt, mindenki odaért, nem lehetett lekésni róla” (Németh & Téglás, 2005, p. 64).

A kirakodóvásárba 2007 szeptemberében látogattam el. Egy kisfiú, a „kisbíró” hívogatta a falusiakat, a többi gyerek pedig 2-3 fős csoportokban rövid kiabálókka l hirdette portékáját. Persze mindenki cigándi népviseletbe volt öltözve, óvodások és óvónők egyaránt.

A vásári forgatagból az alábbi néhány rigmust sikerült feljegyeznem:

Kisbíró:

„Ha tele a bukszája, jöjjön a vásárba!”

Árusok:

„Van itt kosár, kézbe való, kicsi és nagy mind eladó!”,

„Bő a gatyá, ha leesik, ne fogja a markába, itt a madzag, gatyamadzag, húzza fel a korcába!”,

„Itt a madzag, gatyamadzag! Vékony madzag! Vastag madzag! Fehér madzag! Sárga madzag! Nem dicsérem! Jól megkérem! Tessék, tessék, kérem szépen!”,

„Lagziban a vőfélykendő férfi embernek való, szépre szőtte minden kislány, ki Cigándon eladó!”,

„Nagyvőfélynak vőfélybotot, rá színes pántlikát, ezt a botot ilyen szépre itt Cigándon faragták!”,

„Vásároljon kanalat, bőven van, mint ősszel a makk!”,

„A konyhába törölőkendő, virágosat, csíkosat, takarja vele le a bélest, a túrósat és mákosat!” stb.

Ezek a kiabálók egyszerűen, mégis mesterien közvetítik a gyerekek számára a hagyományt, a népi megfigyeléseket, a korabeli szokásokat. Fülbemászó, könnyen megjegyezhető, rímelő soraik önmagukban is elárulnak mindent funkciójukról és hatásukról. A kiabálók zsvaját kisebb vásári jelenetek szakították félbe, melyek így szóltak:

„– Koma, koma, hova megy?

– Nagycigándra, vásárra!

– A vásárba minek megy?

– Hát azért, hogy ott legyenek!

– Vesz valamit vagy elad?

– Eladom a bajszomat!

– Mit vesz majd a bajusz árán?

– Mit veszek, mit veszek, három csorda tehenet!”

Az óvodások vásári forgatagát figyelve szembetűnő volt, hogy minden gyerek vidáman és aktívan vett részt e közösségi játéokban és büszkén, megelégedetten,

olykor a másikat túlkiabálva ismételtették a kis lüktető versikéket. Örömmel töltötte el őket, hogy ismerik a kiabálók szövegét és biztonsággal az óvónők bátorító jelenléte, biztató szava.

A vásári játékok, alkudozások szünetében én sem voltam tétlen, megfigyelésem ugyan nem lankadt a gyerekek irányában, de előkerült a hegedű, mivel gyűjtőmunkámra-kutatásomra elkísért a zenekarom is, a Zsindely Együttes, melyet dolgozatom néptáncsal és népzenevel foglalkozó részénél majd bővebben bemutatok. Muzsikálásunkból táncház kerekedett és percekben belül megtöltötte az óvodások kigyózó sora az egész udvart. Körjátékoztak az ismert gyerekdalokat énekelve. A mulatozás után a kicsiket és nagyokat kemencében sült friss cigándi apróbeles (túrós, mákos, lekváros, káposztás) várta, amit az óvodások nagyszülei dagasztottak, a kemencénél pedig két nagyapa vállalta a tűzmester szerepét.

Feledhetetlen élmény volt ez a nap számomra, az óvodásoknak nem kevésbé.

A hagyományápolás és az irodalom kapcsolatát vizsgálva fontos megemlíteni, hogy pótolhatatlan jelentőséggel bírnak népmeséink. A népmese az irodalom azon szegmense, amely korábban elsősorban a felnőttek műfaja volt, fonókban, hosszú téli estéken tartalmas szórakozást jelentett mesélőnek és mesehallgatónak egyaránt. Gazdag azonban azoknak a tündérmeséknek, állatmeséknek és egyéb más humoros meséknek is a tárháza, amelyek kiválóan alkalmasak, érthetőek a kisgyermek számára. Legfőbb tartalma az erkölcsi nevelésre irányul, amire bizony nagy szükségünk van a mai morális pánikhangulattal teli, sok tekintetben értékvesztő világunkban. A gyermek a mesékben az emberi érzelempaletta ezerszínű megjelenési formájával találkozik. Mesehallgatás alkalmával átéli az izgalmat, félelmet, bánatot, szomorúságot, örömet és sikert egyaránt, valamint megismerkedik a jóság és gonoszság, szeretet és gyűlölet, megbocsátás és bosszú fogalmával. A hagyományos magyar mesevilág megismertetésével mindez úgy történik, hogy élményszerzés közben észrevétlenül a választékos, szép magyar nyelv eszköztárát is elsajátítja a kisgyermek, passzív (megérti, átéli), majd aktív (magáévá teszi és használja) formában is. Ebben az életkorban nagyon fontos szerepet játszik az ismétlés folyamata. Ugyanazon meseélmény többszöri átélése után a gyermekek egymással folytatott játékaiban egyre többször megjelenik a mese cselekménye és nyelve. Megfigyelhető, hogy némely, többször hallott, hozzájuk közel álló mesét spontán szereposztással a közösségen belül gyakran eljátszanak. Ezt az élményt teszi még teljesebbé és művészbé, ha a mese eljátszására irányuló önszerveződéseket az óvopedagógus a drámapedagógia eszközeivel segíti. Ezekből a folyamatokból gyakran egy-egy kis meseelőadás körvonalazódik, melyek élményt jelentenek szereplőknek és szülőknak egyaránt.

A NAT egészen átível a nemzeti kultúra ápolásával összefüggő célkitűzések hangsúlyozása: „A Kárpát-medencei magyarság kultúrájának, nemzeti identitásának egyik legfontosabb alapja az anyanyelve és az ezen a nyelven megszólaló irodalma. Nyelv és irodalom: nemcsak hagyományt teremtenek, hanem folyamatos változásukkal jelent és jövőt is alakítanak. A magyar nyelv és irodalom tantárgyak kiemelten fontos területei a nemzeti öntudatra, önazonosságtudatra nevelésnek. Nyelvünk, közös történelmünk, keresztény alapú vallási és művészeti hagyományaink összekötnek bennünket: korokat, alkotókat, befogadókat és műveket. Egy

kulturális hagyományhoz tartozunk, egy nemzet vagyunk. Ezért a magyar nyelv és irodalom tantárgyak a Kárpát-medencei magyarság irodalmát, szellemi örökségét egységesen és egységben kezelik.”⁷

A népmesének az anyanyelvi és az erkölcsi nevelésben betöltött szerepét két harmadikos osztályban, a *Ludas Matyi* c. magyar népmesére⁸ alapozva vizsgáltam. A 3. A osztályban már sor került a mese feldolgozására – 2 héttel a vizsgálatom előtt, a 3. B osztályban még nem. A kisdíákoknak először a táblára felírt szavakat, szólásokat kellett megmagyarázni, hogy mit jelentenek. Arra voltam kíváncsi, hogy mennyire ismerik a népmesében előforduló, régies kifejezéseket, mint például: „pandúr, kend, gúnya, kehes, atyafi, husáng” vagy a manapság kevésbé használt szófordulatokat (én a testrészekkel kapcsolatosakat gyűjtöttem össze a meséből), mint: „hátrakötöm a sarkadat – lekapták a 10 körmérő – fél fülle hallja – csóváltatja a fejét – kezét csapnak, stb.”. A 3. A osztály tanulóinak 92%-a helyesen ismerte a kifejezéseket, sőt többen közülük aktívan is használtak, amikor a táblára felírtak elemzése után kitalálták, hogy melyik meséből valók ezek a kifejezések és a beszélgetés során saját szavaikkal is elmesélték a mese egyes részleteit. A 3. B osztály diákjai közül az osztály kisebbik fele (36%-a) volt tisztában a régies állandósult szókapcsolatok, szófordulatok valódi jelentésével, az önmagukban álló szavakat pedig még kevesebben ismerték. A beszélgetés után a 3. A osztály tanulóival (akik korábban már megismerték *Ludas Matyi* történetét) még több szempontból is foglalkoztunk a mesével: pl. hangutánzó szavakat kellett benne keresniük és találtak is szép számmal – „döngött-zengett az erdő”, „aztán a homlokára koppint”, „nagyot rikkant”, „a fák roppanását alig lehetett hallani”. A gyerekek jól teljesítettek ezeknek a kifejezéseknek a megmagyarázásában és a hozzájuk kapcsolódó rokon értelmű szavak, szinonimák keresésében.

A mese hatásának anyanyelvi szempontból való vizsgálata után a tartalmi elemzés következett. A magyar népmesék egyik jellegzetessége – hogy kifejeződik bennük az igazságba vetett hit – a diákok megnyilatkozásaiban is tükröződött. Nagy beleéléssel, lelkesedve sorolták fel *Ludas Matyi* furfangos cselekedeteit és meglepődéssel beszéltek arról, hogy a gonosz (Döbrögi uraság) alaposan (mégis sok humorral fűszerezve) megkapta méltó büntetését. Ezáltal a gyakorlatban is tapasztaltam több kutató által már gyakorta igazolt hatást, mely szerint a mese oldja a gyermeki szorongást és segít levezetni a bennük rejlő agresszivitást.

Közismert tény továbbá, hogy a mesének a gyermekfejlődésben pedagógiailag és lélektanilag jelentős hatásai vannak. A hagyományos mesemondásban a legelső szembetűnően jellemző motívum a pozitív hatások tekintetében az emberi hang varázsa, ami pótolhatatlan a mese hallgatásánál. Egyetértek Bruno Bettelheim *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek* című munkájában megfogalmazott gondolattal, mely szerint fontos, hogy a meséket a szülőkől hallja a gyermek. A szerző már-már klasszikussá vált munkája a mesék pszichológiai jelentőségével, gyerekekre gyakorolt hatásával foglalkozik, melyben Bettelheim világossá teszi,

7 Nemzeti alaptanterv, II.3.1., 5/2020. (I. 31.) Kormányrendelet, II. 3. 1. Magyar nyelv és irodalom.

8 Hernádiné Hámorszky Zs., T. Aszódi É., & Tarbay E. (1999). *ABC-ház. Mese és valóság olvasókönyv* 3. o., Mozaik Kiadó.

hogy a mesék hallgatása a szülőhöz fűződő biztonságérzet elmélyülésén túl segít az esetleges későbbi tanulási zavarok megelőzésében, valamint megszeretteti az irodalmat, gyarapszik a gyermek szókinccse és olvasás iránti igénye is megnő (Bettelheim, 1976).

A mesével kapcsolatos vizsgálatomból számomra is egyértelműen kiderült, hogy a nyelvi-irodalmi eszközöknek nemcsak a nyelvhasználati képességekre van pozitív hatásuk, hanem fontos szerepet játszanak a tanulók személyiségének a fejlesztésében is. Ezáltal beigazolódott azon feltevésem, mely szerint a népi kultúra irodalmi anyagai elősegítik és biztos alapokra helyezik a magyar nyelv választékos használatát és pozitívan hatnak a verbális kommunikáció eszközeinek helyes és magabiztos használatára.

V.2. Idegennyelvi kompetenciák fejlesztése – Korai idegennyelv-elsajátítás

A korai idegennyelv-elsajátítás olyan témakör, amely nemcsak a szülőket, pedagógusokat, de az erre specializálódott szakembereket is gyakran két egymással teljesen ellentétes véleménnyel rendelkező csoportra osztja. Sokan már az óvodáskorú gyermekek idegen nyelvi képzését is teljesen helyénvalónak tartják, mások pedig úgy vélekednek, hogy kisgyermekkorban ez a folyamat összezavarja a kicsiket, sőt gátolja abban, hogy saját anyanyelvüket zökkenőmentesen elsajátítsák. Talán akkor járunk el helyesen a témában, ha már az érintett folyamat megnevezésekor sem a nyelvtanulás, hanem inkább a gyermekkorra jellemző nyelvelsajátítás megfogalmazást használjuk. Pusztán már a kifejezés sugallja, hogy ez esetben a szigorú és sokszor eredménytelen nyelvoktatási módszerek helyett az utánzásról és a játékos „nyelvfelvételről” van szó. Lényeges a nyelvelsajátítás nemzetközileg is alaposan elemzett módszereit és az erre irányuló kutatások eredményeit megismerni és alkalmazni a kisgyermekkorban történő nyelvi fejlesztés esetében, akkor is, ha jelen helyzetben kifejezetten nem anyanyelvről, hanem egy második nyelvről beszélünk. 2003-ban Pléh Csaba a „Kritikus periódusok a nyelvelsajátításban” c. tanulmányában foglalta össze Stephen Krashen 1985-ben végzett az első nyelv elsajátításának és a második nyelv tanulásának jellemzőit összehasonlító kutatási eredményét, melyekből a kisgyermekkorban nyelvi fejlesztés kapcsán az alábbi jellemzőknél tett megfigyelések rendkívül tanulságosak (Krashen, 1985 idézi Pléh, 2003, p. 95–96).

1. táblázat. A nyelvelsajátítás és nyelvtanulás modellje – kiemelt területek
(Krashen, 1985 alapján Pléh, 2003)

Jellemző	Első nyelvelsajátítás	Második nyelvtanulás
Tanulás motivációja	Játékos, felfedező, hasznos	Verejtékes munka
Előtérben álló funkciók	Kommunikációs hangsúly: kapcsolat és cselekvés a központban	Rendszerhangsúly: leírás, logika és igazság a központban
Szociális oldal	Társas könnyedség	Félelem a meg nem feleléstől

Fontos megjegyeznem, hogy jelen kutatás egyértelműen az idegen nyelv és nem az anyanyelv gyermekkorban elsajátítására fókuszál, mert egyes elemzések azt feltételezik, hogy bizonyos személyek esetében változhat maga az anyanyelv/idegen nyelv definíciója is. Így értekezik a témáról például Tove Skutnabb-Kangas is, aki négyes felosztásban rendszerezi az anyanyelv meghatározását. Szerinte anyanyelvként értelmezhető az a nyelv, melyet először sajátít el az illető vagy amellyel mint anyanyelvével ő saját magát vagy a környezete őt azonosítja, továbbá az általa legjobban ismert nyelv, illetve az utolsó lehetőség, hogy az általa legtöbbet használt nyelvről van szó (Tove Skutnabb-Kangas, 1990). Ennek függvényében bizonyos személyek esetében változhatna az anyanyelv egy emberöltőn belül. Számomra közelebb áll az anyanyelv és az idegen nyelv közötti különbség pontosabb értelmezéséhez Giay Béla gondolatmenete, aki így vélekedik az elkülönülésükről: „Az oktatási céloktól és feltételektől függően egy adott nyelvet lehet anyanyelvként és nem anyanyelvként

tanítani és tanulni. A nem anyanyelv az esetek többségében az idegen nyelvként való értelmezés szinonimája, amely önmagában is különböző tartalmakat foglal magában. A különbséget mindenekelőtt a nyelvoktatás feltételeiben és az ismeretek felhasználásának lehetőségeiben találhatjuk meg. Az anyanyelv (az első nyelv) tanulása egy egész életen át tart, s a megtanultak felhasználása korlátlan. Az idegen nyelvek tanulása azonban általában egy életszakaszra korlátozódik, az ismeretek megszerzése, felhasználása többnyire nem folyamatos és nem korlátlan, hanem az elsajátított lexikai, grammatikai ismeretektől függ. Szűkebb értelemben vett idegennyelv-tanulásról beszélhetünk, ha a nem-anyanyelv tanulása forrásnyelvi környezetben, vagyis nem a tanult nyelv területén folyik. Ha ez a folyamat a célnyelv országában történik, akkor másodiknyelv-tanulásról van szó, függetlenül attól, hogy ez hányadik tanult idegen nyelv az illető esetében. Az anyanyelv a kommunikáció elsődleges eszköze, ehhez viszonyítva az idegen nyelv kiegészítő jellegű” (Giay, 1998, p. 19).

A korai idegennyelvi nevelés és a gyermek életkori sajátosságainak összefüggéseit számos korábbi kutatás elemezte, továbbá megannyi szakmai konferencia és workshop is szerveződött már a témában. Ezek egyikét az Európa Tanács luxemburgi elnökségének kezdeményezésére rendezték meg 1997-ben. A találkozón a korai nyelvtanulás kérdései voltak napirenden, melynek összefoglalója egyértelmű állásfoglalást tesz a témában:

„A korai nyelvtanulás eredményessége neurológiaiilag is alátámasztott tény, mivel a kutatások szerint egy gyermek hétéves koráig képes bármilyen nyelv tökéletes fonológiai elsajátítására. Ez után a kor után ez a képessége fokozatosan hanyatlik. Hároméves korára már kialakul a nyelvtanuláshoz szükséges implicit memória, ami azt is igazolja, hogy az óvodai nyelvtanítás helyénvaló. Egy kb. hétéves gyermekben pedig már egy bizonyos szinten tudatosítható az a tény, hogy az anyanyelven kívül más nyelv, más nép és kultúra is létezik. Egy idegen nyelv korai tanítása – bizonyos alapvető feltételek teljesülése esetén – az anyanyelv fejlesztéséhez, tökéletesítéséhez is hozzájárul. Ezzel a neveléssel a különböző népekkel szemben esetleg kialakuló előítéletek, „idegen”-komplexusok is jelentősen csökkenthetők. Természetesen a később elkezdett nyelvtanulásnak is vannak előnyei. Ilyenek például a tanuló fejlettebb olvasás- és íráskészsége, az anyanyelv rendszerének és a tanulási stratégiáknak bizonyos fokú ismerete és a többbértű háttértudás. Sokáig versengett egymással a két különböző szemléletet – korán vagy később kell-e elkezdenni a nyelvtanulást – valló szakemberek tábora. A legújabb kutatások alapján azonban úgy tűnik, hogy a korai nyelvtanulás fontosságát támogatók elméletei igazolódhatnak.”⁹ Több kutatás igazolta, hogy a kisgyermek képes több nyelv elsajátítására párhuzamosan is, mely folyamat során minden esetben a játékoságra, a gyermek életkori sajátosságaira, az érdeklődés felkeltésére és a motiváció fenntartására kell fókuszálnunk. Különleges lehetőséget biztosít erre a nemzetiségi óvodai és iskolai nevelés, ahol a hagyományok és kulturális értékek átadása párosul az idegen nyelv észrevétlenül történő elsajátításával. A kora kisgyermekkorban az idegen nyelv

9 Luxemburgi Oktatási és Szakképzési Minisztérium 1997. szeptember 18–21. „Korai nyelvtanulás, és utána...” című konferenciája

elsajátítására irányuló lehetőségeket és irányelveket már az elmúlt évszázadban is gazdag törvényi háttér szabályozta hazánkban. Ilyen volt az 1953-ban megjelent Módszertani Levelek, mely a kisdedovás területén a nemzetiségi nevelés kapcsán megjelenő idegennyelv-oktatási folyamatokra is hatást gyakorolt: „Azokban a községekben (városokban), ahol a nem magyar anyanyelvű lakosság száma ezt indokoltá teszi, az óvodahálózat fejlesztése során nemzetiségi óvodát kell létesíteni” (1953. évi III. törvény a kisdedovásról, 4. §). Néhány évvel később az 1972. évi I. törvény is határozottan rendelkezett a témában: „A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az egyenjogúságot, az anyanyelv használatát, az anyanyelven való oktatást, saját kultúrája megőrzését és ápolását” (61. §).

Majd a következő állomás az 1985. évi I. törvény bevezetése volt az érintett terület szabályozására, mely szerint: „A nemzetiségekhez tartozó gyermekek, tanulók anyanyelvükön, illetőleg két nyelven – anyanyelven és magyarul – részesülhetnek óvodai nevelésben, valamint iskolai nevelésben és oktatásban.” (7. §)

A 32/1997. (XI. 5.) számú MKM-rendelet a Nemzeti, etnikai kisebbség óvodai nevelésének irányelveit és a Nemzeti, etnikai kisebbség iskolai oktatásának irányelveit ismerteti. A hivatkozott rendelet joggal fektet rendkívüli hangsúlyt a nemzetiségi hagyományok és a nyelvelsajátítás kapcsolatára, melyben ezt olvashatjuk:

„A kisebbségi óvodai nevelés célja és feladata

1. A kisebbségi óvodai nevelés az óvodáskorú gyermekek életkori sajátosságainak és egyéni fejlettségének megfelelően a kisebbség nyelvének és kultúrájának megismerését és elsajátítását, a kulturális hagyományok átörökítését és fejlesztését szolgálja.
2. A kisebbségi nevelés célja és feladata, hogy
 - biztosítson anyanyelvi környezetet a gyermekek számára;
 - ápolja és fejlessze a kisebbségi életmódhoz, kultúrához kötődő hagyományokat és szokásokat;
 - készítse fel a gyermeket a kisebbségi nyelv iskolai tanulására;
 - segítse a kisebbségi identitástudat kialakulását és fejlesztését.
3. A kisebbségi nevelést folytató óvodában törekedni kell arra, hogy a gyermekek érzelmi biztonságának megteremtése mellett – figyelembe véve a gyermek nyelvismeretét – minél teljesebbé váljon a kisebbség nyelvén folyó kommunikáció. Az óvodapedagógus a rendszeresen visszatérő kommunikációs helyzetekkel biztosítja az utánzáson alapuló nyelvelsajátítást.
4. A kisebbségi kultúrkincsből és az anyanemzet kultúrájából (irodalom, zene, népi játék) tudatosan felépített tematika segítségével változatos módon szervezi meg a nyelvelsajátítást. A kialakult nyelvi szituációk függvényében, a természetes nyelv tanulási eljárásnak megfelelően rugalmasan alakítja csoportjainak heti- és napirendjét.

A fejlődés jellemzői az óvodáskor végére

A családi nevelés és az óvodai nevelési folyamat eredményeként:

- a) a gyermekben alakuljon ki pozitív érzelmi viszony a kisebbség kultúrája és nyelve iránt;

- b) életkorának és egyéni képességeinek megfelelően rendelkezzen olyan szókinccsel, amely lehetővé teszi, hogy a megszerzett ismereteket tudja a kisebbség nyelvén közvetíteni;
- c) tudjon tájékozódni a kommunikációs helyzetekben;
- d) ismerjen a kisebbség, az anyanemzet (anyaország) kultúrájából merített dalokat, meséket, verseket, mondókákat és játékokat (esetenként tájnyelven is);
- e) ismerkedjék meg a helyi kisebbségi szokások, hagyományok és tárgyi kultúra értékeivel; tanulja meg azok tiszteletét és megbecsülését.”

A korai idegennyelv-elsajátítás és a nemzetiségi hagyományok összefüggéseit vizsgálva 2005 szeptemberétől kutatási jelleggel gyakori látogatójává váltam a Sárospataktól 5 km-re található Hercegkút német nemzetiségi óvodájának és néhány óvodáskorú gyermek családjának. A Gyöngyszem Német Nemzetiségi Napköziotthonos Óvodában nagy segítségemre volt Matisz Gyuláné óvodavezető, aki a szakma iránti elhivatottságából, szeretetéből adódóan nemcsak az óvodás gyermekeknek, de szüleiknek is szinte családtaggá vált. Ez a szoros, személyes kötődés egyébként Hercegkúton valamennyi kapcsolatot jellemez az itt lakók körében. Talán a közös gyökerek miatt alakulhatott ki ez a miliő ebben a kis, zárt közösségben. A település és a kutatásom forrásvidékét képező intézmény bemutatását már bevezetőmben érintettem. Felidézve a helyszín jellemző vonásait az alábbiakban tudnám szemléltetni az intézményben és a német nemzetiségű településen a látogatót fogadó környezetet:

Mindenütt, de a szó legszorosabb értelmében véve, kivétel nélkül az egész faluban kithetnénk minden épületre a „Tiszta udvar, rendes ház” táblácskát, mely megelé a sok helyen már a távolból hirdeti az idegenből érkezőnek: itt dolgos, szorgos emberek laknak takaros, igényes környezetben.

„A község Trautsondorf, Traucsonfalva, mai nevén Hercegkút Tokaj-Hegyalja középső területén a történelmi borvidék egyik bortermelő községe. A Rákóczi-szabadságharc bukását követően Trautson herceg az elnéptelenedett vidékre a mai Németország területéről, a német–francia határ menti Schwarzwald vidékéről telepéseket hozatott a munkászekek pótlására. A mai község területén a letelepedés 1750-ben történt, az ősök útjuk nagy részén a Duna mentén jöttek szekereken és gyalog, így sokat szenvedtek, míg Zemplénbe értek. Az első években erdőirtással mindössze 80 holdnyi szántóföldet tudtak elhódítani az erdőségekből, de fél évszázad múlva határa már 543 hold volt. 1876 után a község már nem tartozott a sárospataki uradalomhoz, hanem szépen fejlődő önálló település lett. 1904-ben a nevét is magyarosították a telepítő herceg nevére emlékeztetőül, és a határában lévő Pogánykút alapján Hercegkútra. 1788-ban a község katolikus hívei önálló egyházközséget alapítottak, s kőtemplomot építettek, amit Kisboldogasszony tiszteletére szenteltek fel.

A II. világháború után a német származás miatt a községet sok megpróbáltatás érte. A legnagyobb csapás, mely az egész közösséget érintette, az 1945. január 2-án a Szovjetunióba kényszermunkára elhurcolt 135 személy (férfi és nő) szenvedése, a családok tragédiája volt.”¹⁰

A hercegkúti svábok elhurcoltatásának története rendkívül mélyen megérintett, mivel 2017-ben jómagam kaptam felkérést a Naár János által 2015-ben írt „Herceg-

¹⁰ www.hegyaljakapuja.hu/magyar/oldalak/hercegkut_erdekessegek_eredetkutatasa

kútiak kényszermunkán a Szovjetunióban 1945–1949” című kötet német nyelvre való lefordítására. A mintegy 300 oldalas munka fordítása során szörnyű tragédiákkal és szomorú sorsokkal találkoztam a történetekben, ami rendkívül hiteles módon mutatta be az életben maradt elhurcoltak fájdalmas emlékeit.

A közösség sváb azonosságtudata ezen megpróbáltatások ellenére továbbra is megmaradt, megtartotta hagyományait, ünnepeit. A német azonosságtudat megtartásának legjobb képviselői a több mint 30 éve alakult nemzetiségi kórus, mely 2002 óta a Freundschaft Vegyeskórus Egyesület keretében működik és a Heimat Néptánc Egyesület különböző korosztályú hagyományőrző táncsoportjai, akik hazai és nemzetközi kulturális fesztiválokon sikeresen képviselik a települést. A nemzetiségi hagyományok vonatkozásában a családok többségében már eltűnőben vannak a német nyelv hétköznapiokban való használatának tradíciói. Napjaink hercegkúti óvodás gyermekei közül azonban még sokaknak megadatik a lehetőség, hogy a mindennapokban találkozzanak a hagyományok átörökítésének lehetőségét bíró nagyszülőkkel, akár olyan formában is, hogy több generáció egy háztartásban, egy portán él.

A szülők és nevelők közös, lendületes munkával szorgoskodnak azon, hogy gyermekeikből ne haljon ki az ősök iránti tisztelet, a hagyományok megbecsülése és a német nyelv megőrzésére való törekvés. Összehangolt kapcsolatrendszerrel, intézményes keretek között is együttesen munkálkodnak azon, hogy az óvodás gyermekek megismerjék, megszeressék és megőrizték őseik népi és nemzetiségi hagyományait. 2004-től kezdve személyesen is elég behatóan ismerem az itteni közeget, a falubelieket és a 3 fős óvodai nevelőtestületet, akikhez több éven keresztül kijártam Sárospatakról, mert szerették volna német nyelvtudásukat bővíteni. Elismeréssel gondolok kitartásukra, mert nem azért kezdtek bele magánúton a nyelvtanulásba, mert ezt fenntartójuk megkívánta volna tőlük, hanem mivel belülről fakadó felelősségérzettel viseltettek az óvodában nevelkedő ifjú hercegkúti nemzedék iránt. Óvopedagógusként meglátták nemzetiségi hagyományaik ápolásának, megőrzésének és továbbadásának fontosságát, szükségszerűségét és talán az is motiválta őket, hogy gyermekeiket valami plusszal indíthassák el az életben, a Hercegkúton kívüli világban. Kitartásuk meghozta a várt eredményt. Sorra követték egymást a német nyelvű óvodás műsorok a szülők, nagyszülők nem kis örömeire, valamint egyre szorosabbá vált a kapcsolat a németországi testvérvárosukkal is.

Ebben az időszakban rendkívül sok óvopedagógus- és tanítójelölttel találkoztam, mivel németországi tanulmányaimból hazatérve a Sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskolán kezdtem el tanítani (egykori Alma Materemben, mivel legelső diplomámat itt szereztem), ahol neveléstudományi tárgyak oktatása mellett német nyelvet és irodalmat (legfőképp gyermekirodalmat) is tanítottam. A hallgatók között nemcsak tanítójelöltek fordultak meg, hanem szép számmal leendő óvodapedagógusok is látogatták óráimat. Németországi gyűjtéseimet, valamint a német nyelv és kultúra iránt való elhivatottságomat jól tudtam kamatoztatni ebben a fogékony közösségben. Ezt az időszakot jellemezte több, a témában megjelenő hazai és külföldi szakfolyóiratban megjelenő publikációm (pl.: Auf den Spuren von Comenius – Traditionspflege in Ungarns Bildungssystem, In: Unsere Kinder, Österreich, 2005), előadásom (pl.: Kulturelemente im Sprachunterricht – német

nyelvű pedagógiai előadás az Oktatási Minisztérium felkérésére *A jó gyakorlat* elnevezésű neveléstudományi konferencián, Budapest, 2004. május 15., továbbá *Hagyományok a német nyelv tanításában* címet viselő előadásom, mely 2006. május 22-én hangzott el a Miskolci Egyetem Comenius Tanítóképző Főiskolai Kara szervezésében megrendezett Családpedagógiai konferencián, Sárospatakon), valamint a 2005-ben megjelent német nyelvű pedagógiai kézikönyvem *Kultur und Tradition im Deutschunterricht* címmel, melynek előszavában még máig is érvényes gondolatok fogalmazódtak meg bennem a nyelvoktatás, a kultúra és a hagyományok összefonódásának kapcsolatrendszerét elemezve:

„In unserer leistungsorientierten Gesellschaft scheint das erzieherische Verständnis für das Spiel und die Motivation immer noch unterentwickelt zu sein. Die Monotonie des Alltags spiegelt sich oft in dem schulischen Sprachunterricht wider. Die allgemeine Lernfreude und das Interesse am Lerngegenstand sind aber wichtige Beweggründe für das Sprachlernen. Die Lernspiele, Marchen, Gedichte, Lieder und andere Kulturelemente erfüllen einen sinnvollen Zweck. Sie sind solche didaktischen Materialien, die sowohl als Motivationskraft als auch als Erziehungsmittel eine wichtige Rolle im Lernprozess spielen. Sie haben deshalb einen legitimen Ort im Unterricht.

Spielend lernen - macht Spass und auf diese Art und Weise ist der Spracherwerb viel effektiver. Die Kinderliteratur bietet viele Möglichkeiten für eine interessante Unterrichtsgestaltung. Sie finden in diesem Buch literarische Texte, Sprachspiele, traditionelle Kinderlieder und ein reiches Angebot von verschiedenen Ideen, die für den motivierenden Sprachunterricht gut geeignet sind. Ich wünsche Ihnen viel Erfolg und Spaß am Deutschunterricht!”¹¹

Ebben a rövid előszóban szerettem volna megragadni az alkalmat, hogy elkalauzoljam az olvasót (többnyire főiskolai hallgatóimat) a német nyelv oktatásának örömteli, tarka világába. Arra ösztönzöm kollégáimat, hogy a Magyarországon gyakran szürke, száraz, kizárólag a nyelvtani szabályok megtanításával foglalkozó metodikát élettel és játékkal teli környezetre igyekezzenek lecserélni, mert a játszva tanulás örömteli és ezzel a módszerrel maga a nyelv elsajátítása is sokkal hatékonyabb.

A fentiekben már utaltam rá, hogy a hazai korai idegennyelv-elsajátítással kapcsolatban két tábor jeleníti meg markánsan a véleményét. Őszintén szólva én egyetértek azon szakemberekkel, akik szerint a nyelvi absztrakció, azaz a metanyelvi tudás 7–8 éves kor előtt nem igazán létezik. Ez az életkor azonban

¹¹ Fordítás: „Teljesítményorientált társadalmunkban a játék és a motiváció nevelési alkalmazása még mindig kevésbé van jelen a gyakorlatban. A mindennapi élet egyhangúsága gyakran tükröződik az iskolai nyelvórákon. A tanulás általános öröme és a tantárgy iránti érdeklődés azonban a nyelvtanulás fontos motorja. Az ismeretterjesztő játékok, mesék, versek, dalok és egyéb kulturális elemek hasznos célokat szolgálnak. Ezek olyan didaktikai anyagok, amelyek fontos szerepet játszanak a tanulási folyamatban mint motivációs erő és mint oktatási eszköz. Ezért kiemelt helyük van az osztályteremben. A játékkal kísért tanulás szórakoztató, a nyelv-elsajátítás pedig sokkal hatékonyabb így. A gyermekirodalom segítségével számos lehetőség kínálkozik érdekes óratervezési modellek kialakítására. Ebben a könyvben szépirodalmi szövegeket, nyelvi játékokat, hagyományos gyermekdalokat és sokféle ötletet talál, amelyek jól illeszkednek a nyelvórák motiváló eszköztárához. Sok sikert és örömteli perceket kívánok a némettanuláshoz!” (Téglás, 2005, p. 7).

kiválóan alkalmas a motivációra, az idegen nyelv megszerettetésére, ami talán a legfontosabb tényező a nyelvtanulás folyamatában. A magyarországi, nem éppen a kommunikatív nyelvtudás elsajátítását szorgalmazó „papírgyűjtögetési” kényszer, mely megfogalmazás alatt azt értem, hogy sokan többnyire csak a nyelvvizsgák bármilyen áron való megszerzésének érdekében tanulják a nyelvet, nem éppen célravezető. A felnőttképzési gyakorlatomból származó tapasztalatom mondatja velem, hogy többszörösen nehéz dolga van egy felnőttnek ezen a téren, mint egy fogékony, „mindent magába szívó” gyermeknek. Nagy előnye a kisgyermekkorban idegennyelv-tanulásnak, hogy még azon szociális gátlások sem működnek, melyek a felsőoktatásban vagy felnőttképzésben nyelvet tanuló diákjaimat hátráltatják a megszólalásban. Ha tehát gyermekkorban pozitív élményekkel gazdagodunk a nyelvtanulással kapcsolatban, akkor nagyobb eséllyel is alakulhat ki pozitív attitűd az idegen nyelvek iránt, mely a későbbi intézményes keretek között zajló, iskolai tanulást is jó irányban befolyásolja majd.

Hazánkban történelmünk következményei hosszú időre rányomták bélyegüket az intézményes idegennyelv-oktatás módszertanára. Nekem is vannak olyan ismerőseim, akik ugyan rendelkeznek nyelvtanári diplomával, de elgondolkodtató, hogy miért tartják fontosnak, hogy 7-8 éves gyerekekkel száraz nyelvtani jelenségeket és különböző nyelvi szerkezetek képzését tanítsák és gyakorolják. Véleményem szerint ebben az életkorban, valamint a tőlük fiatalabb óvodás korosztálynál a száraz nyelvtani ismeretek közvetítésénél és a szabályrendszerek felállításánál sokkal inkább hatékonyabb és relevánsabb lehetőségeket rejt magában a kultúrspecifikus nyelvi anyag megismertetése, játékosan történő oktatása. A zenehallgatás, a mondókatanulás, a közös éneklés, a mesehallgatás és a mesék dramatizálása, mind-mind egy olyan folyamat összetevője, amit már ajánlatos kisgyermekkorban elkezdni, mert az idegen nyelvvel való észrevétlen, játékos, örömteli foglalkozás rendkívüli módon elősegíti a nem tudatos, de annál hatékonyabb nyelvi elsajátítást. Ezen a ponton kapcsolódnak be a hagyományok a kiválasztandó nyelvi tartalom vonatkozásában, mert úgy gondolom, hogy a korai idegennyelv-tanulás tekintetében több generáció bevonásával történő nemzetiségi hagyományok ápolása megkönnyíti a nyelvoktatást és megfelelő motivációt biztosít az idegen nyelv megismerésére.

Herceghúti kutatásomra visszatérve 2005 szeptemberében két irányba indultam el. Egyrészt néhány területen szakmai tanácsot adtam az óvodapedagógusoknak a német nyelv elsajátításának játékos fejlesztési lehetőségei témájában. A közös munkában a nyelvi vonatkozásokat a nemzetiségi hagyományokkal ötvözve az alábbi területeken összegeztem a prioritásokat:

Fektessenek különös hangsúlyt a német nyelvű mondókák, versikék, dalocskák közös ismétlésére, rendszeres gyakorlására. A közösen elmondott vagy énekelt nyelvi tartalmak folyamatos jelenléte biztonságérzetet ad, szívesen és gátlás nélkül bekapcsolódik minden gyermek a közös mondókázásba. Sikerélményt nyújt továbbá minden gyermeknek azáltal, hogy erősíti az „igen, ezt én is tudom” élményt, ami a nyelvi fejlesztés mellett egyszerre közösséget is formál. Ha lehetőség kínálkozik, akkor kapcsoljuk össze ezeket a kulturális-nyelvi tartalmakat mozgásos tevékenységekkel. Bármilyen működjön körjáték, szituációs játék vagy cselekedtető tevékenység erősíti a motivációt és ezáltal hatékonyabb lesz az idegennyelv-elsajátítás folyamata.

A kutatás másik része arra irányult, hogy felkerestem több olyan hercegkúti családot, akiket már korábban is ismertem és tudtam, hogy van a családban nagycsoportos óvodáskorú gyermek, illetve, hogy a szülők és a nagyszülők életéből, mindennapjaiból nem tűnt még el teljesen a német nyelv használata. Beszélgetésünk során nagy öröömre szolgált, hogy azonnal lelkesedtek a téma iránt és nem voltak velem elutasítók. De ugyan miért is lettek volna? Csak azt kértem, hogy szeressenek együtt lenni gyermekeikkel, unokáikkal és ezeket az együttléteket itassák át egy kicsit a nemzetiségi hagyományok felidézésével. Ezt eddig is megtették, ez tehát nem esett nehezükre. Külön kérésem volt azonban, hogy az általam kölcsönadott *Das Rotkappchen* című diafilmjét (2 családnak vetítőt is adtam) időről időre vetítsék le a gyermekeknek és olvassák nekik hangosan, német nyelven. A mese feldolgozásának integrálása az idegennyelv-oktatás folyamatába nem ismeretlen a nemzetközi kutatásokban sem. A Comenius 2.1. program keretén belül is indult többek között olyan idegennyelv-tanulási projekt, ahol európai népmesék szolgálnak a nyelvoktatás alapjául. Nem véletlen ez a választás, hiszen ezt a gyermek korcsoportot kognitívan, pszichésen és szociálisan is ösztönösen motiválja még a mesék világa. A diafilmek általam nagyra becsült szerepét pedig már érintettem és hozzájuk hasonlóan (csak a technika adta lehetőség területén is) irigylésre méltónak tartom azon országok média szokásvilágát, ahol egyes filmeket (vagy esetenként valamennyit) nem szinkronizálnak az adott ország anyanyelvére (pl. skandináv országok vagy legutóbb Romániában is tapasztaltam ilyet).

Ezenkívül több dalt is átvettem nekik kazettára, németországi tartózkodásom alatti „szerzeményeimből”, meglehetősen dallamos, hangzatos feldolgozásban a *Die schönsten Kinderlieder* (1997) című CD-gyűjteményemről. Íme kettő közülük:

Zeigt her eure Füße,
Zeigt her eure Schuh,
Und sehet den fleissigen Waschfrauen zu!
Sie waschen, sie waschen, sie waschen den ganzen Tag!
Sie waschen, sie waschen, sie waschen den ganzen Tag!

Zeigt her eure Füße,
Zeigt her eure Schuh,
Und sehet' den fleissigen Waschfrauen zu!
Sie spülen, sie spülen...

Zeigt her...
Sie hangen...

Sie laufen...

Sie singen...

Sie tanzen...

Grün, ja grün sind alle meine Kleider, Grün, ja grün ist alles, was ich hab'.
Darum lieb' ich alles, was so grün ist, Weil mein Schatz ein Jager, Jager ist.

Schwarz, ja schwarz sind... ein Schornsteinfeger ist...

Weiss, ja weiss sind... ein Backer ist...

Blau, ja blau sind... ein Matrose ist...

Bunt, ja bunt sind... ein Maler ist...

Továbbá kértem a vizsgálatba bevont családokat, hogy egy naptári év keretében használjanak ki lehetőség szerint minden adódó családi alkalmat, hogy az egyes élethelyzetek megélésébe bevonják a német nyelv motiváló eszköztárát. Ezek a többek között a következők voltak:

Étkezés alkalmával a hitben élő családoktól kértem, hogy németül mondják az asztali áldást:

„Komm' Herr Jesus, sei unser Gast und segne, was Du uns bescheret hast! Amen!”

A hétvégi „kipakolás”, hosszú ideig tartó családi reggeliken is egyre gyakrabban megjelentek az ételek német megnevezései:

„Anya, kérek még egy kis Marmelade-t!”

Családi születésnapokon nem a *Happy Birthday* hangzott el, hanem közösen énekeltek a német nyelvű köszöntődalocskát:

„Viel Glück, viel Segen, Auf all' deinen Wegen,
Gesundheit und Frohsinn, Sei auch mit dabei!”

Volt egy olyan család, ahonnan én is gazdagodtam egy „számokat gyakoroltató” dallammal, ami azután osztatlan sikert aratott az általam tartott órákon is a kisiskolások körében:

„Eisgekühlte Coca Cola,
Coca Cola eisgekühlt,
Eisgekühlte Coca Cola, Coca Cola eisgekühlt und dazu:
Ein belegtes Brot mit Schinken,
Ein belegtes Brot mit Ei,
Das macht zwei belegte Brote:
Eins mit Schinken, eins mit Ei!
Eisgekühlte Coca Cola, und dazu:
Zwei belegte Brot mit Schinken,
Zwei belegte Brot mit Ei,
Das macht vier belegte Brote:
Zwei mit Schinken, zwei mit Ei!
Eisgekühlte...

... und dazu:
Drei."

A teljesség igénye nélküli felsorolás végén természetesen 2 fontos dal nem maradhatott el a karácsonyi ünnepkörben sem:

„O Tannenbaum, o Tannenbaum,
Wie treu sind deine Blätter!
Du grünst nicht nur zur Sommerszeit,
Nein, auch im Winter, wenn es schneit.
O tannenbaum, o Tannenbaum,
Wie treu sind deine Blätter!"

... és a másik sláger:

„Stille Nacht, heilige Nacht!
Alles schläft, einsam wacht,
Nur das traute hochheilige Paar,
Holder Knabe mit lockigem Haar,
Schlaf in himmlischer Ruh,
Schlaf in himmlischer Ruh!"

Ezek és még számtalan kulturális tartalmakkal átszótt lehetőség kínálkozott a német nyelv családon belüli fejlesztésére, játékos, szinte észrevétlen használatára, gyakorlására. A szülőkkel a 9 hónap alatt folyamatosan tartottam a kapcsolatot, persze igyekeztem nem terhére lenni a családi életnek, de úgy gondolom, sikerült permanens, hatékony szakmai segítséget biztosítani egyes esetekben.

2006 májusában 7 óvodapedagógus-jelölttel (akiknek német nyelvet tanítottam a főiskolán) utaztam ki a Hercegkúti Gyöngyszem Német Nemzetiségi Napköziotthonos Óvodába. Külső terepmunka keretében 2–2–3 fős csoportokban megosztva 2 munkanapot töltött minden hallgató az óvodások körében, ahol megfigyeléseikről, tapasztalataikról feljegyzéseket kellett készíteniük és egyfajta csoportosítást kellett felállítaniuk az óvodások között a „német nyelvhasználatot, nyelvtudást” illetően. Leginkább arra voltam kíváncsi, hogy megfigyeléseikből körvonalazódik-e a nagycsoportos óvodások azon részközössége, akik otthon, családi körben is behatóbban foglalkoztak 9 hónapon keresztül a német nyelvvel és kultúrával. Hallgatóim az óvónők visszajelzései alapján rendkívül találékonyak voltak. Aktívan részt vettek a foglalkozások szervezésében, udvari játékokban és hamarosan nagy kedvencei lettek az óvodásoknak.

Az első napon a 19 fős gyermeklétszámú óvodáscsoport nemzetiségi műsorral fogadott bennünket. Előadásuk lenyűgöző volt számunkra. Hercegkúti, sváb népviseletbe öltözve gyermekjátékokat, táncokat, kiabálókat adtak elő, természetesen német nyelven. Nagy örömmel fogadtuk köszöntésüket és az óvodások hamar megbarátkoztak a hallgatókkal, akik nem tudtak a kutatás azon részéről, hogy 6 óvoda odahaza, szülői-családi körben is foglalkozik német nyelvű kulturális tartalmakkal. A terepmunka végeztével a főiskolai elemző összegzésre meghívtam Matisz Gyuláné óvodavezetőt is, aki elmondta, hogy nagyon megszerették a kollégák és a gyermekek is a „kis óvónéniket”. Véleménye szerint az év során

folyamatosan észrevehető volt, hogy azok az óvodáskorú gyermekek, akik a kutatásban részt vettek, az óvodai foglalkozások alatt is fogékonyabbak voltak a német nyelvvel kapcsolatos tevékenységek iránt, illetve egész évben örömmel mesélték az óvodában, amikor odahaza valamilyen új nyelvi játékkal foglalkoztak, közösen énekeltek, mesét néztek. A megbeszélés kapcsán kiderült, hogy a 7 óvodapedagógus-hallgató közül 3-an a szóban forgó 6 gyermek közül 5 óvodást a legjobbak szűk csoportjához soroltak (mely csoporthoz természetesen még 2–3 név minden hallgatónál társult azon gyerekek közül is, akik családi vonatkozásban nem vettek részt a kutatásban. Ez az eredmény véleményem szerint nagy részben tulajdonítható az óvodában folyó hatékony óvodapedagógusi munka gyümölcsének.) A fennmaradó 4 főiskolai hallgató a hatos óvodáscsoportból minimum 3-at választott a legjobb nyelvtudással rendelkező ovisok csoportjába, mely eredmény szintén igazolja a kutatás elején megfogalmazott feltételezésemet, mely szerint a korai idegennyelv-tanulás tekintetében a több generáció bevonásával történő nemzetiségi hagyományok ápolása megkönnyíti a nyelvoktatást és megfelelő motivációt biztosít az idegen nyelv megismerésére.

V.3. Mozgásos tevékenységek

A kutatás jelen fejezete a néphagyományok és a mozgásos tevékenységek kapcsolatára fókuszál a kisgyermekkorai életkori sajátosságok mentén, viszont több kutatás más összefüggésekben is elemzi ezt a területet. A mozgáshiány és következményeinek vizsgálata során Lívják tanulmányában a következőket olvashatjuk: „Változatlanul az tapasztalható az óvodában, hogy a gyermekek nagy mozgásigénye sok esetben nem kerül kielégítésre, és ezzel egyidőben az is tapasztalható, hogy egyre több a beszédhibával rendelkező és a fejlesztésre szoruló gyermek. A beszédfejlődés és a mozgásfejlesztés kapcsolatára érdemes odafigyelni” (Lívják, 2022, p. 191).

Az óvoda és az iskola által felkínált mozgásos tevékenységek és a hagyomány-ápolás kapcsolatrendszerében sem csak kizárólag a néptáncot kell megemlítenünk, de célszerű vele foglalkoznunk elsőként és kiemelt helyen, mert tény, hogy országos viszonylatban a néptánc ugyan legfőképp a művészetoktatási intézményekben van jelen, de emellett egyre több szerveződési formában is feltűnik (óvodák, általános iskolák, önszerveződő körök stb.) és rendkívül gazdag tárházát nyújtja a változatos, motiváló módon végbemenő képességfejlesztési lehetőségeknek.

A tánc szerepét vizsgálva fontos hangsúlyoznunk, hogy minden kultúrában az önkifejezés eszköze volt. Minden esetben éneklés vagy hangszeres zene kísérté. A magyar néptánc rendkívül gazdag kifejezőeszközzé fejlődött az évszázadok során. A világon egyedülálló az a szerteágazó táncforma, ami őseink testi kommunikációjának szerves részeként az anyanyelvét képezte a Kárpát-medencei magyarságnak. Manapság leginkább színpadi formában maradt fent és sajnos nem képezi a hétköznapi tudásunk szerves részét. Idősebb adatközlők elbeszéléseiből és a néptánchoz tartozó néprajzi ismeretek kutatása során felidézhetjük, hogy mi volt a jelentése az egyes tánc típusoknak, amihez kapcsolódóan számos szakirodalom és gyűjtés áll a rendelkezésünkre a témában.

A magyar néptánc színes palettáját mutatja, hogy számos formában fennmaradtak különböző körtáncaink, énekes játékok, leánykarikázók, verbunkosok és legényes táncok, magyar vagy négyes táncok, ugrósok és csárdások, forgó és forgatós táncok, eszközös táncok, mint botolók, kanásztáncok, seprútáncok, üveges táncok, továbbá egész különleges gyöngyszemek, mint például a kalocsai mars, a rábaközi dus, az erdőbényei kádártánc vagy a cigándi keménycsárdás.

Hazánkban az intézményesített nevelő-oktató munkában az alábbi NAT-beli megfogalmazás tárja eléink a művészet világával való ismerkedés tartalmi elemeit: „A »Művészetek« műveltségi terület alapja a kultúra, amelybe a művészeteken kívül beletartozik mindennapi életünk, valamint szűkebb és szélesebb értelemben vett környezetünk is. E tag kultúraértelmezésből következően sokféle lehetőség adódik a tanulók sajátos megismerési módjainak, tevékenységeinek érvényesüléséhez. E területek közös jellemzője az érték közvetítés és értékörzés, továbbá az, hogy aktív befogadásra, sőt alkotásra is készítetnek. A művészetek műveltségterület fejleszti az alkotás, a létrehozás képességeit, valamint a megismerés, a befogadás és a művészettel való élés képességeit egyaránt.”¹²

¹² Nemzeti alaptanterv, II.3.1., 5/2020. (I. 31.) Kormányrendelet

A művészeti tárgyak mindegyike a teljes emberré válást (az értelmi és érzelmi nevelés közötti összhangot), a közösségformálást, a szociokulturális hátrányok leküzdését, a kulcskompetenciák fejlesztését, a világ komplex befogadását, az önkifejezést és örömet jelentő alkotás lehetőségét, a tehetséggondozást próbálja a maga eszközével segíteni.

Részterületei: Ének-zene, Dráma és tánc, Vizuális kultúra, Mozgóképkultúra és médiaismeret. Mai művészettelfogásunk szerint ezek önálló művészeti ágazatok.

Bár számos rokon vonással rendelkeznek, kialakulásuk, kifejezőmódjuk és az adott korban betöltött szerepük szempontjából igen különbözőek. (Az egyes művészeti területekhez szorosan kapcsolódó alapelvek az egyes fejezetek elején olvashatók.)

A nevelésben betöltött szerepükkel egymás hatását erősítik, mivel mindegyik célja, hogy a művészetekről mint az alkotás, a megismerés, a kommunikáció összetett formáiról élményszerű tapasztalatokat, ismereteket nyújtson, amelyek nagyban hozzájárulnak a legkülönbözőbb képességek fejlesztéséhez, a harmonikus személyiség kialakulásához. A művészeti nevelés lényege, hogy a művészetet a gyerek nevelésének középpontjába helyezi. Az aktív művészeti tevékenységek, a készség-, képességfejlesztés szisztematikus rendje lehetőséget ad a művészetek tartalmi befogadására, s általa az egyéni továbbfejlődésre.

Több műveltségi részterületnek is célja – a sajátos kifejezési eszközeivel kapcsolatos ismeretszerzés és képességfejlesztés mellett – a kultúra köznapi jelenségeinek kritikai feldolgozása, a legfontosabb kommunikációs módok tanulmányozása. Ily módon az órai tevékenységek kapcsolódhatnak művészi alkotásokhoz és a mindennapi élet megnyilvánulásaihoz egyaránt. A különböző művészeti területekkel összefüggő gyakorlati tevékenységek, kreatív feladatok által az ismeretek élményszerűvé, a tanulók sajátjaivá válnak, segítik a mélyebb megismerést, és fejlesztik a kreativitást. Céljuk a képességek fejlesztése, a szellemi, lelki tulajdonságok gyarapítása, az esztétikai fogékonyság, a fantázia, az érzékenység fokozása. A művészetekkel való foglalkozás hozzájárul az észlelés érzékenységének, a kifejezés árnyaltságának fejlesztéséhez.

A kultúra hagyományos és mai értékeinek megismertetéséhez közös élményanyaggal szolgálják az összetartozás érzésének erősítését. A művészeti örökség és a belőle kibontakozó kortárs művészetek megismertetésével a művészeti nevelés segítséget nyújt a fiataloknak, hogy saját koruk kultúrájában jobban eligazodjanak, felismerjék és becsüljék a ma születő értékeket. A nemzeti és az európai kultúra mellett a más kultúrák értékeivel való megismerkedés fokozza nyitottságukat, felkelti és fejleszti az új iránti kíváncsiságukat, toleranciájukat. A művészeti nevelés hatékonyságát növelheti, ha a művészetek más műveltségi területekkel összefonódva is megjelennek az iskolai gyakorlatban.

Közülük is talán legszembetűnőbb a fejlődés a motoros képességek területén, így a koordinációs és kondicionális képességek fejlesztése során. Molnár István így vélekedett 1947-ben a magyar néptáncról: „A magyarságnak van egy olyan népi hagyománya, amelyik izomfejlesztő és ügyességnevelő értékre nézve vetekedik mindenféle mesterségesen teremtett sporttal... Ez a sport a tánc” (Molnár, 1947).” A néptáncnak a gyermeki fejlődésben megjelenő konkrét kihatásainak elemzése előtt azonban érdemes megvizsgálni a tánc tartalmi és funkcionális szerepét.

A tánc mint az ember mozgáskultúrájának szerves része már ősidők óta a kommunikáció és az önkifejezés egyik eszköze. Gondoljunk csak az önismeretre, a testtudatra vagy éppen az arányérzék–ritmusérzék–testtartás fogalomkörére. Zenére vagy éneklésre történő ritmusos mozgás, mely sokszínű formavilággal rendelkezik. Korábban a mindennapok elválaszthatatlan részét képezte és szorosan kapcsolódott az emberi élet különböző eseményeihez. A naptári év ünnepnapjaitól kezdve a családi összejöveteleken keresztül a különböző munkaalkalmakig számos lehetőség kínálkozott az effajta társas szórakozásra, ami a kikapcsolódás mellett nagymértékben elősegítette a nemek közti közeledést, a társas kapcsolatok kialakítását.

Napjainkban a néptáncnak ez a spontaneitása és az emberi életben betöltött szerves jellege, mindennapokban való megjelenése ugyan háttérbe szorult, de nem szűnt meg teljesen. A funkció egy része átalakult. Nagyszerű eszközévé vált az iskolában a sokoldalú képességfejlesztésnek, mely során a testedző funkciótól kezdve a művészeti nevelésen keresztül nem utolsósorban a személyiségformálás terén a pozitív emberi tulajdonságok fejlesztéséig számos érték ötvöződik. A néptánc – mint közösségformáló tevékenység – szervezett, irányított keretek közé került és több szintéren is megjelenik a gyermekek életében. A magyarországi táncoktatást legfőképp a művészetoktatási intézmények végzik, de egyre több általános iskolában jelen van tanórai foglalkozásként, és emellett a fellépésekkel, utazásokkal olyan lehetőséget is nyújt, amely az iskolán kívüli tevékenységhez tartozik. A néptáncpróbáknak, szerepléseknek, utazásoknak különfélék a helyszínei, időpontjai, szerveződési formái, egy azonban mindig közös bennük: az összetartó kis csapat, a közösség, melynek tagjait a néptánc szeretete egy nagy családdá formálja.

Így történt ez a bodrogházi Cigándon is, ahol a saját tapasztalataimon keresztül ismerhettem meg a magyar néptánc varázslatos világát és részesévé lehettem egy életre szóló, nagyszerű élménynek, a cigándi néptáncmozgalomnak. Családi örökség volt ez a lehetőség számomra, melyen keresztül teljesebb lett az életem, szorosabb a kapcsolat a szülőföld és az őseim szeretete, tisztelete iránt.

Napjainkban azt tapasztalom, hogy a helyi hagyományok megismerése és ápolása újra fontos társadalmi céllá kezd válni sok ember számára. Hoppál Mihály így ír erről: „A helyi közösségek évszázados létükkel bizonyították képességüket, hogy alkalmazkodni tudnak környezetükhöz, mind ökológiai, mind pedig társadalmi értelemben, vagyis hogy a szomszédos népcsoportok képesek egymás mellett élni, megőrizve sajátos kulturális arculatukat. Nincs szükség újabb és újabb világmegváltó, s közben hagyományokat romboló tervekre, amelyekről aztán néhány évtized múltán kiderül, hogy csak értékromboló lázálmodok voltak. Szükség van viszont a hagyományok szavának meghallására, amely a folyamatosság továbbépítésére int. Szükség van, sőt égetően szükség, a régi értékek, hitek és erkölcsök megbecsülésére, mert ezek nélkül úgy tűnik nem lehet semmi újat se felépíteni. A hagyományok adta beidegződések az új akarásánál erősebbek – többek között erre mutatnak rá a néprajzi és antropológiai kutatások a világ egymástól igen távol eső vidékein.

Világos társadalmi cél tehát az önfenntartó helyi közösségek és hagyományaiknak a megmentése. Az ott kialakított hagyományok irányította viselkedési szabályok pedig tanulsággal szolgálhatnak egy olyan korban, amikor újra a kisközösségek

ideje látszik eljönni. Világos a felismerés, hogy a túl nagy közösségek nem működnek, pontosabban nem emberhez méltóan működnek” (Hoppál, 1998, p. 160).

Ez a felismerés világossá vált a cigándi ifjúságnak is, akik az 1930-as évektől kezdődően folyamatosan felkutatták, összegyűjtötték és tovább őrizték a falu közösségének hagyományait. A hagyományápolás egyik közkedvelt és talán a településen a legtöbb embert megmozgató szegmense a néptánc. A legelső, szervezett néptáncscsoport a Magyar Búzavirág Csoport volt, amit Kántor Mihály tanító, iskolaigazgató, néprajzkutató alakított 1931-ben. Ez a csoport időközben taglétszámában is bővült, repertoárban is fejlődött és 1934-ben bekapcsolódott a Gyöngyösbokréta mozgalomba, így 1934-ben már gyöngyösbokrétásként léptek fel a cigándiak többek közt Budapesten, Miskolcon és Debrecenben, 1935-ben még Londonba is eljutottak. Műsorukban néptáncsal, népzenevel gazdagított népszokásokat is megjelenítettek, így például volt fonójelenet, szűzgulyafordítás, komábfőzés és lakodalmi jelenet is. Természetesen nem hiányozhattak a fellépéseken a hagyományos cigándi táncok sem: a keménycsárdás, a májusjárás és a váltogató. 1948-ban betiltották a Gyöngyösbokréta Csoport működését, mert az a II. világháború előtt alakult. Cigándon azonban tovább virágzott a tánc kultúra, Keménycsárdás Együttes néven váltak ismertté a cigándi táncosok a környékbeli fellépéseken. Beköszöntött az 1963-as esztendő, amikor Ureczky Csaba helyi pedagógusokból megalakította a Zemplén Táncegyüttest. Ez a csoport 1968-ig működött, de aztán a falubeliek nagy meglepetésére és örömére az együttes 30 éves jubileumi műsorára újból megszerveződött a korábbi tagokból, akik felett időközben eljártak az évek, de lelkesedésük mit sem hagyott alább. A megújult csoport immár Keménycsárdás Táncegyüttes néven tette híressé szerte az országban a bodrogi közeli települést.

Ahhoz, hogy teljes legyen a cigándi néptáncélet bemutatása, meg kell említenem még egy csoportot, a Zemplén Gyermektáncscsoportot. Az ebben a csoportban táncoló gyerekek hosszú ideig bázisát képezték a Cigándon folyó hagyományápolásnak. Az együttes 1965-ben alakult, hosszú ideig az általános iskola keretein belül működött és szervesen bekapcsolódott annak életébe. Megalakulása után hamarosan országos ismertségre tett szert. A hazai sikerek mellett évente több alkalommal külföldi vendégszereplések is gazdagították az együttes életét. A csoport vezetője hosszú időn keresztül Nagy István volt.

Bizonyosan elmondható, hogy aki Cigándon él, mindenki kapcsolódik valamilyen szinten a néptáncához. A legtöbben maguk is táncoltak, de ott vannak a lelkes szülők, nagyszülők, rokonok, akik hűség és közönységét képezik minden fellépésnek és fáradságot nem kímélve részt vállalnak az utazások, szereplések előkészületeiben. Mindezekből világosan kitűnik, hogy a néptánc behálózza a település életét és szervesen megjelenik az itt élő emberek mindennapjaiban. A néphagyományok aktív megélése több területen is megjelenik itt: az óvónők egy része szebbnél szebb cigándi szötteket sző, amelyeket a településen szervezett országos pedagógiai bemutatókon állítanak ki, emellett több helyi hagyományápolással foglalkozó kultúrcsoport is működik a művelődési ház falai között, valamint – hogy a néptáncos kötődéshez visszatérjünk – itt még a báli szezonnak is sajátos jellege van. Így történt ez 2008 februárjában is, amikor zenekarom, a Zsindely Népzenei Együttes ismét felkérést kapott, hogy a Cigándon megrendezett néptáncos bálban a mi együttesünk

szolgáltassa a talpalávalót. A visszajelzések azt mutatták, hogy nagy igény van az effajta összejövetelekre, ahol az ember a sivár hétköznapiakból kiszakadva talál egy kis felüdülést, rég nem látott jó barátokkal tölthet együtt pár órát és felidézheti a gyermekévek csínytevéseit, szép vagy megszépült emlékeit és aztán lelkiekben feltöltődve áll a mindennapok kihívásai és problémahelyzetei elé, melyeket talán e találkozó kapcsán már egy kicsit emberségesebben, beleérzőbben, higgadtabban sőt olykor vidámabban próbál megoldani. A bál bevételéből egyébként a szülők és a szervezők a helybeli ifjú néptáncos gyermekek népviseletét bővítették. Nemes célok ezek, melyeknek megvalósulásai nemcsak az itt élők életét gazdagítják, hanem az ide látogató vendégek számára is emlékezetes élményt nyújtanak.

Ez tehát a rövid történeti áttekintése mindannak a néptáncos munkának, ami a településen még a mai napig is ugyanolyan jól működik és éppúgy színesebbé teszi az itt élő emberek hétköznapiját, mint a múlt század közepén. Jó alap volt ez a közeg arra, hogy feltevéseimmel kapcsolatosan – miszerint a néptáncfoglalkozások kiemelt szereppel bírnak a motoros képességek fejlesztésében és nagymértékben elősegítik a nemek közti közeledést, a társas kapcsolatok kialakítását – vizsgálatokat végezzenek.

A motoros képességeket illetően rendkívül fontos szerepet játszik a néptánc a koordinációs és kondicionális képességek fejlesztésében. Koordinációs képességek felelnek a mozgás kivitelezésének minőségéért. A néptánc tekintetében leglényegesebb e téren a térbeli tájékozódó képesség, az egyensúlyozás képessége, a ritmusképesség, a reagálóképesség és a mozgásérzékelés. Ezek a képességek szoros kapcsolatban állnak érzékszerveink működésével, melyek a külvilágból érkező információkat észlelik, majd továbbítják az agy felé. A kondicionális képességek tekintetében pedig az erő, gyorsaság és állóképesség fejlesztésére kell gondolnunk.

A néptánc és a motoros képességfejlesztés kapcsolatát a Cigándi Kántor Mihály Általános Iskolában vizsgáltam. A kísérleti csoportba olyan felső tagozatos gyerekeket választottam, akik első osztályos koruktól fogva tagjai voltak a néptáncsoporthoz. 10 lány és 10 fiú, 13-14 éves korig. A kontrollcsoportot szintén 10 lány és 10 fiú jelentette, ugyancsak 13-14 évesek, akik azonban nem vettek részt semmilyen mozgásos tevékenységre épülő szakkörben, iskolán kívüli tánc- vagy sportfoglalkozásban.

A vizsgálat előtt gazdag szakirodalom állt rendelkezésemre, hogy tanulmányozzam a vizsgálatban részt vevő korosztálynak a témához kapcsolódó életkori sajátosságait. Ezt a korszakot nevezzük a pubertás korának. A serdülőkorban lévő gyermek külseje jellegzetesen megváltozik. Az alakváltozás során a végtagok hirtelen hosszanti növekedésnek indulnak, innen a „nyakigláb kamasz” elnevezés. Mivel a serdülő eleinte még nem tud mit kezdeni a rövid idő alatt megnyúlt kezeivel és lábaival, gyakran ügyetlennek tűnik, mozgása darabos, görcsös, esetlen. Ugyanakkor megnövekszik a mozgásos tevékenységformák iránti igénye.

A koordinációs képességek fejlesztéséről így vélekedik a sporttudomány: „... a koordinációs képességfejlesztő gyakorlatok azt sugallják, hogy ezeket a tulajdonságokat gyermek- és korai serdülőkorban fejlesszük” (Harsányi, 2000, p. 177). A vizsgálatban részt vevő 7. és 8. osztályos gyermekek teljesítményeit testnevelésórán, szaktanár segítségével hasonlítottam össze. A kutatás során ebben

a felmérésben is, mint egyébként a vizsgálataim több részterületén is, édesapám volt szakmai segítségemre, aki a kutatás időszakában (2006. április) intézményvezetői feladatai mellett továbbra is gyakorolta a testnevelés–földrajz szakpárosításából adódó nevelő-oktató munkát. Egyeztetésünk alkalmával kiderült, hogy a sportágak jellegzetességeit áttekintve az atlétika és a torna volt az a terület, ahol többségben voltak azok a motoros képességek, amelyek fejlesztésénél nagy szerepe lehet a néptáncfoglalkozásoknak. Az alábbi konkrét gyakorlattípusok megfelelő lehetőséget nyújtottak ahhoz, hogy a vizsgálatban mérhető adatok támasszák alá az olykor szabad szemmel is érzékelhető és jól megállapítható mozgással kapcsolatos tulajdonságokat:

1. A ritmusérzék vizsgálatánál a tanulóknak először meghatározott ritmusban kellett szökdelniük egyenként (helyben – kétszer zárt állásban, majd kétszer terpeszállásban) a „Hej, Jancsika, Jancsika, miért nem nőttél nagyobbra...” kezdetű magyar népdalra. Az első dallam alatt csípőn volt a kéz, a második dallam alatt ugyanazt a lábmunkát azonban ritmikus tapssal kellett kiegészíteniük „tá-tá-ti-ti-tá” ütemben. A néptáncos gyerekek kiemelkedő teljesítménnyel végezték e feladatot, míg a „nem néptáncos” diákok kevésbé voltak sikeresek. E csoportból különösen a fiúk kavarodtak bele a műveletbe, közülük is a legtöbben akkor, amikor a szökdeléseket tapssal kellett kísérni. 3 fiú fel is adta a próbálkozást, mert nem sikerült összehangolniuk a kéz és láb munkáját egyszerre, ámde a többiek kitartóbbak voltak. Ugyan több dallamon át tartó gyakorlással és ismétléssel, de végül mégis képesek voltak elsajátítani és megfelelően kivitelezni a gyakorlatot.
2. A térbeli tájékozódóképesség mérésére a szlalomfutás, a szekrényugrás és a célba dobás kiváló gyakorlattípusnak mutatkozott. Ebben a feladatban azonban nem lehetett szignifikáns különbségeket megállapítani a néptáncos és nem néptáncos diákok között, azaz nem mutatkozott összefüggés a gyakorlatok eredményessége és a néptánc tekintetében. Itt legfőképp a nemek közti különbség volt szembeűnő: a fiúk sokkal ügyesebbek voltak ezekben a tevékenységekben.
3. Az egyensúlygyakorlatoknál a mérlegállás kivitelezése, felfordított padon történő járás, illetve fordulatokkal végrehajtott ugrások, szökdelések szolgáltak alapul. Az előbbi feladattípussal ellentétben itt szembeűnő különbség jelentkezett. Legügyesebbnek a néptáncosok bizonyultak, közülük is a lányoknak volt testhezálló a feladat. Többen el is mondták közülük az óra után: „Az üveges táncra való gyakorlásnál rendkívül sokat gyakoroltam, hogy le ne essen a fejemről a butella. Odahaza anyuék először csak könyvet engedtek, hogy a fejemre tegyek és úgy gyakoroljak, de ma már biztosan táncolok üveggel a fejemem és még fellépésen sem félek, hogy leesik a borosüveg és összetörik” – mondta az egyik közülük. *(Megjegyzem, érdeklődésemre elmondták, amit ugyan én is tudtam, de itt megosztom az olvasóval, hogy az üveges táncok alkalmával nem mindig bort töltenek a butellába. Van, amikor csak a vizet színezik, de ha tánc végeztével kínálás is szükséges a publikum számára, akkor természetesen bor kerül az előadás előtt az üvegekbe.)*
4. A reagálóképesség elemzése különböző jelekre (sípjel, taps stb.) végrehajtott gyakorlatok megvalósításából állt. Egyes feladatokat hangjelzésre elindítá-

sukkor, másokat a gyakorlat közben is a feladat hangjelzésre történő hirtelen felfüggesztésével lehetett jellemezni. Ezeknél a gyakorlatoknál talán kevésbé kifinomult mérési technikánk miatt is (stopperóra, saját érzékszerveink) a 2-es gyakorlatlípushoz hasonlóan itt sem tudtam szembetűnő különbségeket megállapítani a két csoporthoz tartozó diákok teljesítménye között.

A bemutatott példákon keresztül a néptánc szerepét vizsgálva a nevelés-oktatás folyamatában és egykori tanárom, Braun Miklós egyik írása nyomán (Braun, 1999) az alábbiakban tudnám a néptánc-tanítás céljait és feladatait összegezni:

- egészséges életmódra, ügyességre való nevelés,
- a tanulók mozgáskultúrájának sokirányú fejlesztése,
- váljanak nyitottá a közösségi alkotói tevékenység és általában a művészetek iránt.

Ezenkívül a néptánc tanítása során több fontos alapelvet személyesen is meg tapasztaltam, mert több éven keresztül jómagam is vezetője voltam egy bodrogközi gyermektáncsoportnak. Ezek közül az egyik legfontosabb alapelv, hogy a néptánc is, mint minden más tevékenységrendszer igazodjon a gyermek életkori sajátosságaihoz. Már a kisdedkori mondókák, majd a későbbiekben elsajátított közös énekkel kísért gyermekjátékok és az anyanyelv ritmusának elsajátítása biztos alapként szolgálnak a néptánc világához való közeledéshez és a mozgásos formák könnyebb megtanulásához. Egy új táncdialektus megismerése jó, ha azzal kezdődik, hogy a gyerekeket megismertetjük az elsajátítandó új táncanyag zenei világával. Ennek nagyszerű módja a közös daltanulás a zenekarral és az egyes dallamok szövegének megbeszélése, valamint annak megismerése, hogy az adott vidéken milyen körülmények között, milyen szokás alkalmával énekelték ezeket a dalokat és táncolták ezeket a táncokat.

Örömmel tölt el, hogy a mozgásos tevékenységek és a hagyomány kapcsolatának elemzése során megvalósult a doktori munkám elején már előre eltervezett azon része kutatásomnak, hogy a cigándi származású néptánc-koreográfussal, Román Sándorral interjút készítek a témával kapcsolatban (lsd. a Mellékletben).¹³

Román Sándorra nemcsak azért esett a választásom, mert szülőfalumból indult el ő is hozzám hasonlóan, egy néptáncsoportban sajátítottuk el a néptáncos-népzenei anyanyelvünket, hanem azért is, mert számomra egy rendkívül hiteles személy. Minden szakmai fórumon kiváló szakmaisággal és elképesztő szenvedéllyel beszél a hivatásáról. A fiatalok számára egy igazi példakép, amit majd a későbbi oldalakon további 2 interjúalanyomról is hasonlóképpen elmondhatok. Román Sándor 1965-ben született Ricsén. Tánc-tanulmányait 1975-ben kezdte az akkori idők egyik legjobb amatőr együttesében, Cigándon. 1979-ben az Állami Balett Intézet Tímár Sándor vezette néptánc tagozatán tanult tovább. A diploma megszerzése után a Honvéd Együttes szólistája, majd tánckarvezetője lett; koreográfusként részt vett Novák Ferenc táncszínházi alkotásaiban. Együtt dolgozott Markó Ivánnal a *Szarvassá változott fiúkban*, és a *Jézus, az ember fiában*. Fellépett számos táncfilmben is (*Magyar Elektra*, *A helység kalapácsa*, *Antigoné*).

¹³ Román Sándor az ExperiDance Táncársulat, majd szétválásuk után a Román Sándor Tánc-akadémia alapítója. Az interjú idején együttműködése a társulattal még töretlen volt.

Megnyerte az „Aranysarkantyú” szakmai díjat, majd 1987-ben „Az év táncosa” díjat. Európai, afrikai és ázsiai országokban turnézott. Tanított és koreografált Észak- és Dél-Amerikában. 1996-ban megkapta a Harangozó Gyula-díjat. Az Állami Balett Intézetben mesterképesítést kapott balett- és néptáncból. Az Állami Népi Együttes, a Honvéd Táncszínház és a Budapest Táncegyüttes számára készített koreográfiákat, mint például a Nagypapák tánca vagy a Kertész álma. Ladányi Andreával a népi, a balett és a kortárs tánctechnikákkal kísérletezett, melynek során szintén a magyar folklórkincs új irányban való megfogalmazásával foglalkozott. 1997-ben Szolnokon megalakult a Román Sándor Táncszínháza névre keresztelt együttes. Egyéves amerikai tanulmányútja után, 2000 októberében a kortárs tánctechnikák magyar néptáncba való beépítésével létrehozta saját táncársulatát, az ExperiDance-t. Koreográfusként emellett a Nemzeti Színházban és számos vidéki színházban, több rendezővel együtt, évente különböző műfajú előadást hozott létre. Több filmnek rendezőjével is dolgozott együtt (Jancsó Miklós, Bereményi Géza, Novák Emil, Meskó Zsolt) a filmek koreográfusa és aktív közreműködőjeként. A színházban és filmezésben felhalmozott tapasztalatait sűrítette össze az ExperiDance együttesben, melynek eredménye egy új táncstílus létrejötte. Az ExperiDance hatalmas nézettségnek örvendett, több évig szerepelt a Nemzeti Színház és a Nemzeti Táncszínház és Művészetek Palotája repertoárjában telt házas előadásokkal. Emellett elkezdett újra a klasszikus balettel foglalkozni, hiszen az Állami Balett Intézet mesterképzésén klasszikusbalett-mesteri diplomát szerzett.

Dolgozik a Táncművészeti Főiskolán, a Győri és Pécsi Balettnel, a Szlovén Nemzeti Operában Ljubljanában és a Bolzano Városi Színházban. Célja, hogy a balettművészetbe beleépítse azokat a magyar elemeket, melyek egyedi stílusjegyeket hoznak létre a klasszikus műfajban, de megtartva annak hagyományait is.

2006-ban Erdemes Művész kitüntetésben részesítették. 2007-ben a nagy sikerű németországi Apassionata lovas európai nagy turnésorozat rendezője és koreográfusa. A turné nyolc hónapja alatt 350 000 nézőhöz jutott el Európa-szerte. 2007. július 14-én Nagyidán, a *Nagyidai cigányok* díszelőadása után ünnepélyes keretek között Nagyida díszpolgárává választották. 2008. március 15-én átvehette a Magyar Köztársaság Bibor Tiszti Keresztje kitüntetését a magyar táncművészetben elért, letett eredményeiért. 2008. június 07-én a Nemzeti Színházban ünnepélyes keretek között mint a legfiatalabbak egyike – egy, a szakmai értékeket képviselő kuratórium és a nézők döntése, szavazata alapján – beválasztásra került a Halhatatlanok Társulatába, ezzel örökös tagja lett a mindössze 70 művészt tömörítő „elit klubnak”.

Összintén szólva, személyes látogatásom és a riportkészítés mély benyomást tett rám. Sárospatakra hazatérve azonnal számítógéphez ültem, hogy mihamarabb le tudjam jegyezni az interjút. A magnófelvételt hallgatva és a felvett anyagot lejegyezve folyton az járt a fejemben, miként jutott el ez az egyszerű cigándi fiúcska idáig? Lenyűgöző táncbirodalmat sikerült kiépítenie, mely már a külső jegyekben is azonnal megmutatkozott. A „nagyokhoz” hasonlóan természetesen ő is váratott magára egy rövid ideig, ami elegendő volt ahhoz, hogy magamhoz térjek az ámulatból. A kívülről első pillanatra nem feltétlenül makulátlan állapotú ExperiDance Rendezvénycentrum belülről teljesen elvarázsolja a látogatót. Modern technikával felszerelt színpad, küzdőtér, táncter, mintegy 600 fő befogadására alkalmas

nézőtér, személyzeti osztály, titkárnő. Leginkább egy magánszínházhoz tudnám hasonlítani az elem tárulkozó képet. Aminek nem kell meglepőnek lennie, mert valahol ez is a funkciója ennek az épületnek, mint a neve is sugallja: ez egy korszerű rendezvénycentrum.

Amikor megérkezett a „Mester”, ezek az első benyomások még csak fokozódni kezdtek bennem. Kíséretében az irodájába lépve átadtam az otthonról magammal hozott üdvözletek közepette egy kis jelképes „hazait” is, 3 üveg Tokaji Aszút, hogy ezáltal is kifejezzem nagyrabecsülésemet és megköszönjem, hogy sűrű programjai és elfoglaltságai ellenére kutatásomra szán egy kis időt. Beszélgetésünk kezdetekor még érkezett egy telefonhívása, ami időt adott számomra, hogy még egyszer összeszedjem gondolataimat a kérdéskörben és alaposan körülnézzek az irodában is. A munkahelyek, dolgozósobák tekintetében legelőször mindig azt figyelem meg, hogy rend van-e bennük. Ugyan van olyan nagyszerű szaktudással rendelkező, már-már a maga területén zseninek mondott ismerősöm, akinek az irodájában mégis kaotikus állapotok uralkodnak, én mégis azt tartom, hogy egy irodában, dolgozósobában legyen rend, hogy megtaláljon az ember mindent. Erre a fent említett ismerősömnek az a válasza, hogy a zseni uralkodik a káosz felett, mely megfogalmazásban biztos megbúvik egyfajta alapigazság. Mindegy, ebben a helyiségben rend és tisztaság volt, ami számomra azt sugározta, hogy Román Sándor nagy hangsúlyt fektet munkája során a fegyelemre, rendre és saját maga mások általi megítélésére. A rendezett környezetben feltűnő volt továbbá az iroda igényes berendezése: egzotikus bútorok, elismerő oklevelek a falakon, díjak a vitrinekben. Hosszasan lehetne még folytatni első benyomásaim sorát a szintén nem magyar specialitást tükröző, hanem inkább távolkeleti hangulatban érkező teakínálatra gondolva, azonban remélem sikerült a fentiekben árnyalnom az engem fogadó képet, ami véleményem szerint szorosan hozzátartozik a riport elemző megértéséhez. Talán éppúgy, mint az a telefonhívás, amit az előbbieken említettem és melyhez most visszatérek. A beszélgetés magánjellege miatt csak annyit kívánok ismertetni belőle, amit úgy gondolok, hogy kapcsolatban áll a kutatásommal. Kérdeztem ugyan, hogy kimenjek-e az irodából, de „Sanyi” azt mondta, hogy üljek nyugodtan. Az is meglehet, hogy félreértelmeztem a beszélgetés tartalmát, de nekem mintha az körvonalazódott volna, hogy a Kossuth-díj odaítéléséről van szó. Mondhatom, néhány hónapig abban a tudatban-reményben voltam, hogy egy „falumbeli legényke” megkapja a nagy elismerést, de mint 2009. március 15-én kiderült, ez nem így történt.

Az interjú elemzésének elején érdemes megvizsgálni az értékválasztás kérdéskörét. A beszélgetésben feltett kérdéseimből is kitűnik talán, hogy ugyan büszke vagyok a Román Sándorral sokban közös gyökerekre (a bodrogházi környezet és a cigándi néptáncsoport), továbbá feltétlenül elismeréssel adózom az Experience Dance sikerének, azonban nem mindenben értek egyet a neves koreográfussal munkásságában, értékválasztásában. Az ötlet lehet, hogy nagyszerű, amiről a riportban beszél, hogy ő a magyar néphagyományt azok számára is elérhetővé szeretné tenni, akikhez más módon nem tudnánk ezt a világot eljuttatni, csak ilyen modern, populáris formában. De kérdelem én (a jó szándék teljes mértékben való feltételezésével): megmarad-e a néphagyomány igazi értéke, így, ebben a színpadias show-műsor formában?

Eleinte szerettem járni az ExperiDance Társulat előadásaira: Naplegenda, Ezer-egyév, Revans, Szeget szeggel, legutoljára megnéztem a Nagyidai cigányok című produkciójukat is, viszont az Esszencia címet viselő előadásukra már nem mentem el. Népzenei művelő, néptáncot kedvelő emberként ez nekem egy kicsit kezd túl moderné válni. A sztepp, jazz-tánc, klasszikus balett, diszkótánc, rock and roll, ritmikus akrobatika és a kevéske néptánc keveréke számomra olyan elegyet alkot, amit már nem mindig tudok (vagy lehet, hogy nem is akarok) követni. A profi jelmezek helyett szeretnék már újra népviselettel találkozni, a gitárszóló helyett vonós banda élőmuzsikáját megcsodálni, a lenyűgöző fénytechnika helyett a szememet egy kicsit megpihentesíteni, kikapcsolódni, a magyar autentikus kultúrával feltöltődni. Rájöttem: ez nekem egy show-műsor keretein belül nem megy. Biztos bennem van a hiba, de én úgy gondolom, hogy az élet amúgy is pörgő, zakatoló, túlfeszített világot, nem szeretném a színpadon viszontlátni.

Mindezen véleményemmel szemben áll az a tény, hogy a hazai és nemzetközi közönség egy felmérés szerint a világ tíz legjobb táncegyüttese közé avatta az ExperiDance-et. Igen, Román Sándor külföldi mintára létrehozott társulatának sikerült felismernie, hogy a magyar néptánc hasonlóan megfelelő alap a táncpiaci árucikké tételéhez, mint tőlünk nyugatabbra például az ír néptánc. Magát a koreográfusból áradó, munkához való hozzáállást, a pontosságot, a fegyelmet, a rendszeret nagyra becsülöm és úgy gondolom, nagyon jó meglátás, hogy a mai fiatalok egyáltalán nem gyengébb képességűek, mint 20-30 évvel korábban, csak a körülöttük lévő bizonytalanság egyre nagyobb. Elfogadom továbbá Román Sándor interjúból is közölt jóindulatát és hogy a magyar néptánc iránti tisztelet, a hagyományok megmentésével kapcsolatos elhivatottság érzete vezérli effajta színpadi produkciók létrehozásában, mégis kicsit elszomorító, hogy értékvesztett világunkban a „néptánc-show” felszínes csillogása egyfajta felettebb lényeges feltétellé vált, hogy széles körben megismerje a közönség a felejtésből talán az utolsó pillanatban előrángatott táncagyományokat.

V.4. Zenei tartalmak

Jelen kötet e fejezetében olyan összefüggésekre szeretnék leginkább rávilágítani, melyek igazolják azon feltételezésemet, hogy a mozgásos tevékenységek jótékony hatással bírnak a zenei képességfejlesztés során és a mozgással összekapcsolt énektanulás eredményesebb a zenei nevelésben, mint a mozgásos formákat nélkülöző zeneoktatás. A kutatás ezen részében is természetesen a hagyományos magyar népzenei dallamvilágot hívtam segítségül, ami, gondolom, nem meglepő Kodály Zoltán és Bartók Béla országában egy hagyományápolást és értékközvetítést központjába helyező tudományos munka készítésénél.

Műfajválasztásomat a népzene kiemelkedő pedagógiai jelentősége is befolyásolta: „Viszonylag egyszerű anyag – vagy legalábbis megtalálható a népzene körén belül egy viszonylag egyszerű zenei anyag is. Előny a népzeneben uralkodó egyszólamúság is. [...] Az egyszólamúság az, melyben a gyermek inkább elfordítható a könnyű tetszőtől, és viszonylag fiatal korban a zene lényegével találkozhat értő, bensőséges módon, nem pusztán zenehallgatással. A népzenei neveltetés sokat segít abban, hogy hozzászoktatja a fület a pentaton, a modális vagy más hangösszefüggésekhez. Hozzászoktatja a formaérzéket a klasszikus periodizálástól eltérő alakzatokhoz; hozzászoktatja az egyenletes ütemen alapuló időérzéket a változó ütemek, aszimmetriák felfogásához” (Dobszay, 1994, p. 248–250). A segítségül hívott magyar népzene és népi dallamkincs összegyűjtése, újrafelfedezése a XIX. század elején, a reformkorban kezdődött el és joggal köthető az ismert „herderi jóslat”¹⁴ hatásaihoz, mely egyfajta vészharangként a magyarság kipusztulásának rémképét vetítette fel.

A jóslat szerencsére nem igazolódott be, sőt napjainkban intézményes keretek között is sokan és sokat tesznek azért, hogy a zenei tudatunkban is fennmaradjon a magyar népi kultúra. A Nemzeti alaptanterv például az alábbi párhuzamot fogalmazza meg az ének-zenei nevelés és a hagyományok kapcsolatrendszerében:

„Az ének-zene a szavak fölött »hangzó nyelv« élményével és az aktív zenei tevékenységekkel hat az érzelmekre, az emberi lélekre. A zenei nevelés középpontjában a zenei élmény áll, mely az élet minden mozzanatát tartalmassá, gazdagabbá teszi. Cél a zene megszerettetése, a zenei kifejezőeszközök megismertetése révén olyan motivációk kialakítása, melyek lehetővé teszik a tanulók aktív részvételét a zenei kommunikációban. A zenei nevelés sajátos eszközei a zene megértésén, befogadásán és reprodukálásán keresztül lehetőséget teremtenek a harmonikus személyiség kibontakozásához. Kiemelkedően fontos a zenei ízlésformálás, a zenei ítéletképeség fejlesztése, mert ez teszi lehetővé az értékes műalkotások felismerését és elfogadását, a kritikai képesség kialakulását. A zeneirodalom alkotásainak megismerésén keresztül más művészeti ágakkal és műveltségi területekkel is kapcsolat teremthető. A nemzeti kultúránk részét képező magyar népzene és műzene megismerése igen fontos a nemzeti identitás megőrzésében. Zenei hagyományaink, az európai zenekultúra alkotásainak tanulmányozása és a távoli kontinensek zenei nyelvének megismerése együttesen segíti a tanulókat zenei világképük kialakításában.”¹⁵

¹⁴ Johann Gottfried Herder (1744–1803) német kultúrfilozófus és költő.

¹⁵ *Nemzeti alaptanterv*, II.3.1., 5/2020. (I. 31.) Kormányrendelet

A zene világa minden fiatalhoz közel áll. Ámde nem mindegy, hogy milyen összefüggésben. Vannak zenével kapcsolatos olyan helyzetek is, amikor nem feltétlen pozitív kontextusban gyakorol hatást a muzikalitás a gyermek személyiségfejlődésére, sőt negatív hatása bizonyított egyes esetekben a diákok életvitelében. A fejezet elején rövid áttekintés keretében a zenei tartalmak és a pedagógia kapcsolatrendszerében készült eddigi munkáimból, tevékenységeimből a teljesség igénye nélkül szeretnék néhányról szót ejteni, mert véleményem szerint ezek szorosan kapcsolódnak jelen dolgozatomhoz.

2003–2004-ben németországi tanulmányaim alatt az iskolai zajártalmak témakörével foglalkoztam: „Az oldenburgi egyetem kutatói megállapították, hogy a lárma akadályozza a tanulókat a koncentrációban. E kutatási eredmény az egyik leghevesebb generációs problémát oldotta meg a szülők javára. A szülők ugyanis mindig is tudták, amit tudományosan is alátámasztottak a szakemberek: a mellékszövegek zavarólag hatnak a tanuláshoz. Ezáltal összeomlani látszik az iskolások azon védekező stratégiája, mely szerint: ha szól a zene, akkor jobban tudok a házira koncentrálni.” (Téglás, 2004, p. 122).

Visszatérve a hagyományok, a népzene és a nevelés kapcsolatára igazán kiszélesedik a lehetőségek tárháza. Elég, ha a közismert Kodály-idézetre gondolunk, mely szerint „Legyen a zene mindenkié!”. Igen, mert az átörökölt néphagyományaink közül talán a népzene az egyik olyan dolog, ami az egyén számára a legtöbb mondanivalót biztosítja. A többszöri, élményszerű átélési lehetőség által újabbnál újabb gondolatokat ébreszt és motivál. Egyedi élménytársító lehetőségeivel igazán gazdag tárházat rejt a hagyományok értelmezésében.

Ha szűkebb otthonom, a Bodroghelyi néphagyományait kutatjuk a szakirodalomban, akkor első körben Cigánd táncéletével találkozhatunk. Gönyey Sándor, Kántor Mihály, Ureczky Csaba és Kaposi Edit kutatásaiban is szerepel a cigándi keménycsárdás, a májusjárás vagy zöldágyjárás és a konyhatánc.

A nagy világválság után, az 1940-es években lassan fellendült a mezőgazdaság a Bodroghelyiben. Kaposi Edit így ír erről az időszakról: „A kender, len, kukorica, napraforgó feldolgozásához rokonok, szomszédok jöttek össze és segítettek egymásnak. Ilyenkor vidáman ment a munka nóta és meseszó között. A végén táncra is perdültek. Bár a közlekedési viszonyok megjavultak, az egyes falvak sokáig teljesen elzárkóztak egymástól” (Kaposi, 1999, p. 25).

A néphagyományok fontos részét képezik a táncok mellett a népdalok is, hiszen minden táncnak és alkalomnak megvolt a maga zenéje. Külön hangsúlyozandó, hogy a népdaloknak nemcsak a táncmulatságok során volt fontos szerepük, hanem minden élethelyzetben. Több népcsoport tradíciójában megfigyelhető, hogy az asszonyoktól például elvárták, hogy hangosan sirassák az elhunytat a temetésén. A siratóasszonyok a szövegeket és a dallamokat a helyi szokásokból vették át. Ezekben a szomorú helyzetekben is fontos volt a társadalmi megfelelés, hogy a rokonok, barátok és szomszédok elvárásainak megfelelően történjen a temetés és a hagyományok alapján adják meg a végtisztességet az elhunytaknak. Persze minden más élethelyzetben előkerült az éneklés, legyen az gyermeknevelés, termésbetakarítás, szerelmi bánat vagy éppen lakodalmi mulatság. A vidámabb szokások egyike volt a tavaszköszöntő májusjárás vagy zöldágyjárás, melynek

dallama állandó volt és kifejezetten csak ebből az alkalomból használták. Kaposi Edit kutatásai is ezt támasztják alá: „Legrégibbi a cigándi »zódágjárás« vagy más néven »májusjárás« és dallamának kapcsolata. E táncos hagyományhoz kizárólag ezt az egy dallamot használták. Mikor, hogyan kapcsolódott a tánchoz, nem lehet megállapítani. A legidősebbek is azt mondták, hogy már ők is így tanulták. A dallamot ma is tudja az egész falu. Mindenütt dalolják, de a »zódágjárás«-on kívül máshoz nem használják” (Kaposi, 1999, p. 79). A fentiekből is kitűnik, hogy a népzene fogalmát nem lehet egyetlen mondatban meghatározni. Talán annyi közös van mégis minden népcsoport népzenejében, hogy akusztikus hangszereken játszották/játszák, egyéni és közösségi élmények kifejezésére szolgál és állandóan alakulóban van. Mark Slobin nemzetközi népzene-kutató így fogalmaz: „Egyetlen zenész sem léphet kétszer ugyanabba a folyóba. De úszkálhat fel és alá a sodrás mentén, kimászhat a folyó közepén lévő sziklákra, vagy vakmerően át is ugrálhat egyikről a másikra. Talán ez a kimeríthetetlen alkotókészség a népzene legmeghatározóbb vonása” (Slobin, 2011, p. 3).

A magyar népzene pedagógiai vonatkozásában ismét személyes indíttatásból vezelve egy hosszabb megfigyelésbe kezdtem fiúgyermekünk, Botond kapcsán. Hamar figyelmesek lettünk zenei tehetségére. Úgy gondolom, elfogulatlanul mondhatom ezt, mivel sok hozzáértő szakember támasztotta már alá véleményemet. Botond kisgyermekkorában megfigyeltem a zenei tartalmakhoz, tevékenységekhez való hozzáállását. Az évek múlásával az alábbi pontokat gyűjtöttem össze, melyek véleményem szerint a zenei tehetség ismérvei lehetnek. Íme közülük néhány jellemző vonás:

- szeret zenét hallgatni
- önállóan a szabad játék szerves részét képezi a gyakori ritmikus dobolás
- jó hallása és ritmusérzéke van
- gyakran dúdol, énekel
- könnyen emlékszik dallamokra
- saját dalocskákat talál ki
- meglévő dallamokat maga alkotta szöveggel énekel
- birtokában van a zene érzelmi kifejező eszközrendszerének (a hangerősséget és ütemet hatásosan képes változtatni)

Ezek a megfigyeléseim nem azt jelentik, hogy általánosságban a népzene és a hagyományápolás kapcsolatában egyetlen feladatunk a zenei tehetségek felismerése, továbbfejlesztése. Éppen ellenkezőleg. Ezen a területen nem az a célunk, hogy „versenystállókát” állítsunk fel, hanem hogy az átlagos képességű gyermekeknek a magyar népzene forrásanyagának pedagógiai lehetőségeit és a Kodály-módszer előnyeit kihasználva utat mutassunk a hagyományos zenei tartalmak megismerésére, a népzenei gyökerekhez való visszatalálásra.

Ebben a szemléletben kerestem környezetemben vizsgálati alapul szolgáló helyzeteket. A témához kapcsolódóan 3 területen végeztem konkrét kutatást. Egyrészt egy iskolai rendezvényre történő előkészületet és gyakorlást figyeltem meg, másrészt Botond gyermekünk zenei fejlődését jegyeztem le. A harmadik kutatási részt Pál István zenetanárral készített interjúm elemzése jelentette.

Amikor dolgozatomban e fejezetének bevezető részében megemlítettem, hogy az iskola által felkínált mozgásos tevékenységek és a hagyományápolás kapcsolatrendszerében nem csak kizárólag a néptáncsal kell foglalkoznunk, akkor annak a konkrét foglalkozásnak a bemutatására és elemzésére gondoltam, ami a bodrogi Cigánd település iskolájában már több évtizede megjelenik a testnevelésórán. Így volt ez a 2005/2006-os tanévben is, amikor vendége lettem 6 egymást követő testnevelésórának.

Részlet feljegyzéseimből: „Az egyik tornaóra előtti szünetben arra lettem figyelmes, hogy a lányok az iskola udvarának egyik szegletében saját énekükre próbálták a bemutatórész elemeit. „Kerek a káposzta, csipkés a levele...” A próba szakaszosan zajlott, mert 2-3 percenként abbamaradt az énekszó és vitába bocsátkozott a lelkes társaság. Most éppen az egyik gyakorlatban a forgás kezdetéről és irányáról folyt a vita. Megegyeztek. Folytatódott a próba.” Érdeklődésemre megtudtam, hogy a tavaszi szünet után a testnevelésórák egy részében megkezdődik a felkészülés a nyári szabadtéri sportbemutatóra. A bemutató egy május végi napfényes délutánon, még az iskolai szorgalmi időszak alatt az iskola sportpályáján kerül megrendezésre, ahová a település apraja-nagyja ellátogat. Az iskola valamennyi tanulója részt vesz ezen a programon, melynek eredménye, a várva várt siker sosem marad el. Itt nem a sportos alkat vagy a néptáncos múlt a fontos, hanem az, hogy minden diák együttesen hoz létre egyfajta értéket, közösséget alkotva jelenítenek meg egy művészeti tartalmat, mely a mozgás és a népzene összefonódásából születik. Egy-egy csoport két évfolyam összevonásával jön létre, ami létszámban csoportonként 80–100 tanulót jelent. A csoportok az elmaradhatatlan citeraszó kísérete mellett ritmikus sportgyakorlatokat adnak elő közösen. A ritmusfejlesztésnek rendkívül hatékony mozzanata ez a módszer, hiszen így a hagyományok világába nemcsak a néptáncszakkörre járó fiatalok vannak bevonva, hanem az egész iskolaközösség megismerheti ezáltal ősei, nagyszülei zenei világát. A gyakorlatok végzésében nagy segítséget nyújt, ha valaki jól ismeri az adott népdal szövegét. Egyes gyakorlatrészek kezdete, záróeleme, új gyakorlatra való váltás megfelelő ideje sokkal könnyebben memorizálható, ha a tanuló a dallamon kívül a szöveggörnyezethez is tudja kötni a mozgásos elemek sorrendjét. A zenei kíséretet – népzenei élőben – az iskola igazgatója, Téglás Dezső (édesapám) szolgáltatja. Földrajz–testnevelés szakos tanárként ő állítja össze a gyakorlatok koreográfiáját is, melyeket a legtöbb esetben egy eszköz használata (szalag, esernyő, bot, labda stb.) tesz színesebbé. Már a diákok egységes sportruházatban való megjelenése szemet gyönyörködtető látvány, amit a közös élőzenére történő mozgás, a térformák váltakozása tesz teljessé. Nagyszerű élmény ez a szülők, vendégek és a település lakói számára, akik a tanulókkal együtt dúdolják-éneklük a közismert cigándi, bodrogi népdalok szövegét, de nem utolsósorban a gyakorlatokban részt vevő diákok számára is örömteli ez a tevékenység, akik még, ha nem is a legügyesebbek, esetleg súlyfeleslegük van, vagy a ritmusérzékük nem a legkiválóbb, itt mégis sikerben van részük, mert együtt, közösségben jelenítenek meg egy nagyszerű produkciót.

Ez tehát egyik példája a hagyományápolás és a mozgáskultúra összefonódásának, de a fő hangsúly e kapcsolatrendszerben azonban mégis az elsőként bemutatott területen, azaz a néptáncoktatás vonatkozásában van.

Kutatásom másik területe saját gyermekem zenei nevelésére fókuszál. Téglás Botond 2010-ben született és 2015-ben kezdett hegedülni. Esetében a generációkon keresztül örökölt zenei hagyományok átvétele és a családi-zenekari életbe való spontán belenevelődés mellett tudatos hangszeres nevelés is kezdetét vette, mely folyamat zenei tehetségével, szorgalmával és zeneszeretetével párosult.

A mindennapos kitartó gyakorlás és a zene szeretete időről időre egyre több eredményt és elismerést hozott magával a kisdíák számára. Számos hazai fellépés mellett szerepelt már Ausztriában, Szlovéniában, Olaszországban, Romániában, Ukrajnában, Bulgáriában, Szlovákiában, Lengyelországban, Finnországban, Észtországban, Litvániában és az USA-ban is.

Többek között fellépett már a Kossuth-díjas Rolla Jánossal, a Liszt-díjas Pál Istvánnal és az elismert olasz hegedűművésszel, Enrico Balbonival is. 2022-ben egy nemzetközi hegedűverseny döntőjében, New York-ban, a világhírű Carnegie Hall koncerttermében lépett fel. Két alkalommal szerepelt már a neves Bécsi Musik Vereinban is.

Botond sárospataki kisrefis diák, a Farkas Ferenc Alapfokú Művészeti Iskola tanulója, felkészítő hegedűtanára Varjas Csabáné, zongorakísérője Fedorcsák Katalin.

Botond hegedülésének első évei

A 13 éves Botond így gondol vissza a kezdetekre: „Első emlékeim között azt tudom felidézni, hogy apa is mindig hegedült. Még nem tudtam zenélni, de már gyakran ott voltam 3-4 évesen is a Zsindely-próbákon. Szerettem a zenekar muzsikálását hallgatni és a zenészek viccelődését figyelni. Egy nagyon pici, 1/8-os hangszerem volt először. Ennek még nem volt jó hangja, inkább csak ritmusra »fűrészeltem« a vonót az üres húrokon. Emlékszem arra is, hogy apával az ő szobájukban, a »hátsó szobában« minden este hegedültünk. Volt egy kis kék füzetem, amiben Gabi néni leírta a tanult gyermekdalokat és azokat gyakoroltam esténként. Varjasné Gabika néni volt az első tanárom. Emlékszem, hogy az óvodában mindig bújócskával és sok játékkal kezdtük a hegedűórát. Azóta több tanárom volt, de Gabika néni nagyon megszerettette velem a hangszeret. Ha felnövök, hegedűművész szeretnék lenni. Sokan szokták kérdezni, hogy nem fárasztó-e a gyakorlás. Számomra inkább szórakoztató, mint fárasztó, mert mindig kitalálok hozzá valamilyen történetet. Most július van és Olaszországban vagyunk kempingezésen. Minden éven eljövünk ide a családdal és mindig magammal hozom a hegedűt. Ma vasárnap van, de jövő hét csütörtökön itt, Bibionében is fel fogok lépni. Már máskor is adtam a kempingező turistáknak egy kis nyári, rögtönzött koncertet. Általában a közismert filmzenékből szoktam nekik játszani, mert itt szinte csak külföldiek vannak. Itt is nagyon élvezem magát a gyakorlást is. Egész nap fürdőzés, focizás és bicajozás van, de este, vacsora előtt el szoktam menni egy erdős részre itt a tengerparton és ott gyakorlok. Nagyon jó érzés, hogy az emberek, akik jönnek fel a tengerpartról, megállnak hallgatni egy kicsit a hegedülésemet és megtapsolnak. Otthon néha persze unalmasabb a gyakorlás, mert sokszor csak egyedül gyakorlok és néhány skála már a könyökömön jön ki, de tudom, hogy meg kell csinálni, mert fel van adva feladatként és fejleszti

az ujjaimat. Odahaza, Sárospatakon mindennek megvan a maga ideje. Suli után megebédelek, majd kikapcsolódom egy kicsit, aztán délután tanulok és felkészülök másnapra. Délután 4-5 óra felé elmegyek zenesuliba és kezdődik a hegedülés, szolfézs és persze zongoraóra is járok. Ötéves korom óta hegedülök és nagyon szeretem. Az első fellépésem szerintem az óvodában volt. Mindig minden egyes zenélést élveztem, de az első élmények közül az egyik legjobb zenélésem az volt, amikor a cimbalommal együtt játszottam népdalokat és még énekeltem is hozzá. Szerintem az a videó meg is van valahol. Kedvenc zeneszerzőim most éppen Vivaldi és Kodály. Kodálytól nemrég játszottam a Hány János Intermezzóját. Az utóbbi hónapokban egyébként nagyon szeretek filmzenéket játszani és pláne a jelenlegi hegedűmön, mert ennek nagyon jó a hangzása. Ez egy Guarneri kópia. Persze ide, nyaralásra egy póthegedűt hozok magammal, most egy Seitz kópia van nálam. Na jó, bocsi, ennyi, most megyek vissza focizni, majd beszélünk még róla.”

A hanganyagot ugyan írásban is rögzítettem, de megőrzöm a családi emlékek között, mivel ritka alkalom, hogy ennyi barát és nyüzsgés közepette ilyen hosszú beszélgetésbe bocsátkozzon a kis hegedűs növendék.

A többi gondolatot már jómagam, apaként írom Botond zenei tanulmányai kapcsán. Egyrészt nem szeretném őt hosszas kérdésekkel terhelni, másrészt pedig valószínűnek tartom, hogy számára nem különösen izgalmasak a következő sorok, úgymond szóra sem méltó, hogy miként is alakultak a mindennapok, mert neki ezek így voltak természetesek. Természetesek, mivel a hegedülés a családukban nemcsak öncélú időtöltés és valamiféle mellékes szórakozás, hanem olyan tevékenység, amiben ugyan Botondé a főszerep, de az egész Téglás család élete e körül forog és nagyrészt ez határozza meg az egész család időbeosztását. A család hölgytagjai: Botond édesanyja, feleségem, Éva és Botond testvére, Tamara, a lányom nagyon sok szervezési dologban segítenek Botond hegedülése kapcsán. A videófelvételek készítésétől a fotózásokon keresztül az aktuális fellépőruha kiválasztásáig megannyi apróság van, ami a külső szemlélő számára nem látványos dolog, de Botond számára nélkülözhetetlen. Ilyen a koncertek időpontjaihoz való családi naptárigazítás és a fárasztó fellépések vagy próbanapok utáni, esti meleg vacsora is és persze az állandó támogatás, lelki megerősítés, a szereplések előtti közös imádkozás, mert enélkül nem menne jól a hegedülés. Botondnak a legfontosabb biztos pont a család, akikre mindig és minden körülmény közepette számíthat.

A hegedűtanulással kapcsolatban alapvetően két szilárd meggyőződése van. Úgy gondolom, hogy ha akár csak napi 10 perc gyakorlásról vagy együttmuzsikálásról is legyen szó, annak is rendkívüli fejlesztő hatása van. Ezáltal egy olyan kötelék, szerves kapcsolat alakul ki a hangszer és a zenész között, ami egy életre szóló belevésődést és megingathatatlan biztonságérzetet jelent az embernek. Ez gyakorlatilag egy másik anyanyelv, melyet rendszeres használattal észrevétlenül és ugyanolyan mesteri fokon el lehet sajátítani, mint a verbalitást. A hegedülés során a jobbnál jobb eredmények eléréséhez egyébként is kell egy bizonyos kitartás, fegyelem és odaszánás. Ha lazít az ember és kiesnek az üres, gyakorlás nélküli napok, akkor észrevehetően és hallhatóan gyengébb lesz a végeredmény.

A másik alapvetés a mindennapos gyakorlás mellett az időzítés. Az, hogy a hangszeres tanulmányokat már 4-5 éves korban el kell kezdeni, különben nem lesz az

emberből kiemelkedő zenész. Kutatások és tapasztalatok egymással összhangban kimutatták, hogy a kezét ilyen fiatal korban kell a hangszerhez szoktatni, akkor lesz igazán eredményes a finommotorikus fejlődés. Persze 10 éves kor után is meg lehet tanulni hegedülni, de technikailag nem lehet olyan magaslatokba jutni, mint ha legelőször kora gyermekkorban venne hegedűt kezébe az ember. 1948-ban Párizsban Kodály Zoltán a következőket nyilatkozta egy gyermeknap konferencián: „Arra a kérdésre, hogy mikor kezdődjék a gyermek zenei nevelése, azt találtam felelni: kilenc hónappal a születése előtt. Első percben tréfára vették, de később igazat adtak. Az anya nemcsak testét adja gyermekének, lelkét is a magáéból építi fel, még tovább mennék: nem is a gyermek: az anya születése előtt kilenc hónappal kezdődik a gyermek zenei nevelése”.

A gyermekek viselkedése iskolaérettség előtt még ösztönös, játékosan fogják fel az éneket és a hangszerekkel való ismerkedést. Ebben az időszakban a kisgyermeknél még nem jellemző a lámpaláz, a túlzott megfelelési kényszer. Fontos, hogy már ebben a korukban ismerkedjenek meg a zene és az éneklés örömeivel. Kodály szerint ez az az időszak, amikor a gyermek annyira fogékony, hogy játékosan mindent elles és megtanul, amit és ahogyan hall és lát.

Botond hegedűtanulmányait a belenevelődés jellemezte, az ő eddigi élettörténete a generációkon átívelő hagyomány iskolapéldája. Fontos leszögeznünk, hogy nem tartjuk csodagyereknek. Az viszont tény, hogy az élete a hegedű körül forog.

Vannak persze órák, amikor szinte teljesen elfelejti a hegedűt. A tanulás és hegedülés nélküli szabad órákat nagy örömeinkre Boti sohasem a számítógép előtt tölti, hanem igazi örökmozgóként az udvaron, az utcán vagy éppen az iskola-kertben a legjobb barátaival. Ők, mivel hasonló korúak és a szomszédban laknak, óvodáskoruktól elválaszthatatlan barátok. Kutyázás, tollasozás, sátrazás, foci, mozi, fürdőzés, biciklizés vagy csak egyszerűen egy kis bandázás, ezek minden nap állandó időtöltésként ismétlődnek a Tompa utcában.

A tapasztalt tanárok

Apaként ugyan az első években tudtam segíteni Botondnak a hegedülésben, de hamar kinőtte a tehetsége a képességeimet és már a kezdetektől mindig is a legjobb tanárokat kerestük számára. Nem volt idő a kísérletezésre. Tudatosan azok után a zenepedagógusok után kutattam, akik már valamit letettek az asztalra. Varjas Csabáné tanárnő, Botond számára csak egyszerűen Gabika néni, rakta le a hegedűtanulás alapjait. Már ebben az időben több alkalommal találkoztunk egy budapesti művészházaspárral, Füzessey Attila hegedűművésszel és feleségével, Füzesseyrné Dudás Eszter brácsaművész-tanárnővel, akiknek nagyon sokat köszönhetünk a mai napig Botond hegedűtanulmányait illetően és akikről lesz még szó több alkalommal a kötetben. A Füzessey házaspárral indult szakmai kapcsolatunk nagyon gyorsan szoros baráti kötelékké formálódott. Több éve heti rendszerességgel találkozunk hegedűórákon, baráti összejöveteleken, közös fellépéseken, Eszterék által szervezett zenetáborokban vagy a vasárnapi bodrogolaszi istentiszteleteken, ahol egy református gyülekezet tagjai vagyunk.

Füzesséryné Dudás Eszter brácsaművész-tanár, a Crescendo Nyári Akadémia társalapítója és elnöke, valamint a Kroó György Zene- és Képzőművészeti Iskola mesterpedagógusa, kamarazenetanszak-vezetője így méltatta Botondot 2020-ban egy budapesti koncert felvezető szövegében:

„Téglás Botondot kezdő hegedűs kora óta ismerem. Ígéretes zenei tehetség, aki képes igényesen képviselni környezetét, akár a zempléni régiót, akár pedig Magyarországot tekintve művészeti versenyeken, fesztiválokon, különböző kulturális fórumokon. Az elmúlt években bizonyította tehetségét, hazai és nemzetközi versenyeken ért el jelentős eredményeket. A Crescendo Nyári Akadémia és Fesztivál rendszeres résztvevője, több mint 40 országból és több földrésről érkezett vendégeink előtt mutatta be számos alkalommal tudását. Repertoárja a barokktól napjaink zenéjéig terjed, kiváló stílusérzéssel, technikával, színvonalas előadói érzékenységgel adja elő a megtanult darabokat. Nemcsak a komolyzenei művek előadásában szerzett tapasztalatokat, hanem a magyar népzene is magas szinten képviseli. Neves hegedűművészek, többek között Rolla János, dr. Kalló Zsolt nyilatkoztak róla elismerően.”

Eszter egyébként sárospataki származású és hétvégente nagyon gyakran hazajönnek Patakra az édesanyját meglátogatni. Tőle legelőször a szolfézs és kottaolvasás fejlesztése ügyében kértünk tanácsot. Így jutottunk el első körben Sárospatakon Péczeli Marika nénihez, aki Eszter nyugalmazott szolfézsstanára volt és a Kodály-módszer képviselőjeként nagy szaktekintélyként tartották számon a szolfézs, a kottaolvasás és a ritmusgyakorlatok világában.

Botond jól vette az akadályokat és szeretett Marika nénihez járni. A szimpátia kölcsönös volt és amikor tanárnő elköltözött Miskolcra, még a pianóját is Botondnak adta megőrzésre, hogy nyugodtan használja a zenei tanulmányokhoz. Azóta Botond több koncertjére is eljött Marika néni, legutóbb Miskolcon találkoztak, amikor Boti Vivaldi: a-moll hegedűversenyének első tételét játszotta a Reményi Ede Kamarazenekarral a Művészetek Házában.

Boti hegedülésének további állomásainak ismertetése előtt fontos tudnivaló azoknak, akiknek ismeretlen a hangszer, hogy egy óriási különbség van a hegedű és minden más hangszer között. Ez pedig az, hogy a hegedűn nincsenek megjelölve a hangok helyei. A zongorán, a gitáron vagy teljesen mindegy, hogy melyik hangszert említjük, másodpercek alatt megtanítható, hogy hol van annak a bizonyos hangnak a helye, melyik billentyűt kell lenyomni és akkor azonnal tisztán megszólal a kívánt hang. Na most a hegedűnél ez akár hosszú hónapokig is eltarthat, míg valaki megtanulja, hová is kell pontosan az ujját letenni a fogólapon.

A hangok tiszta lefogása a bal kéz feladata, a jobb kéz vonózásával még meg is kell őket szólaltatni, ami persze megint nem mindegy, hogy hogyan. A vonókezelésnek is külön tudománya van. És ez még csak a kezek összehangolt munkája. Ha nincs állandó gyakorlás és megfelelő testtartás, akkor a hegedűsnek 1-2 óra muzsikálás után elkezd fájni a lába és a háta. Összességében tehát a hegedűnek és a testnek rendkívüli összhangban kell együtt dolgoznia.

Botond a komolyzene mellett imádja a magyar népzene. Fiatal gyermekéveitől kezdve részt vesz a Zsindely Népzenei Együttes próbáin, szerepléseiben. Rendkívüli motiváció volt számára, amikor Pál István „Szalonna”, a Liszt Ferenc-díjas magyar

népzenész, érdemes művész 8 éves korában az egyik „Szalonna és bandája” felépésen hegedűt adott a kezébe és kiszólitotta magához a színpadra, hogy a záró számot muzsikálja el a zenekarral.

A sok hegedülést és a szorgalmas munkát hazai és külföldi sikerek koronázták meg. Ezek az elismerések egy-egy lélegzetvételnyi szünetet jelentettek, aztán mindig jött egy újabb kihívás. Egy másik zeneszerző új darabja vagy a kötelezően előírt versenytétel és persze mellettük a rengeteg ujjgyakorlat. Botond esetében az új hegedűdarabok kiválasztása legtöbbször úgy történik, hogy a meglévő tudást és a technikai szintet kicsit emelve olyan darabokat hallgatunk meg, melyek nem elérhetetlen magasságokban vannak, de mégis kihívást, fejlődést jelentenek és számításba jöhetnek az egymásra épülésben. Ezeket a műveket a tanárokkal együtt választjuk ki a 3 évente megrendezett, országos Koncz János Hegedűverseny korábbi műsorfüzeteiből. A végső kiválasztás és jóváhagyás mindig Botond kezében van a kezdetektől fogva, így sokkal nagyobb a motiváció is az új darabok tanulásában, mert szívesen hegedüli, amit lényegében ő választott ki a tanárai által ajánlott 3-4 darab közül.

8-9 évesen már több hegedűtanára is volt Botinak. Gabika néni folyamatosan jelen volt a mindennapokban, de a pataki hegedűórák mellett elkezdünk járni rendszeresen Egerbe Ádámné Szoboszlai Etelka tanárnőhöz, aki a régió egyik legeredményesebb hegedűtanára és minden hétvégén Füzesvári Eszter tanárnő is foglalkozott Botival egy-egy hegedűóra erejéig. Emellett pedig jöttek a mesterkurzusok. Ezek olyan néhány alkalmas zenei foglalkozások, amikor egy-egy neves tanárhoz szigorú felvételi alapján lehet bejutni hegedűórára, hogy tökéletesítsünk egy-egy darabot. Ilyen volt, amikor Botond a Cziffra György Fesztivál keretében ifj. Sárközi Lajos hegedűművésznél finomíthatta Bihari Verbunkosát vagy Olaszországban, amikor Enrico Balboni olasz hegedűművésszel elemezték Vivaldi: a-moll hegedűversenyét. A 2022-es országos Koncz János Hegedűverseny döntője előtt több alkalommal Budapestre utaztunk, ahol Rábai Benedek tanár úr finomhangolta a Corelli-szonátákat, de így ismerkedtünk össze Bécsben Hamann tanár úrral is, aki Mozart- és Schubert-darabokat tökéletesített Botonddal egy nemzetközi verseny előtt. De még ne szaladjunk annyira előre!

2019-et írunk, mely esztendő mérföldkő volt az Országos Koncz János Hegedűversenyével, amikor Botond a helyi, megyei és regionális versenyek után 9 évesen bekerült a szombathelyi döntőbe. Akkor még dobogós helyezést nem ért ugyan el, de kitűnően hegedült a fináléban, mely szereplése és pusztán a tény, hogy ennyi idősen az ország 7 legjobb hegedűse közé választották, sok ajtót nyitott meg a későbbiekben.

Ezt a döntőt egy nagyon szerencsétlen időszak követte, melyet mégis sikerült az előnyünkre fordítani. Beköszöntött ugyanis a Covid-járvány. Tudatában voltam annak, hogy hegedűórákat nem lehet online tartani – vagyis biztosan lehet, de semmi értelme. Sem a hang, sem a kép nem jön át idejében és magát a személyes, hangszeres oktatást semmilyen digitális kütyü nem pótolhatja. Ebben az időszakban már volt Botondnak Gabi néni mellett más tanára is, de a járvány miatt sorra maradtak el az órák.

2-3 hétre kétségbe estem. Tudtam, hogy ha most önsajnálattal és késlekedéssel töltjük a következő 1-2 évet és arra várunk, hogy majd a járvány elmúltával újra

elkezdünk hegedülni tanulni, akkor abból semmi jó nem fog kisülni. Múltak a napok és tudtam, hogy még egy hetet tétlenül nem hagyhatunk eltelni. Egyre nagyobb elszántsággal kerestem a kiutat és erősödött az elhatározásom a megoldásra, mivel az nem lehet, hogy ebben a legértékesebb időszakban, amikor igazán jól indult Boti hegedülése, most 9 évesen ő megtorpanjon a fejlődésben. Úgy gondoltam, hogy az előtte álló néhány év még 14 éves koráig olyan, hogy kizárólag ebben az időszakban alakíthatóak igazán még az ujjai, a keze, a füle, a zenei habitusa. Ez fogja meghatározni az ő egész szakmai életét. Elhatároztam, hogy ebben még a Covid sem jelenthet számunkra akadályt.

Füzesséryné Dudás Eszter biztatására felhívtam telefonon az ország egyik legnevesebb zenepedagógusát, véleményem szerint a legelismertebbet, Ácsné Szily Éva tanárnőt. Ő a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem gyakorlatvezető és didaktika-módszertan tanára. A legkiválóbb hegedűs növendékek kerülnek ki a keze alól. Félve vettem fel vele a kapcsolatot, mert tudtam róla, hogy az már önmagában elismerés, ha kész meghallgatni Botit, mert ő átlagos képességű hegedűsök oktatását nem vállalja. Az első telefonos beszélgetésünk majd egyórásra sikeredett és nagyon boldog voltam, hogy több országos versenyről is emlékezett Botondra és elvállalta a tanítását. A mai napig azt gondolom, hogy ezzel a lépéssel sikerült túljárnunk a „Covid eszén”. A járvány ellenére elkezdődtek heti rendszerességgel a budapesti magánórák, melyek látványos fejlődést eredményeztek. Minden hétre volt egy adag feladat, de láttuk, hogy jó úton haladunk. Boti hétről hétre rengeteg új dolgot tanult.

Emellett persze ott volt az iskola. Botond országos és nemzetközi sikerei lehetővé tették, hogy csütörtökön délből és péntekenként az első 2 tanóra után végezhessen a tanulással és indulhasson hegedülni. A több száz kilométeres utazások megszervezése már nem volt nagy ügy, mert hol Botond nagyapja, hol Szilárd öcsém és sokszor pedig jómagam vittem Botondot hegedűórára. Hála Istennek szponzorok is jelentkeztek szép számmal a hegedűs tanulmányok támogatására, tehát az utazási költségekkel és a tanári óradíjakkal sem volt gond. Az utazások alkalmával Botond 4 fő tevékenységet végzett. Legelőször hosszas apa-fia beszélgetéssel indult a járat (amikor én vittem őt), majd a fejhallgatóján keresztül rengeteg felvételt meghallgatott az autóban és készült fejben is a hegedűórára. Általában az éppen általa aktuálisan tanult darabokat hallgatta világhírű hegedűművészek előadásában. Itzhak Perlman koncertjeit hallgatta leggyakrabban. A hegedűórák után megtörtént az autóban a tanórák kielemezése, mert jómagam ezeken az alkalmakon szándékosan nem vettem részt, hogy ne legyen megterhelő sem a tanárnak, sem Botondnak egy harmadik személy jelenléte. Persze a bevezető 5-10 percben és a záró 5-10 percben ott voltam, hogy magam is képbe kerüljek a következő órára előírt gyakorlatokkal kapcsolatban. Bár ezeket minden alkalommal 1-2 oldal jegyzetben leírta a tanár Boti füzetébe, hogy számára is nyomon követhető legyen a tananyag. Az autós szakmai-hegedűs elemzés után zenehallgatós vagy alvós pihenés következett, majd nekikezdtünk az iskolai tananyag átbeszéléséhez. Gyakran este 20:00 óra körül érkeztünk haza, ahol közös, finom, meleg családi vacsora közben átbeszéltük a nap élményeit. Így teltek hát a Covid-évek a Téglás családnál Sárospatakon.

A tv-reklám

Egy országos hegedűverseny után kaptam egy telefonhívást az egyik legnagyobb infokommunikációs telefonvállalattól, hogy szeretnének Botival egy hegedűs reklámfilmet forgatni. Botond azonnal igent mondott és a forgatások minden percét élvezte. A felkérésnek azért is örültünk, mert nem egy tartalom nélküli „modellkedésről” volt szó, hanem ez esetben tényleg Boti hegedülésének történetét mesélte el a film, persze azzal fűszerezve, hogy a modern telekommunikációs technológia lehetőségeit milyen széles körben fel lehet használni. Az egész család kapott szerepet a több részből álló reklámsorozatban, melynek a fő filmje annyira jól sikerült, hogy a reklámfilmek versenyén első díjat kapott. A forgatás többnapos volt, mely alatt egy 50 fős profi stábbal és egy 120 fős statisztacsapattal dolgoztunk együtt. A feszített munka ellenére a rendezői csapatot nagyon megszerettük és a forgatás végére Boti teljesen otthonosan mozgott ebben a varázslatos, tv-stábos világban. A tv-ben szinte valamennyi csatornán, több hónapon keresztül vetítették a reklámokat, melyek által Boti országosan is egyre népszerűbb lett.

Botond hangszerei

Boti egy 1/8-os „ládagyári”, „bolti” hegedűvel kezdte, melyet egy hasonló 1/4-es követett. Az áttörést egy kitűnő feles, majd egy még jobb 3/4-es hegedű jelentette. Ezeket azóta is relikviaként őrzi a szobájában, mert feltett szándéka, hogy majd az ő gyermekei is ezeken a hangszereken fognak hegedülni.

A 3/4-es hegedű már tényleg mesterhangszer volt. Fantasztikus hanggal rendelkezett, mely ritka egy efféle kisméretű hangszernél. Kedves barátunknál, Bíró Antal hegedűkészítő és hangszerjavító mesternél sikerült megvásárolnunk a hegedűt, melynek tekintélyparancsoló, mély, öblös hangja és egész hegedűket megszégyenítő, nemes, kiforrott hangzása volt. Igazi mestermunka, egy cseh hegedű. Tökéletes motivációs eszköz is volt egyben egy olyan növendék számára, aki egyre jobban szeretett volna hegedülni. Botond imádta azt a hangszert és nagy becsben tartotta. Nem csak a tanárai, hanem a Zsindely Együttes tagjai is elismerően nyilatkoztak a „házasságról”. Boti kezében elvarázsolt mindenkit ez a gyermekhegedű. Aztán persze ezt is kinőtte, de nem kellett sokáig várni egy következő kitűnő hangszerre. Jött a váltás a gyermekhegedűkről a 4/4-es hangszerre, a felnőttek világába.

Egy hegedűverseny kapcsán sikerült hozzájutni egy 1715-ös Stradivari kópiához, melyet egy magyar származású hegedűkészítő mester, Stefano Conia kifejezetten Botond számára készített Cremonában. Az UNESCO világörökségi listán szereplő, világhírű cremonai hegedűkészítés mesterségét az 1960-as években sajátította el Stefano Conia (született Kónya István), akinek évtizedek alatt tökéletesre csiszolt szaktudását fia, ifj. Stefano Conia viszi tovább családi vállalkozás keretében.

A hangszer átadása is Cremonában történt. Az eseményen az olasz sajtó is megjelent és a milánói magyar főkonzulátus képviselőjében még a főkonzul is oklevelet küldött részére, melyben méltatták Botond zenei tehetségét. Botond nagyon

szerette a hangszer, de a következő 1 év önmaga hegedűhangjának keresésével telt. Sokat használta a Stradivari kópiát, vele párhuzamosan egy Seitz kópiát, de folyamatos volt a számára legjobb hegedű felkutatása, az újabb és újabb hangszer kipróbálása. Míg egyszer eljutottunk Budapesten Baki Róbert hegedűkészítő mester műhelyébe. Ma is emlékszem a találkozásra. 4-5 hegedűt mutatott neki a mester, melyek mindegyikét kipróbálta Botond. A mesternek elegendő volt pár percet hallani Boti futamaiból és látta, hogy itt bizony a „pult alá kell nyúlni”, mert nem egyszerű tanulóhegedű vásárlásáról van szó. Hátra ment a műhelybe és előhozott egy lenyűgöző Guarneri kópiát. Elmesélte, hogy néhány hónapja készült el a megrendelt hangszerrel, melyet egy japán hegedűművész készíttetett vele, viszont a Covid miatt nem tudott ideutazni, hogy átvegye. Ha gondoljuk, megvásárolhatjuk, csak ez más árkategóriában van, mint a többi hegedű. Botond azonnal beleszerelt a hangszerbe, ahogyan kézbe vette. (Láttam, hogy „nagy a baj”, mert bizony itt „szerelem” történt első hallásra. Már az első találkozáskor rendkívül szépen szólt a kezében a hegedű, amit aztán alig akart letenni.) A mesternek is nagyon megtetszett Botond hegedűjátéka és mondta, hogy kedvezményesen megvehetjük az egyébként több millió forintot érő hangszer, pár százezerrel olcsóbban. Kölcsönös bizalom és barátság épült ki közöttünk, melynek kapcsán megkaptuk a mesés hegedűt egy hónapos próbára. Első útjaink Botond tanáraihoz vezettek, akik egymástól függetlenül méltatták a hangszer tulajdonságait. Eközben a „szerelmi kötődés” is egyre erősödött, melynek a végeredményeként Botond tulajdonába került a hangszer. Igen, van Botinak több kitűnő hegedűje és van egy, amelyiken imád játszani. Úgy gondolom, ezzel a hangszerrel megtalálta önmagát.

Egyébként hozzátartozik a történethez, hogy mára már kicsit értékesebb lett a nevezett hangszer, miután Baki Róbert sorra nyerte a világban a nemzetközi hangszerkészítő versenyeken a szakmai díjakat a jobbnál jobb hegedűivel. Ez az ár-érték arány egyébként szubjektív, mert Botond teljesen összenőtt a hangszerével, szerintem nem válna meg tőle a világ összes pénzéért sem.

A bécsi hegedűiskola – Prof. Dr. Georg Hamann

Egy alkalommal összeismerkedtünk a Bécsi Zeneakadémia intézetigazgatója és a bécsi Johann Sebastian Bach Zeneiskola tehetséggondozó osztályának vezetőjével, Prof. Dr. Georg Hamann tanár úrral. Megbeszéltük, hogy szeretnénk, ha elvállalná magántanítványaként Botit. Ő a próbajáték után rá is bólintott, de más lehetőséget ajánlott. Őszintén elmondta, hogy a bécsi magánórak díjazásai más kategóriába esnek, pláne az ő hegedűórái, mert egyetemi tanárként tartott kurzusai kapcsán ott is nagyon kevés család engedheti meg, hogy nála tanulhasson a gyermeke. Viszont ő tehetségesnek tartja Botit és szívesen felveszi a tehetséggondozó osztályába. Ott viszont rendszeres koncert- és fellépési kötelezettségek vannak és nagy az elvárás. Ez tényleg zene volt a füleinknek, elfogadtuk a tehetséggondozó osztályba való felvételt, melynek eredményeképpen Boti már az első bécsi tanévének zárókoncertjén a világhírű Musikverein színpadán debütálhatott szólístaként a bécsi vonósok kíséretében. 2021 őszétől havonta egy-egy hétvégét töltünk

Bécsben, ahol Botond tömbösített órákon vesz részt és a bécsi 2-3 napos intenzív tanulás alatt sokat fejlődik. Hamann tanár úrnak más az oktatási módszere, mint az Magyarországon megszokott. Rendkívül kedves, barátságos modorával sohasem mondja azt, hogy ez nem jó. Amikor leállítja Botit, inkább úgy fogalmaz, hogy „én ezt máshogy csinálnám” vagy „szerintem ez így jobban hangzik” és persze rögtön meg is mutatja a hegedűjével, hogy mire is gondolt pontosan. Boti pedig elfogadja a szakmai tanácsot és megcsinálja, amit javasol a tanár úr. A bécsi kapcsolat sok lehetőséget ad a komolyzene világában. 2023-ban közös adventi koncertre és 2024-ben nagyszabású zenekari koncertre készülnek Hamann tanár úrral a világhírű Bécsi Konzerthausban.

Az utóbbi 1-2 év szintén nagyon lendületes volt a családjuk életében, ahol a hegedülés egyszerre 2 szálon fut folyamatosan. Egyrészt a Zsindely Népzenei Együttes felkérései, másrészt Boti hegedűtanulmányainak alakulása. Meghatározó volt még a New York-i utazás és Boti fellépése a Carnegie Hallban. Továbbá a sok hazai és külföldi fellépés, illetve hegedűversenyeken elért első helyezések mellett Botond mégis a 2022-es Országos Koncz János Hegedűversenyen (Szombathely, 2022. november 25.) elért eredményére a legbüszkébb, ahol a döntőben nagyon erős szakmai mezőnyben legfiatalabbként választották az ország 3. legjobb hegedűsével. Jelenleg egy nyári bécsi zenetábor után éppen egy floridai fellépésre készül, mivel 2024 tavaszán meghívást kapott, hogy az augusztus 20-i nemzeti ünnep alkalmából adjon egy koncertet a floridai magyar közösség részére. Természetesen erre az alkalomra is nagy vágyakozással és örömteli izgalommal készül a 7. osztályos sárospataki kisrefis diák.

Ha a zenei nevelésről van szó, minden alkalommal eszembe jut egy családi barátunk, Pál István (művésznevén Szalonna), akivel nagyon sok közös élményem van. Ezek egyik része baráti beszélgetés, ahol minden alkalommal kifejeződik a közös értékrendszer, a család, a hagyomány, a nevelés és a magyar népzene iránti szeretet, alázat és ezekben a témákban a rendkívüli érdeklődés. Másik élményem viszont ettől gyakorlatiasabb és sokkal mélyebb tartalmú élmény. A közös zenélés, Pál Istvánnal való együttmuzsikálás. István 1980. június 6-án született Kárpátalja egyik leggyönyörűbb vidékén, a máramarosi hegyek tövében, Viskén. Zenei indíttatását szüleitől, Jancsó Katalintól és Pál Lajostól kapta, hiszen mindketten zenetanárok. Édesapja mindamellet, hogy egykor a kijevei Operaház karnagyaként dolgozott, hosszú évekig muzsikált szülőfalujában lakodalmi zenészként. Nevéhez fűződik számos kárpátaljai népzenei gyűjtés, ezáltal ifj. Pál István is korán belecsöppent ebbe a gyönyörű világba. Zenei tanulmányai a tiszapéterfalvi zeneiskolában kezdődtek. Miután sikerült elsajátítania a hegedülés technikai alapjait, édesapja elvitte a szomszédos faluba Murzsa Gyulához, akitől a régi cigányzenészképzés hagyományai szerint tanulhatta a mesterséget. Középiskolai tanulmányai a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában zajlottak, ez az iskola, melyben egész életére való szellemi tartalékot kapott – derül ki későbbi nyilatkozataiból. 1995-ben került Budapestre főiskolára. 2007-ben a Nyíregyházi Főiskola ének-zene, népzene szakán szerzett tanári diplomát. Az erdélyi népzene első ízben Blaskó Csabától, később Kálmán Pétertől tanulta. A Galga zenekar tagjaként évekig

tercprímásként muzsikált. Az elmúlt években csatlakozott a Fonó Zenekarhoz szintén tercprímásként. A muzsikálás mellett rengeteg népzenei gyűjtést készített Erdélyben és Kárpátalján. A tanítással szintén egész korán kapcsolatba került édesapja révén, s ma már olyan tanítványai is vannak szerte az ország területén, akik szintén ezt a szakmát, ezt a hivatást választották. Jelenleg a Magyar Állami Népi Együttes művészeti vezetője és zenekarvezető primása.

Díjai, kitüntetései:

- 1992. „Pro Cultura Hungarica” díj (Tisza Együttes)
- 1993. Országos „Ki mit tud?” Duna Tv különdíja
- 1999. „Népművészet ifjú mestere”
- 2006. eMeRTON díj (Fonó Zenekar)
- 2006. „Artisjus” Az év előadója cím

Pál Istvánnal készített interjúm (lsd. a Mellékletben) tartalmi elemzéséhez, úgy gondolom (éppúgy, mint Román Sándorral készült beszélgetésemnél is megtettem), szükséges a riport körülményeinek megismerése.

Előre egyeztetett találkozásnk pontosan kezdődött. Nem váratott magára. Telefonhívásomra, hogy megérkeztem, készségesen jött elém a Hagyományok Háza aulájába és kerestünk egy kisebb, éppen szabad irodahelyiséget. Üdvözlése utáni első mondata még mindig a fülembbe cseng, amit rendkívül jól esett tőle hallani: „Hát mi van? A hegedűt miért nem hoztad magaddal? Azt hittem, muzsikálunk is ma egyet!”

A rendkívül szűk, kopott bútorzatú irodában mégis nagyon felszabadultan éreztem magam. Egy másik egyszerű ember ült velem szemben, egy muzsikus, aki egyébként nemrég jött haza az angol királyi palotában adott koncertjéről, de ezt egyáltalán nem éreztette velem. Beszélgetésünkből számomra az derült ki, hogy sokfajta sikeres ember létezik. Van, aki piaci alapon ér el világsikereket a magyar hagyományokkal, és van olyan is, akinek ez nem számít, hanem az a fontos, hogy ha akár szerény körülmények közepette is, de jól érezze magát az életben, saját bőrén, az őt körülvevő környezetben. Pál István egy ilyen ember.

A riportnak gyakran visszatérő eleme volt a nyelv–zene–hagyomány hármasság kapcsolata. Egy idegen kultúra megértésének, elfogadásának előfeltétele, hogy jól ismerje az ember saját kultúráját. Az effajta feltételrendszer megléte éppúgy szükséges egy idegen nyelv vagy egy idegen kultúra zenéjének elsajátításához. Rendelkeznünk kell anyanyelvünk, illetve a magyar népzenei hagyományok megfelelő ismeretével, ha meg szeretnénk érteni a bennünket körülvevő más népek, idegen népcsoportok nyelvét, zenéjét, életét.

A beszélgetés során eljutottunk ahhoz a ponthoz is, mely feltételezéseimet hivatott igazolni. A népzeneész–zenetanár (éppúgy, mint a testnevelés órai ezirányú megfigyelésem) alátámasztja azon vélekedésemet, miszerint a mozgásos tevékenységekkel összekapcsolva sikeresebb, hatékonyabb és egyszerűbb egy-egy zenei teljesítményt elérni, mint nélküle, akár énekórán, fegyelmezetten a padban ülve. „Hiszen, ha valaki kettőt lép a táncban, és megtanulja a ritmikáját, hogy egy tánc-együttesben táncol, rengeteg dallammal ismerkedik meg. Eredendően az, hogy

rengeteget énekel. Tehát azért csak Kodály országában élünk, ahol ő azt próbálta meg megvalósítani, hogy az emberek énekeljenek, mert egyszerűen ahhoz, hogy te el tudj énekelni egy magyar népdalt, kell tudni magyarul, hiszen ha nem tudsz magyarul, nem tudod a prozódíát, nem tudod a táncot sem, hiszen a kettő az összekapcsolódik.”¹⁶

¹⁶ Pál István-interjú

V.5. Népi praktikák a gyakorlatban

2008 őszén Újlaki Csabával, a Sárospataki Református Cserkészcsapat, azaz 763-as Sztárai Mihály Cserkészcsapat vezetőjével a cserkészetről és az életre való nevelésről, valamint a cserkészetnek a magyar hagyományokkal való kapcsolatáról beszélgettem. (Az interjút lásd a Mellékletben.)

Az interjú készítése előtt lelkesedve olvastam a NAT-ban az *Ember és természet* című rész tartalmi vonatkozásait. Az alapvető célok között megjelenik, hogy az európai gazdasági térségben a 2000-es évek elejére kiemelt feladattá vált a természettudományi, technológiai kultúra magas színvonalának biztosítása. Az e kultúrát formáló nevelés-oktatás, így az Ember a természetben műveltségi területen folyó iskolai munka tétje, hogy az elkövetkező évtizedekben Európa a világméretű gazdasági, tudományos és technológiai versenyben helytáll-e, nem következik-e be leszakadás. Eközben hazánk felzárkózása, a gazdaság megerősödése és társadalmi problémáink egy részének megoldása is azon múlik elsősorban, hogy az oktatás e területei eredményesen és hatékonyan működnek-e. Ebből következően az Ember és természet műveltségi területen zajló oktatás iránti elvárások növekedésével kell számolni. Az Ember és természet műveltségi területen folyó nevelés-oktatás során a tanulók lehetőséget és hathatós segítséget kapnak ahhoz, hogy korszerű természettudományi műveltséget, világképet, gondolkodás- és szemléletmódot építsenek fel magukban. Megismerkedhetnek az anyagok tulajdonságaival, a természeti környezet változásaival, kölcsönhatásaival, a jelenségekkel, a törvényszerűségekkel. Több más műveltségi területtel együttműködve tekinthetik át az embernek, az általa létrehozott társadalomnak, valamint az őt körülvevő természetnek a kölcsönhatásait. A műveltségi területen zajló nevelés-oktatás a fenntartható fejlődés és az elvárható biztonság igényeinek megfelelően formálja a tanulók gondolkodásmódját, természethez való viszonyát. A környezettudatos, a természet kincseit védő, óvó magatartás a Föld iránt érzett felelősség kialakításához járul hozzá. A műveltségi terület arra hívja fel a tanulók figyelmét, hogy az ember része a természetnek, annak rendszereivel megbonthatatlan egységet alkot, társadalmi és egyéni cselekvései a természet folyamatainak részét képezik. Ez az összefonódás mutat rá az ember, az emberiség és az egyének sajátos felelősségére is. A műveltségi terület keretei között a természeti és technikai problémák társadalmi viszonyokat is figyelembe vevő megoldására nevelhetjük a tanulókat, viszonyaikat változtatni képes, aktív, kritikus, kreatív emberekké formálva őket. Az Ember és természet műveltségi terület keretében zajló nevelő-oktató munka feladata, célja sokrétű:

- a diszciplínáktól független általános természettudományi fogalmak, eljárások és szemléletmódok kialakítása;
- készségek, képességek alakítása, a személyiségjegyek pozitív formálása;
- a tudomány, a tudományos kutatás mint társadalmi tevékenység bemutatása;
- a fizikai, kémiai és az életre vonatkozó tudásrendszerek alakítása;
- a tudományok egymásra épülését biztosító külső és belső feltételek kiemelése, a tudásrendszerek összehangolása;

- a tudomány és a technika, valamint a társadalom fejlődésének kapcsolatát érintő meggyőződések formálása;
- a tanulók rendszerben, kölcsönhatásban, kapcsolatokban történő gondolkodásának erősítése;
- az életben nélkülözhetetlen s elsősorban a természettudományokban begyakorolható megismerési, tanulási, értelmezési technikák és módszerek azonosítása, fejlesztése (pl. megfigyelés, kísérletezés, mérés, következtetés, összehasonlítás);
- a természettudomány szerepének megismertetése a társadalmi folyamatokban, a személyes sorsok alakulásában, arra nevelve, hogy az így szerzett tudás felelős cselekvésben nyilvánuljon meg;
- az áltudományos, tudományellenes, hazugságon és manipuláción alapuló megnyilvánulások felismerésére való képesség fejlesztése, az ilyen megnyilvánulásokkal szembeni határozott fellépés igényének kialakítása;
- a hétköznapi életben előforduló, gyakran a média által is felerősített, a természettudományi alaptörvényeknek ellentmondó véleményekkel szembeni kritikus magatartás, reális természetkép kialakítása;
- a tudomány természetére, történetére és a kiemelkedő alkotók munkásságára vonatkozó ismeretek alakítása (a magyar vonatkozások, s ezek európai kapcsolatainak kiemelésével).

Az Ember és természet műveltségi területen folyó nevelés-oktatás a természeti folyamatok, összefüggések s az ember ezekkel való kapcsolatának tényleges megértésére épül. Az értelmes tanulás feltétele, hogy a tanulók megismeréssel kapcsolatos beállítódásait a tudás önálló, tevékeny formálásának lehetőségébe és fontosságába vetett meggyőződés határozza meg. Maga a megismerési, tanulási folyamat a tanulók aktív, értelmező tevékenysége, a tapasztalatoknak a már meglévő elképzelések keretei között történő feldolgozása, az eredmények önálló, kritikus értékelése és alkalmazása. Az értelmes tanulás során létrejövő tudásrendszernek alkalmasnak kell lennie környezetünk jelenségeinek előrejelzésére, magyarázatára, s alkalmazhatónak kell bizonyulnia a mindennapi tevékenységekben.

Csaba bácsi a mai fiatalságot nem tartja kevésbé jó képességűnek vagy ügyetlennek, egyetlen fő hiányosságukként a lustaságot említi. Gyakran tapasztaljuk ezt mindannyian a fiatalság körében: érdektelenség, céltalanság, hanyagság és lustaság. Csak az ő hibájuk ez? Úgy gondolom, nem feltétlenül. Napjaink ifjúsága gyakran érkezik ingerszegény környezetből, nem hozza magával még a legtermészetesebbnek tűnő mintákat sem. A szociális problémák, a hátrányos helyzet, a munkanélküliség miatt, ami véleményem szerint néhány kivételtől eltekintve számtalan esetben az egyén „dolgozni nem akarásán” is múlik, nem kapják meg odahaza a megfelelő viselkedésmintákat. Ha nem jellemző a család életvitelére, hogy reggel idejében fel kell kelni, munkába kell indulni és küzdeni kell a mindennapi megélhetésért, akkor honnan is tudná elsajátítani ezeket a normákat a gyermek?

A beszélgetés másik nagy tanulsága számomra a népi játék kiemelkedő szerepe a gyermek személyiségfejlődésében. Ez a téma rendkívül lényeges szegmensét ké-

pezi a modern korunkban új helyét kereső hagyományok világának, amit érdemes behatóbban megvizsgálnunk.

A gyermekjátékok tudományos igényű kutatása, mint dolgozatom elején már említettem, lényegében a XIX. században indult meg. A hazai gyűjtemények közül mind gazdagságával, mind igényességével messze kiemelkedik Kiss Áron *Magyar gyermekjáték-gyűjteménye* 1891-ből. Ez a kötet több mint ezer játékot közöl, mindig dallammal és a származási hely megjelölésével. Rendszerbe foglalja és csoportosítja a játékokat a gyermekek életkori sajátosságainak megfelelően. Leírja az egyes játékok változatait is, sőt megadja a játékok származási helyét.

Ha a hazai gyermekjátékkutatás kevésbé tudományos alapossggal elkészített előzményeit is szeretnénk feltérképezni, akkor meg kell említenünk az egyik legkorábbi forrást, Bornemissza Péter *Ördögi kísértetek* c. munkáját 1578-ból, ahol lovas, illetve futkosójátékot is említ. Baranyai Decsi János *Adagiórumát* 1598-ból, amelyben különböző játékevek mellett egyes játékleírások is szerepelnek. Például: sípcsinálás, szembehunyás. Továbbá Comenius *Orbis Pictus* c. könyvét, ahol többek között megemlíti a korcsolyázást, szánkózást és a hintázást.

Az elmúlt időszakban a játék fogalmának meghatározására rendkívül sok definíció született. Ezek azonban abban megegyeznek, hogy a játék minden külső kényszerítő körülményt nélkülöző, szabad cselekvés. Itt tükröződik a Schaffhauser professzor úr óráin oly sokat hallott „szabadságra vagyunk ítélve” elv, avagy Plessner nézete, mely szerint: „der Mensch, als offene Frage”, tehát az ember egy nyitott kérdés.

A cselekvés szabadságát azonban célszerű az egyén emberi mivolta tükrében vizsgálni. Itt arra gondolok, hogy minden pszichológiailag normális embernek az az egyik legerősebb, ugyanakkor nem mindig tudatos törekvése, hogy azonosulni tudjon a saját környezetét jelentő társadalmi csoporttal, annak kultúrájával. Ennek a folyamatnak egyik legelső eszköze a játék. Vagyis ebben az értelemben már nincs szó szabad cselekvésről. Ha egészen pontosan össze akarnánk foglalni ezt a kettősséget, akkor azt mondhatjuk: a gyermek számára nem kötelező a játszás, ha azonban nem játszik (ami pszichikailag képtelenség, illetve valamiféle betegség jele), akkor megfosztja magát a kultúrával való azonosulás egyik eszközétől.

A játékok másik jellegzetessége, hogy valóságszerűek, de nem valóságos akciók. A játékok csupán eljátsszák, megelevenítik a valóságos világot, ennek törvényei azonban nem érvényesek rájuk. Ennek függvényében a játék szorosan összekapcsolódik a szocializáció fogalmával, melynek során az egyén elsajátítja a kultúrában és a közösségben való élés szabályait.

A játék kapcsolatteremtő funkciója rendkívül lényeges, egymás megértése rejlik benne. Általa megtanulja a gyermek a csoport más tagjaival való érintkezés eszközeit, módjait és szabályait. A régi játszótársak emléke mindvégig megmarad. A játék összekovácsol, erős közösséggé formál, őszinte érzéseket vált ki. Megtanít szeretni és gyűlölni, igazságra nevel a közösen alkotott szabályok szerint. A népi játékokban régen mindenki részt vett. Nem csak a legügyesebbek, a legmagasabbra ugrók vagy a leggyorsabbak futók. Igazán közösségkovácsoló szereppel bírt.

Sajnos manapság gyakran tapasztaljuk, hogy a játékok közül a számítógépes, illetve internetes játékok a legfontosabbak a gyerekeknek. A gép azonban egy lelketlen mechanizmus, és épp ezért a másik gyerekekkel már nem tud ugyanolyan

kapcsolatot létesíteni, felszínen maradnak az emberi kontaktusok. A játék tehát elsősorban csoporttevékenység, ami nem zárja ki azonban az egyedül játszható játékok meglétét. A népi játék kiválóan alkalmas az önértékelésre is. Kiderül, ki miben ügyesebb, mint a többiek és miben gyengébb náluk. Általában azonban a játék folyamata a lényegi elem, nem pedig a játszótárs végső megsemmisítése (mint némely számítógépes játékokban van erre számos ellenpélda). Csaba bácsi gyermekneveléssel kapcsolatos véleménye megegyezik az én elképzeléseimmel is, mely szerint a gyereket nagy szeretettel, de következetesen és szigorúan kell nevelni, mert a társadalom is szigorú és igazságtalan. Ha a gyerekeket szeretettel, de következetesen és igazságosan neveljük, akkor fel van vértézve a társadalom pofonjaira is. Akit nagyon puhán nevelnek, az az első pofontól hanyatt esik. Másfelől a gyerek önmaga is szereti a szigorúságot, hogyha az igazságos, tehát ha nincs kivételezés. Felismeri, hogy egy közösségnek egyenjogú tagja. Jó példának tartom erre a népi játékokat.

A hagyományokhoz kapcsolódva fontos szerepet játszanak a nemenként elkülönülő játékos foglalatosságok, ami a falusi társadalom jellemző sajátossága. Ugyan számos olyan játéktípust is ismerünk, ahol a fiúk és lányok közösen, együtt játszanak, mégis a népi játékok egészére inkább a fiúk és lányok különállása jellemző. Amíg a lányok babáztak, sántikáztak, körjátékokat játszottak, addig a fiúk különböző erőt, ügyességet kívánó mozgásos játékokat játszottak. A játékok jól körvonalazott szabályok szerint zajlottak, melyek betartása mindenki számára kötelező volt. Ha valaki mégis csalni próbált, később nem szívesen játszottak vele, szinte kiközösítették a játékból.

A népi játékok további jellemző vonása, hogy eszközeik a természetes környezetből kerültek ki vagy a gyermekek maguk készítették. Nem készen kapták, ezáltal persze jobban meg is becsülték. Egy-egy ilyen játék igazán egyedi volt, mert benne volt készítőjének a „szíve-lelke”. A fiúknál ilyen volt például a csúzli, saját bicska, nyíl, rongylabda, kereplő, paritty, fapuska, fakard, fakutya. Szöszből ostort fontak, tökből töklámpást készítettek, selyempapírból és fésűből fésűmuzsikát csináltak. A lányok csutkababával babáztak, gyermekláncfűből nyakláncot készítettek, fejükre koszorút fűztek.

A magyar családokban az urbanizációval sajnos kialakult egy olyan szemlélet, hogy „Kés, villa, olló – nem gyerek kezébe való” – mondja Csaba bácsi, cserkész-csapat-vezető, játékkészítő mester, aki 6 éves kortól fanyelű bicskát ad a gyerekek kezébe és azt mondja nekik, hogy most már te is nagy fiú vagy, próbáld ki te is, faragcsálj, figyelj meg a többieket! És a gyerekek figyelik egymást, mert egymástól is tanulnak. Persze figyelmezteti őket: „... vigyázz, lehet, hogy el fogod vágni a kezed, de nem baj, mert majd bejössz és bekötjük, csak arra vigyázz, hogy ne csontig vágd!” A gyerek el is vágja az ujját, bekötik és használja a kést tovább, de tudja, hogy mire vigyázzon.

A népi játékok további jellemző vonása a helyszín. Korábban a lányoknak gyakran kellett a kisebbekre vigyázni (pesztonkálni) vagy a ház körül tenni-venni, a fiúknak pedig az állatokat etetni, kapálni, a családi gazdaságban besegíteni. Sokszor megesett, hogy elszöktek otthonról, csak hogy játszhassanak. Azért persze volt szabadidejük is, amikor nem bújva kellett játszásra alkalmas helyet keresni.

A játékok színterei többnyire udvarok, utcák és rétek voltak és olyan falusi terek, ahol a falu nyilvánossága előtt játszottak a fiatalok. Némi irányítottság is közrejátzott ebben. Nem volt mindegy ugyanis, hogy ki kiben talál majd párra. Ezek a párosítások végigkísérték a fiatalokat a valódi párválasztásig.

A népi játékok vonatkozásában fontos terület a játékok osztályozása, típusai, mely szerint vannak:

1. Eszközös játékok (tárgykészítő, népi sportjátékok, eszközös ügyességi játékok)
2. Mozgásos játékok (ügyességi és erőjátékok, fogócskák, táncjátékok)
3. Párválasztó játékok (párválasztó, leánykérő körjátékok)
4. Szellemi játékok (kitalálás, szellemi ügyességi, becsapós játékok)
5. Mondókák, kiszámolók

Az eszközös szerepjátékok elsősorban arra hivatottak, hogy elősegítsék a mindennapi élet bizonyos készségeinek, ismétlődő helyzeteinek, tevékenységeinek az elsajátítását és begyakorlását.

A mozgásos játékokban elsősorban a mozgás adja a játék örömét, gyakran igényelnek erőt, ügyességet, gyorsaságot. Sajnos sok efféle népi játékfajta, mint a fakutyázás, ugróiskola, libikóka, bújócska, kidobózás lassan feledésbe merül, pedig nagy szükség lenne rájuk.

A párválasztó játékokat többnyire néptáncsal egybefűzött népi játékokban játsszák, valamennyi formájukban a lányok és legények összepárosítása zajlik.

A szellemi játékok, kiszámolók, csúfolódók és szituációs játékok (pl.: piacos) a találékonyságon alapulnak, lényegük, hogy csattanójuk, trükkjük legyen, amire a játszótárs nem számít.

A népi játékok szerepe ma is fontos, nem helyettesíthetők más játékfajtákkal. Ezeket a játékokat maguk a gyerekek alakították ki. Hosszú évtizedek, évszázadok alatt formálódtak olyanokká, amilyeneknek ma ismerjük őket. Az idő során minden felesleges mozzanat lecsiszolódott róluk, és olyan formát öltöttek, amelyben a gyerekek céljainak legjobban megfeleltek. Nem túl könnyűek, mert akkor unalmasak. Nem túl nehezek, mert akkor fárasztóak és legközelebb a gyerekek meg sem próbálkoznak vele. Kreativitást fejlesztő hatással és a gyermeki kíváncsiság felkeltésére való képességgel kell bírjanak. Természetközelség jellemzi őket, hiszen általában mindenki számára elérhető anyagokból készülnek. Lényeges dolog minden alkalommal hangsúlyozni, hogy milyen játékokkal körül vesszük gyermekeinket, az bizony meghatározza majd egész életüket és azt, hogy milyen emberré válnak.

Az Újlaki Csaba bácsival készített interjúban több releváns tapasztalat is szóba került, melyek évtizedeken keresztül való érvényessége igazolja számomra azon feltevéseimet, mely szerint a népi praktikák megismerése és a gyakorlatban történő alkalmazása segíti a problémamegoldások leegyszerűsítését, egy gyakorlatiasabb életvezetés kialakítását és nagymértékben fejleszti a kreativitást és a találékonyságot.

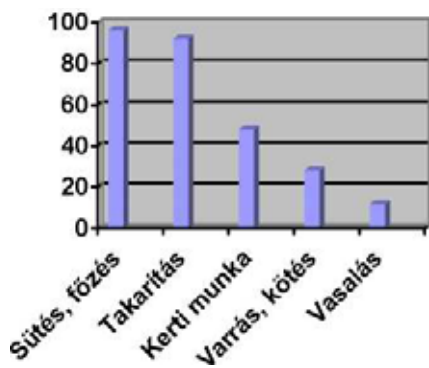
VI. Zempléni körkép

2008-ban egy vidéki és egy városi iskolában végeztem kérdőíves kutatást a hagyományokhoz kapcsolódóan. Azért választottam a kérdőíves megkérdezést, mert ezzel a módszerrel nagyobb mennyiségű információt és feltehetően a valóságos állapotokat leginkább tükröző helyzetet lehet feltérképezni a serdülőkorú ifjúság körében. Tapasztalatom alapján a vizsgálatban résztvevő tanulók életkori sajátosságuk miatt vonakodnának például egy interjú formájában megnyilatkozni ezekről a kérdésekről. A kérdőívek viszont anonimitást biztosítottak, ami a diákok körében válaszaik őszinteségét, nyíltan való vállalását eredményezte. A kérdőívben 35 kérdést fogalmaztam meg, melyek a mellékletben olvashatók.

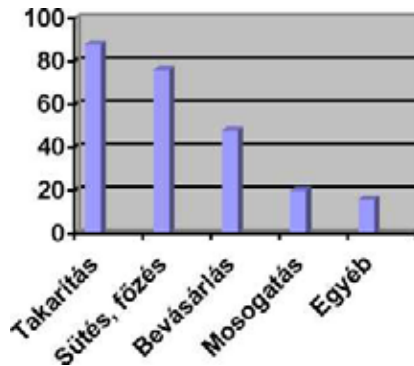
A csoportok kiválasztásánál arra törekedtem, hogy hasonló életkorú, de a vidéki és városi iskolákat is képviselő tanulók egyaránt véleményt nyilváníthassanak. Így a bodrogi Cigándon, a Kántor Mihály Általános Iskolában 25 lány és 25 fiú a 7. és 8. osztályból, illetve Sárospatakon a Vay Miklós Szakképző Iskola 9. osztályosai közül 25 fiú és 25 lány alkotta a megkérdezettek körét, tehát összesen 100 darab anonim kérdőív érkezett vissza hozzám kitöltve, melyek adatait feldolgoztam. Ez a 100 fős minta, úgy gondolom, megfelelő lehetőséget adott számomra egy olyan felmérés elkészítéséhez, melyből a 13-15 éves diákok hagyományokhoz fűződő kapcsolatáról informálódhatunk. A munka megkezdése előtt tájékoztattam a tanulókat a kérdőív céljáról, melynek kitöltése nem volt számukra kötelező és természetesen név nélkül történt. A diákok többsége komolyan vette a feladatot és örömmel működött közre a felmérésben.

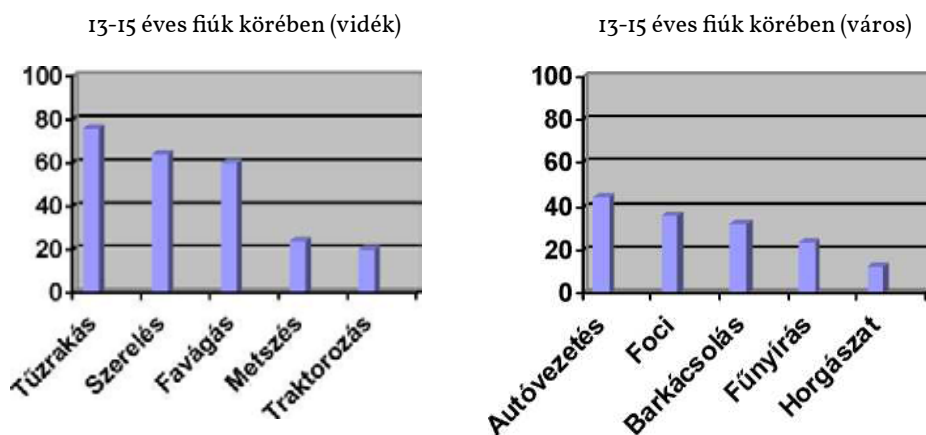
Családi hagyományozódás alapján elsajátított tevékenységek százalékos megjelenése 13-15 éves fiatalok körében (n=100)

13-15 éves lányok körében (vidék)



13-15 éves lányok körében (város)





Az első 7 kérdés a családi kapcsolatokra vonatkozott, hogy milyen személyes kötődés, „apáról fiúra” való öröklődés jellemzi az egyes tevékenységeket. A válaszokból jól látható, hogy a vidéki gyerekek nagyobb gyakorisággal találkoznak nagyszüleikkel, mint a városban lakók, így értelemszerűen több lehetőségük is kínálkozik arra, hogy az idősebbektől tanuljanak, megismerjék történeteiket, mélyebb kapcsolat alakulhasson ki köztük. Általánosságban megfigyelhető, hogy a diákok az azonos nemű szülőkkel, nagyszülőkkel szorosabb kapcsolatot ápolnak. A legváltozatosabb tevékenységpaletta a falun lakó fiúkra jellemző. 84% közülük minimum 2 dolgot jegyzett fel, amit a nagyszülőktől, legfőképp a nagyapáktól sajátítottak el, mint például: tűzrakás, szerelés, fafaragás, favágás, metszés, traktorozás, szántás, mézpergetés, parittyakészítés, késélezés, fűrészelés és gyaluzás. Az édesapjuktól tanultakra a városi és vidéki fiúk hasonló tapasztalatot említene, ugyan közülük már csak 68% írt valamit erre a kérdésre, melyek gyakran csak egyszavas válaszok: az autóvezetés áll első helyen, majd ezt követi a foci, barkácsolás, fűnyírás és a horgászat. A lányok vonatkozásában nem mutat ilyen nagy szórást a felmérés. A vidéki lányok 96%-a és a városi lányok 88%-a a sütetést, főzést és takarítást jelölte meg a nagyszülőktől elsajátított dolgok között. Erkölcsi értékeinket tekintve a válaszokból világosan kitűnik, hogy valamennyi diák az édesanyjától tanultakhoz kapcsolta a legtöbb emberi értéket. E tekintetben a fiúk a tiszteletet, becsületességet és illedelmességet tüntették fel, míg a lányok a szeretetet, az önzetlenséget, a segítőkészséget és az odafigyelést.

A kérdések második csoportjával (8–16) a diákok egyházi ünnepekkel való kapcsolatát igyekeztem feltérképezni. Véleményem szerint napjaink morális pánikhangulattal teli világa és a sokak által erkölcsi értékekben szegénynek tartott, céltalan fiatalság nem megfelelő életvezetése nagy mértékben azzal függ össze, hogy semmiféle vagy nagyon halovány kapcsolatuk van a vallással, egyházzal, hittel. Nincs, ami számukra minta, példa lenne, és ami a mindennapokban tartást, a nehéz helyzetekben pedig bátorítást adna. A 8. kérdésre adott válaszok elemzésénél a diákok lakóhelye nem mutatott véleménykülönbséget, a nem annál inkább. A karácsonnyal kapcsolatos 6 felsorolt tárgykör rangsorolásánál elszomorító tényként mutatkozott meg, hogy a fiúk 76%-a Jézus születését tette a fontossági

sorrend utolsó helyére. A lányok 62%-ánál ezen a helyen a jó ételek álltak. A legelső helyen a fiúk és lányok többségénél egyaránt a szeretet, család, rokonság témaköre szerepelt, de 16 fiú a téli szünetet jelölte meg listavezetőként.

A 13. kérdés a húsvéthoz kötődött. Itt a karácsonnyal ellentétben a lakhely szerinti válaszok mutattak eltérést. A városi diákok 14%-a egyáltalán nem írt semmit arra a kérdésre, hogy mi a húsvét valódi tartalma. További 22%-uk úgy vélekedett, hogy a húsvét az egy üres hagyomány, a locsolkodás ünnepe. A vidéki tanulók 90%-a viszont Jézus feltámadását tüntette fel válaszként e kérdésre.

A kérdőív következő része a nemzeti ünnepekhez kapcsolódott. Iskolai ünnepségeken több intézményben tapasztaltam már, hogy diákjaink nem éneklik nemzeti himnuszunkat. Kíváncsi voltam ennek okára. A 18. kérdésre adott válaszok alapján azonban kiderült, hogy nem a szövegismerettel van baj, arról valamennyi diák megfelelő ismerettel rendelkezett. Talán a gyámoltalanságból, szegénylősségből, féltékenységből ered, hogy nem hallatják hangjukat tanulóink az ünnepségeken a közös éneklésnél. Ezen való változtatás közös feladatunk, szülők, pedagógusok együttes felelőssége, valamint nemzeti kötelességünk is a hazaszeretet ez irányú kifejezése. A 27. kérdés tapasztalatai azonban elgondolkodtatóak voltak. Először az volt a benyomásom, hogy talán nem egyértelműen fogalmaztam meg a kérdést, mert nagyon sokan egyáltalán semmit sem írtak rá válaszként, a 100 tanulótól csak 22 válasz érkezett. *„Mit jelent számodra, hogy magyar ember vagy? Mire vagy e tekintetben a legbüszkébb?”* Többszöri át gondolás után mégis az a véleményem, hogy világos a kérdés szövege és ismét ugyanígy tenném fel a diákoknak. Az már önmagában értékeli és elemzi a diákok e témához kapcsolódó viszonyát, hogy nemre és lakóhelyre való tekintet nélkül innen-onnan is csupán pár válasz érkezett, de ezeket is hasznos megismernünk:

„Az anyanyelvemre” (5 fő)

„Szülőházam” (4 fő)

„Szép a himnuszunk” (4 fő)

„A legbüszkébb a híres magyar gulyáslevesre vagyok.” (1 fő)

„Magyar állampolgár” (1 fő)

„Hogy van itt is Forma 1” (1 fő)

„Azt jelenti, hogy magyar ember vagyok, a hazámhoz tartozom és mindenben a hazámat támogatom.” (1 fő)

„Nincs semmi jelentősége” (1 fő)

„Hogy a törököket sikerült kiűzni” (1 fő)

„Azt jelenti, hogy egy olyan nemzet tagja vagyok, akiknek történelme érdekes. Legbüszkébb arra vagyok, hogy sohasem hagytuk magunkat elnyomni igazán.” (1 fő)

„Van egy szép fővárosunk, amire a legbüszkébbek lehetünk.” (1 fő)

„Arra, hogy magyarnak lenni jó” (1 fő)

A továbbiakban a néphagyományokra irányuló kérdések következtek. Számomra nem meglepő, hogy a városi tanulók 86%-ának nincs kedvenc népdala. A vidékiek között is többnyire azok a diákok írták le egy-egy népdal sorait, akik néptáncfoglalkozásra jártak. A néptáncosok arra a kérdésre, hogy mit szeretnek a néptáncfoglalkozásokban, leginkább a következő 3 ismétlődő válasszal feleltek:

1. „Sok helyre eljutunk, ahová amúgy nem lenne lehetőségünk elutazni”
2. „Szeretek táncolni és énekelni”
3. „Jól érzem magam és a barátaimmal lehetek”

Ezek a válaszok is jól mutatják, hogy miben motiváltak a néptáncos diákok és mit jelent számukra a néptánc. A közösségformáláson túl hasznos szabadidős tevékenységként értelmezik és nem utolsósorban ugródeszkeként, hogy külföldi utazásokra jusson el az a diák is, akinek egyébként pusztán a családjával nem lenne erre lehetősége.

A hagyományokkal való kapcsolat vizsgálatát a továbbiakban nyelvi terepre irányítottam. A 28. kérdésben 3 szó jelentéstartalmát kellett a diákoknak megvilágítani, amelyek a következők voltak: betlehemezés, csősz, pántlika. Világosan kitűnik, hogy az értelmezési feladatban a vidéki tanulók szerepeltek eredményesebben. Közülük 82% legalább 2 szó jelentését megfelelően ismeri, ugyan magyarázatuk legtöbbször kimerül egy-egy rokon értelmű szó felsorolásában, mint pl.: pántlika – „szalag, masni, fejdísz, amikor táncolnak a hajban van”. A városi diákok majdnem fele, 46%-a vagy teljesen üresen hagyta ezt a kérdést, vagy a beírt válaszok közül csak 1 volt elfogadható. Félreértelmezéseikből néhány példa – 1 tanuló a csőszről így vélekedett: „Az állatokat őrzi”. A pántlika szavunkat 2 tanuló pálinkának gondolta, további 3 városi diák a „cipő” értelmezést fűzte hozzá. A nyelvi hagyományozódás, az anyanyelv színesebb, tartalmasabb megőrzése a többi hasonló feladtnál is azt tükrözte, hogy a vidéki diákok, akik nagyszüleik, szomszédok, falubeli ismerősök révén gyakrabban találkoznak ezekkel a kifejezésekkel, lényegesen jobban ismerik és a gyakorlatban is alkalmazzák ezeket a szavainkat, szófordulatainkat. A 32. kérdésben 3 megkezdett közmondást kellett folytatni a diákoknak, a 33. kérdésben pedig a 3 közmondás közül 1-et a saját szavaikkal megmagyarázni. Az összlétszám-ból lakhelyre és nemre való tekintet nélkül a diákok 88%-a az „Aki másnak vermet ás, maga esik bele” közmondásunkat magyarázta meg. A tanulók 12%-a az „Addig nyújtózkodj, míg a takaród ér” közmondást értelmezte és senki sem választotta az „Addig jár a korszó a kútra, míg el nem török” jelentéstartalmának megvilágítását.

Az anyanyelvhez fűződő viszony kérdései után kíváncsi voltam a tanulók szabadidős tevékenységeire. Az összlétszám 78%-a átlagosan napi 3-5 óra időtartamot jelölt meg, amit számítógépezéssel, tévézéssel tölt. Ez az óraszám hétvégén napi 5-6 órára növekszik. Emberi kapcsolataikat a vidéken lakó fiatalok leggyakrabban személyes találkozás alapján ápolják, a városi ifjúság körében azonban az sms, chat és MSN áll az első helyen. A postai levelezés és az e-mail írása valamennyi diáknál az utolsó helyre került. Igen, a rövid, pár karakterből álló szöveges üzenetek is mutatják a szegényes szókincs kialakulását, hogy nehezen tudják sokszor a saját gondolataikat is kifejezni, mert nincs benne gyakorlatuk. Összekapcsolódik ez az olvasási szokásokkal is. Ezen a téren kellemesen csalódtam, mert szinte mindenkinek volt kedvenc könyve. A városi diákoknál Harry Potter vitte a pálmát, míg a vidéki diákok a 30. kérdésnél leginkább a kötelező olvasmányok közül idéztek címeket, mint: Egri csillagok, A kőszívű ember fiai, Légy jó mindhalálig, Pál utcai fiúk.

A kérdőív utolsó kérdései Magyarország jellemzéséhez kapcsolódtak, melyek segítettek feltérképezni, hogy milyen kép él diákjainkban hazánkról. Ennél a

résznél már valószínű fáradtság is mutatkozott a tanulókon, mert nagyon kevés információt soroltak fel a 34. kérdéshez: *Sorolj fel 10 szót, melyeket egy külföldi számára Magyarország bemutatásánál használnál!* A többségnél (már aki valamit is írt válaszként) földrajzi nevek felsorolásában merült ki a válaszadás.

A felmérés alapján megállapítható, hogy a tradicionális értékeink hagyományozódásának jobb táptalaja a vidék, ahol a személyes kapcsolatok és a hétköznapi gyakorlatában végbemenő folyamatok megkönnyítik és színesebb palettáját nyújtják azoknak a lehetőségeknek, amikor egy-egy mai diák találkozhat az élő múlttal, ráérezhet egyik-másik tapasztalatra és ebben a rácsodálkozásban saját életvezetésébe is jobban beépítheti az adott értéket, amit később személyes élete során előhívhat illetve alkalmazhat saját gyakorlatában. Az urbanizáció egyértelműen magában hordozza a szocializációs folyamatok modernizációját is, valamint nem feltétlenül pozitív hatással van a múlt értékeinek megismerésére, átörökítésére. Véleményem szerint önmagában nem lenne ez gond, ha a korábbi korok értékei helyett vagy mellett megjelenének új, más értékek, melyekkel emberibb életet élhetünk. Sajnos szomorú vagyok ezen a területen, mert személy szerint kevésbé látom ezeket az új értékeket. Ugyan vannak időszakok, mikor egy-egy szemlélet előtérbe kerül, de ezek amilyen hirtelen fellángolások, olyan hirtelen el is tűnnek a fiatalok életéből. Ezek az értékek sokszor nagyon felületesek és divatszerűek. Legyen az környezetvédelem, egészségtudatos élet vagy bármi más, hiányzik a gyökér. Sok tekintetben a kevesebb több lenne, de gyakran erre csak később eszmél rá az ember, ha egyáltalán ráérez az idő múltával, mert lehet, hogy csak az tűnik fel neki, hogy hiányzik valami, de nem tudja majd megfogalmazni azt, hogy minek a hiányát érzi.

VII. Nemzetközi kitekintés

2009 tavaszán 4 középiskolában folytattam összehasonlító vizsgálatot a hagyományok fiatalok életében betöltött szerepéről a Kárpát-medence magyar lakta vidékein. Kutatásom egy kérdéssorozat megválaszolása mentén *(mint például: Foglalkozik-e az iskola intézményes keretek között hagyományápoló tevékenységgel? Hogyan viszonyulnak a diákok a hagyományok világához? Mi motiválja a tanulókat, hogy részt vegyenek az ilyen jellegű tevékenységekben? Melyek azok a megtapasztalható élethelyzetek, amelyek mindennapjaikban élővé teszik a hagyományt? stb.)*, interjúk formájában készült az intézmények közismereti és osztályfőnöki munkaközösségeiből álló, 2-3 fős, tanárok alkotta körben, az alábbi helyszíneken:

1. Nyárádszeredai Bocskai István Iskolaközpont (Erdély – Románia)
2. Királyhelmecei Gimnázium (Felvidék – Szlovákia)
3. Csapi II-es számú középiskola (Kárpátalja – Ukrajna)
4. Vay Miklós Szakképző Iskola (Sárospatak – Magyarország)

Az interjúk elkészítésekor olyan pedagógusok alkották a megkérdezettek körét, akik több éve tanítanak és valamilyen kapcsolatban vannak a hagyományok világával akár tanórai vagy tanórán kívüli nevelésben. A tanárok interjúra való felkérésekor – bemutatkozásom után – tájékoztattam őket, hogy véleményeiket egy tudományos kutatómunkához szeretném felhasználni. A beszélgetések az interjúban résztvevő pedagógusok iskolájában zajlottak, röviddel a tanórák után, nyugodt körülmények között.

A Nyárádszeredai Bocskai István Iskolaközpont Romániában, Erdélyben található, Marosvásárhelytől 20 km-re. Maros megyében ez a 2. magyar tannyelvű intézmény, tőle valamivel nagyobb a Marosvásárhelyi Bolyai Líceum. Nyárádmente túlnyomó részben magyarok lakta vidék, így nemcsak a nyárádszeredai, hanem a környékbeli iskoláskorú magyar nemzetiségű diákok is ebbe a középiskolába járnak. Szakközépiskola és szakiskola is működik a mintegy 300 fős oktatási intézményben, ahol a diákok az érettségi mellett autószerelő, kereskedelmi vagy turizmus területen is szerezhetnek szakképesítést. Kutatásomban Lovász Zsuzsanna, az intézmény magyar–román szakos tanára volt legfőbb segítségemre, aki az előbb említett 2 tantárgy oktatásán kívül népzeneesként és néptánc tanárként magára vállalta az iskola hagyományápoló csoportjának megszervezését és vezetését.

A Királyhelmecei Gimnázium Kelet-Szlovákiában, a Terebesi járásban található. A közel 500 fős diáklétszámból 231 fő a magyar tagozatra, 252 fő a szlovák tagozatra jár. Az intézmény legfőképp érettségire készíti fel az itt tanuló diákokat, továbbá fontos feladatának tekinti, hogy végzősei megállják a helyüket az egyetemi/főiskolai

tanulmányaik során. Speciális képzési formákat is működtetnek. Nyelvi osztályuk 8 éves tagozat, továbbá van lehetőség számítástechnikai képzésre, illetve egyéb más szakirányok választására, mint vállalkozás a turizmusban, ökonómia vagy természettudományi képzés.

Valika Pálóva, az intézmény igazgatóhelyettese, szlovák nyelv és irodalom szakos tanárnő, valamint polgártan-nevelést (állampolgári ismeretek) is oktat. Beszélgetésünk során elmondta, hogy véleménye szerint egyszerű az oka, ami a diákokat a hagyományápoló tevékenységekben való részvételre motiválja. Egyszerűen szeretnek találkozni a fiatalok egymással, ez a téma közel áll mindenkinek, van benne sikerélmény, mutatós és megkönnyíti az ismerkedést. Legtöbbször a tanárok hívják fel a gyerekek figyelmét arra, hogy figyeljenek ezekre a tevékenységekre és kapcsolódjanak be a csoportok (pl.: énekkar) munkájába.

A Csapi II-es számú középiskola Ukrajnában, közelebbről Kárpátalján működik. Csap városa Kárpátalja nyugati részén a Tisza jobb partján, Záhony várossal szemben helyezkedik el. Az iskolát a Tisza folyótól csupán egy nagy sportpálya választja el. Halász Józsefné angol–német szakos tanárnő ismertette, hogy az oktatási intézményben 3 tagozat működik:

I–4. osztályig elemi tagozat, 5–9. osztályig általános tagozat, 10–11. osztályig középiskolai tagozat. A tanulók ezidáig a 11. évfolyam sikeres befejezése után érettségi vizsgát tehettek. A 2009/2010-es tanévtől változik az oktatási rendszer, csak a 12. osztály elvégzése után tehetnek majd érettségi vizsgát a diákok. Az iskola tanulói létszáma: 422 fő. Az intézmény falain belül énekkar és táncsoport is működik.

A Sárospataki Vay Miklós Szakképző Iskola választása kézenfekvő volt. Az intézmény vezetésére 2008 szeptemberétől kaptam megbízást. Ugyan az igazgatói feladatok sokrétűek, de még jut időm az iskolában általam szervezett néptáncsoport továbbműködtetésére. A hagyományápolás intézményes keretek közti megszervezésében nagy segítségemre van Kádárné Szász Hilda tanárnő, aki az iskolai énekkar vezetője és aki lelkesen vett részt a kutatásomhoz kapcsolódó tanárok alkotta körben lefolytatott kerekasztal-beszélgetés előkészítésében. A nemzetközi kitekintés összegzése, az összehasonlítás ismertetése előtt azonban az alábbi néhány sorban szeretném az általam vezetett oktatási intézményt bemutatni:

580 fős diáklétszámmal büszkélkedő intézményünkben szakiskolai és szakközépiskolai képzés is folyik. A szakiskola első évfolyamain általános műveltséget megalapozó nevelés, pályaorientáció és gyakorlati oktatás folyik, míg a szakközépiskolának négy érettségire felkészítő, általános műveltséget megalapozó középiskolai évfolyama van.

Manapság gyakran halljuk, hogy Magyarország még sok mindenben le van maradva az Európai Unió tagállamaihoz képest. Igaz ez a szakképzésből kikerülők arányára is. Míg az EU-ban a végzős diákok közel 50 százaléka a szakiskolákban fejezi be tanulmányait, addig Magyarországon az évenkénti 120–130 ezer fős végzős korosztálynak mindössze 20 százaléka szerez szakmát. Pedig a szakmai tudás olyan tőke, amire építeni lehet. Hála Istennek, hazánkban a szakiskolában tanulók várható létszáma tekintetében több kutatási eredmény is azt támasztja alá, hogy az elkövetkezendő években Borsod-Abaúj-Zemplén megye továbbra is Budapest után a második legtöbb szakiskolai tanulóval rendelkező megye lesz.

A szakképzett munkaerő iránti kereslet és kínálat összevetése során köztudott, hogy a közeljövőben bizonyos területeken nagy kereslet mutatkozik a jól képzett szakmunkások iránt, azaz szakmunkáshiányra lehet számítani. A Kereskedelmi és Iparkamara régiós szinten is felmérést készített, melynek eredménye alapján a magyarországi szakképesítéseket 4 csoportba sorolták: az első csoportba 31 kiemelten támogatott szakképesítés került. Ez azt jelenti, hogy ezekre a szakmákra lesz térségünkben a legnagyobb igény. Valamennyi előrejelzés szerint a mi iskolánkban oktatott szakmák ebbe a csoportba tartoznak. Legyen az gépi forgácsoló, kőműves, hegesztő, szobafestő-mázoló, autószerelő, pincér vagy szakács, az általunk oktatott szakmákkal sikeresen helyezkedhetnek el diákjaink az iskola elvégzése után. Ezt követi 115 db támogatott szakképesítés, majd 35 db nem támogatott képzés, illetve a legutolsó csoportba tartozik 76 db nem oktatott szakképesítés, amire környékünkön nem mutatkozik munkalehetőség. Ilyen szakma egyebek közt a hajózási technikus, légiutas-kísérő vagy a repülőgépműszerész.

Egy keresett, piacképes szakma megtanulása kapcsán egy dolgot érdemes mindenképpen megjegyeznünk. Ez pedig az, hogy vonzódás és kötődés nélkül egyetlen szakmát sem lehet elsajátítani. Éppen ezért nagy hangsúlyt fektetünk a szakmák megszerettetésére. Tanműhelyeinkben a legmodernebb technikát ismerhetik meg tanulóink, továbbá a tanulmányi kirándulások alkalmával széleskörű kitekintést biztosítunk egy-egy szakmacsoport diákjainak. Összességében büszkén mondhatom, hogy az intézményünkben tanuló diákok olyan piacképes tudást kapnak, amelyet bárhol, akár az országhatáron túl is használhatnak, és melyek az anyagiakat tekintve is tisztességes egzisztenciát biztosítanak. A szakmai lehetőségek mellett azonban van még egy dolog, melyet éppúgy rendkívül fontosnak tartunk az iskola életében. Kollégáimmal együtt hisszük és valljuk, hogy az iskola nemcsak a szakmai tudás elsajátításának terepe és az érettségi vizsgára való felkészülés helye, hanem élettér, ahol ifjak nevelkednek. A tanuláson túl számos közösségi tevékenységet kínálunk diákjainknak, melyek szintén színesítik intézményünk életét. Bokszedzéstől kerékpártúráig, úszásoktatástól focibajnokságig megannyi lehetőség kínálkozik sportolási tevékenységre, de aki a kórus vagy a tánccsoport munkájába szeretne bekapcsolódni azt is megteheti, sőt számítástechnikai és idegen nyelvi ismereteit is bővítheti iskolánk falai között.

Remélem, hogy ezekkel a rövid jellemzésekkel, ha nem is teljes, de egyfajta bemutatkozó képet mégis sikerült körvonalazni a kutatásom nemzetközi összehasonlítás, kitekintés című részében részt vevő oktatási intézményekről, melyeknek közös jellemzője, hogy olyan középiskolák, ahol az érettségire való felkészítés mellett szakmai képzés is folyik, valamint megjelenik bennük a hagyományápolás tevékenységköre intézményes keretek között is.

Egy nemzet, de négy különböző országban való jelenlétének tényállása (persze a magyarság számos országban jelen van még a világban, de a kutatás nemzetközi kitekintés része finansziális okokból kifolyólag, csak erre a 3 szomszédos országra korlátozódott) elsődleges és talán legfontosabb konzekvenciája, hogy a néphagyományok megismertetésével és ápolásával foglalkozó szemlélet mind a 4 ország oktatáskultúrájában jelen van, mégis fokozottabban és felelősségteljesebben jelenik meg az elszakított magyar lakta területeken, mint az anyaországban.

Arra a kérdésemre, hogy mi motiválja a diákokat, hogy részt vegyenek az ilyen jellegű tevékenységekben, minden intézmény pedagógusi köréből az a válasz érkezett, hogy a közösség és annak összetartó ereje. Meghatározó tényező, hogy míg a sportkörök vagy egyéb, más, nem a hagyományokhoz kötődő tevékenységek többnyire azonos neműek csoportját feltételezik, addig a néphagyományokhoz kapcsolódó szakkörök, társulatok mindenütt a lányok és fiúk együttes közösségében szerveződnek.

Azon témafelvetésemre, hogy melyek azok a megtapasztalható mozzanatok, élethelyzetek, amelyek élővé teszik a hagyományt, a következő válaszokat kaptam:

Erdély

1. Vallásos nevelkedés *(zömmel református települések, de unitárius közösségek is vannak szép számmal, konfirmálásra minden gyerek újonnan készített népviseletet kap szüleitől)*
2. A néphagyományokkal kapcsolatos rendezvényeket a gyermekek maguk szervezik *(a hagyományos szüreti bál összeállítása a II. osztályosok feladata, a far-sangtemetés pedig a 10. osztály szervezésében zajlik)*
3. A hagyományok megjelennek az önkéntesen szervezett mulatságokban is *(osztálykirándulások alkalmával a buszutazáson és a tábortüzek mellett népdalokat énekelnek, hajnali órákig képesek táncolni saját énekükre)*
4. Élő népszokások *(többek között a betlehemezés, locsolkodás hagyománya)*
5. Több generáció gyakori együttélése

Kárpátalja

1. Családi hagyományok *(főzés, állattartás, mezei munkák együttes végzése a szülőkkel)*
2. Élő népszokások
3. Több generáció gyakori együttélése

Felvidék

1. Rendszeres énekkari próbák
2. Élő népszokások
3. Fellépési lehetőségek
4. A szülők nagy hangsúlyt fektetnek gyermekeik hitoktatására, ami abban is tükröződik, hogy a magyar tagozaton a diákok 72%-a a hittanórákat látogatja az Etikai nevelés tantárggyal szemben

Sárospatak

1. Belföldi fellépési lehetőségek, külföldi utazások motiváló hatása
2. Szülőktől érkező ösztönzések a gyermekek irányába
3. Tanári kiválasztás, bátorítás, személyes elbeszélgetés

Az összehasonlító vizsgálat során nem kívántam rangsort felállítani, hogy hol élnek erősebben a hagyományok és hatásuk hol hatékonyabb a jelenben nevelkedő diákkorosztály életében – akiket egyébként a „jövő nemzedékeként” is nevezhetünk. Az egyes esetekben azonban több napig tartó látogatásom mégis kialakított bennem egyfajta sorrendet a témával kapcsolatban, azaz: „Hol játszanak fontosabb szerepet a hagyományok?”, „Hol vannak jobban megbecsülve?”, „Hol jelenik meg hasznosításuk legszembetűnőbben az ifjúság személyes életében?” A rangsorban az első helyen holtverseny született, méghozzá 3-as holtverseny. 1. Erdély – 1. Kárpátalja – 1. Felvidék, 2. Magyarország, mely eredményre mint a magyar nemzet tagja felettébb büszke vagyok, ugyanakkor anyaországi magyarként elszomorít, hogy éppen a mi gyermekeink számára sok dolog természetesnek tűnik, amiért a szomszédos országokban élő magyarjainknak keményen meg kellett harcolniuk és ők ezt megfelelőbben tudják értékelni, azaz nagyobb tisztelettel, alázattal, megelégedéssel. Ez az eredmény sok összetevőből alakult ki értelmezésemben, melyben egyebek között nagy szerepet játszottak az olyan paraméterek mint: a magyar közösség lélekszáma, az adott terület gazdasági fejlettsége és a politikai helyzet.

Kutatásom *Nemzetközi kitekintés* nevet viselő fejezetét összefoglalva véleményem szerint megállapíthatjuk, hogy fontos tartalom rejlik a rövidke, mindösszesen két szavas cím mögött. Aki a hagyományok jelentőségének és a hagyományápolásnak a témakörével foglalkozik mindenképp érdemes, hogy megvizsgálja más országok gyakorlatát ezen a területen és időt szakítson az elszakított magyar lakta területeken a hagyományok közösség-összetartó és nemzetéltető erejét megtapasztalni.

A kutatási időszak utáni években intézményes formában is nagy hangsúlyt helyeztek a diaszpórában élő magyarság támogatására irányuló különböző programokra. Ennek a folyamatnak a legsikeresebb eleme a Nemzetpolitikai Államtitkárság által 2013-ban indított Kőrösi Csoma Sándor Program (KCSP), mely a diaszpórában élő magyarság támogatására irányuló kezdeményezés. A program célja, hogy világszerte megszólítsa a magyar közösségeket, támogassa a fennmaradásukat, segítse közös történelmünk, kultúránk és nyelvünk megőrzését. A program fő célkitűzései az alábbi pontokban olvashatóak a hivatalos honlapjukon (<https://www.korosiprogram.hu/diaszpora>):

„A Kőrösi Csoma Sándor Program keretén belül a Nemzetpolitikai Államtitkárság ösztöndíjasokat küld a világ különböző pontjain élő diaszpóra csoportokhoz, ahol közösségszervező munkájukkal előremozdítják a magyar gyökerek ápolását. Az ösztöndíjasok feladata jellemzően a hagyományőrző és közösségépítő tevékenységek szervezése, a magyar nyelv, történelem és néptánc oktatása, cserkészprogramok rendezése, az egyházi életben való közreműködés, illetve egyéb olyan tevékenységek, melyek a helyi közösség megmaradását szolgálják. Az ösztöndíjasokon keresztül a diaszpóra szervezetek és közösségek élő kapcsolatot ápolnak az Anyaországgal.”

Nevezett program sikeresen működik, mivel személyes tapasztalatból ismerhetem az ösztöndíj megvalósulási folyamatait. Több ösztöndíjassal is kiváló kapcsolatot ápolok, akik egymástól függetlenül beszámolnak a pozitív élményeikről, illetve a magyar kultúra és az aktív külhoni hagyományápolás összetartó erejéről, melyek mind-mind a nemzeti összetartozást és a közös gyökereket erősítik.

VIII. Összegzés, következtetések és a hipotézisek igazolása

Az egyes fejezetek végén igyekeztem összefoglalni az adott témához kapcsolódó, konkrét származtatott feltételezéseim igazolását vagy elvetését, melyekről összességében elmondható, hogy kutatásaim részben vagy egészben igazolták előzetesen felállított hipotéziseimet.

Örülök továbbá, hogy külföldi oktatási intézményekbe való utazásaim során és hazai kutatásaim alapján is személyesen megtapasztalhattam a hagyományok gazdag felhasználásával, megjelenésével átítatott miliőt, ami igazolta dolgozatom azon korábbi alapfeltételezését, mely szerint a hagyományok jelenné tételének folyamata milyen nagy mértékben felelős azért, hogy globalizálódó világunkban a hagyományok gyermekekkel való megismertetése és „újjaélesztése” nem egyfajta diszfunkcionális folyamat, hanem kiemelkedő szereppel bír egy, a saját igényeken túlmutató szilárd belső értékrendszer megteremtésében, a nemzeti öntudat kialakításában, a valahová-tartozás tudatának megerősítésében és az egyén konstruktív életvezetésének létrejöttében.

A kutatás eredményei ugyanakkor sajnos azt mutatják, hogy a lendületesen modernizálódó világunkban gyorsan felejtünk és egyre halványulnak hagyományaink. Míg a minket körülvevő országok büszkén vállalják nemzeti múltjukat, kellő identitástudattal vértetik fel fiataljaikat, úgy, mint az elszakított területeken élő magyarok is példát mutatnak a nemzeti hagyományaink megőrzése terén és más népekkel való együttélés vonatkozásában, addig hazánkban jelenleg nem áll méltó helyen a hagyományaink jelentőségének felismerése. Erről a helyzetről nem elsősorban diákjaink tehetnek, az okok inkább a társadalomban keresendők. Csak akkor tudunk gyermekeink hagyományokhoz fűződő kapcsolatán változtatni, ha saját hozzáállásunk is példamutató és hiteles. Ismeretes, hogy a sok tekintetben reményvesztett családok számára a kilátástalan élethelyzetekben legkönnyebb és legegyszerűbb út a pillanatnyi örömszerzés. A nehézségek szőnyeg alá seprésével, a gondoktól való elfutással azonban gyökereiben nem orvosoljuk problémáinkat. Önmagunktól nem futhatunk el. Meg kellene állnunk és megismerni őseink hatékony megoldási módozatait, majd nem feltétlenül változtatlanul azt használni az akadályok elhárítására, de belőlük tanulva megalkothatjuk a válaszokat kérdéseinkre.

Manapság egyre inkább azt tapasztaljuk, hogy társadalmunkban és személyes életünkben áttevéődik a hangsúly a „mi”-ről az „én”-re, a közösségi integrációról az egyéni jellemfejlődésre, a csoportszellemről (család, iskolai osztályközösség, munkahelyi közösség) az önmegvalósításra. Mivel azonban az ember társas lény, ez az út többek között ürességhez, hiányérzethez, elmagányosodáshoz vezet, ami később megmutatkozik életünk szürkességében, elégedetlenségünkben és céltalan létünkben. Abban, hogy eltelik felettünk az idő és nem találunk választ az élet

értelmére, nem értjük, hogy miért nem tudunk kiegyensúlyozott életet teremteni magunknak annak ellenére, hogy látszólag megvan mindenünk.

A tradíciók megismerése és ápolása kulturális folyamatosságot biztosít valamennyi nemzedéknek. Az intézményes formában történő nevelésnek, különös tekintettel az óvodai és általános iskolai időszakra, egyre inkább rendkívül fontos szerepe lesz ezen a területen, mert míg a régi időkben a „belenevelődés” segítette a fiatalokat a hagyományok megismerésében, addig napjainkban ez a felelősségteljes feladat az oktatási intézményeinkre, a bennük munkálkodó pedagógusokra és a délutáni szabadidős tevékenységeket, szakköröket, táncsoportokat, énekkarokat, stb. szervező kollégákra hárul, hogy élményszerű, motiváló módon megszerettessék gyermekeinkkel a tradíciók változatos világát.

A hagyományok, míg ember él a Földön, életünk szerves részét fogják alkotni, mint ahogyan azt évezredek keresztül eddig is tették. Azonban a hagyományok, miként a minket körülvevő világ, éppúgy változnak és változtathatóak. Egy hagyomány addig igazán hagyomány, amíg funkcióval bír, ha már elvesztette funkcióját, egy letűnt társadalmi rend relikviájánál nem számít többnek, mint egy aprólékosan megmunkált, porosodó kecskeduda egy ipari üzemben dolgozó szalagmunkás otthonában.

Nagy a felelősségünk, hogy mivé formáljuk hagyományainkat. A neveléstudománynak állandóan megújuló, önmagára reflektáló közegében a hagyományok, a hagyományápoló tevékenységek kreatív felhasználása még nagy jövő előtt állhat, ha megtanuljuk, miként fordíthatjuk hasznunkra őket.

VIII.1 Interjúk és kérdőívek melléklete

Interjú I.

Készült: Román Sándorral Budapesten, az ExperiDance Rendezvénycentrumban, 2008. november 11-én

Téglás Zsolt Gábor: *A szakmai elismeréshez vezető utadon nagy szerepet játszott a hagyomány. A te szemszögedből mi volt, ami elindított, motivált ebben? Napjainkra ez átalakult-e, formálódott-e? Milyen mederben van ma ez a kapcsolat, s talán állandóan változik?*

Román Sándor: Maga az az élet, amit bennem kialakított, az a közösség, ahol felnőttem nem változott. Az a közösség, az a hagyományokkal rendelkező közösség, akik bennünket fölneveltek, azok átadták azt a fajta emberi tartást, hogy legyen az embernek egy hite és ezt a hitet támassza alá valós és reális dolgokkal. Én ezt a hagyományörzésben, a néptánc kultúrájának a teljes kibontakozásában és megismerésében és annak felhasználásában találtam meg. A nagy elődök egy olyan alaptézist tettek le számunkra, amit nem egy az egyben kell érteni, hanem keresztül kell látni a sok gyönyörű virágon és levélen és meg kell látni a tövet. Mert mi a tő? A tő az, hogy az életet nem egy létezéssel, hanem magának az életnek a megteremtésével kell eltölteni. Fontos az, hogy az ember amellett, hogy éli az életét, azért tegyen hozzá, szóljon bele, alakítsa. Ezt az alakítást akkor tudja véghez vinni, hogy ha átörökíti azokat a tapasztalatokat, amiket generációk, nagy tehetségek, nevek létrehoztak, hiszen maga az ember léte is abból fakad, hogy elkezd megtanulni a tapasztalatokat, fölhalmozza a tapasztalatokat. A tapasztalatok fölhalmozása először egy mennyiséget hoz létre és utána egy életminőséget. Az életminőséget én úgy gondolom, hogy az valaminek a hivatástudata. Nemcsak, hogy egy konkrét dolognak a hivatástudata, hanem az életnek a hivatástudata. Tehát az, hogy az embernek helyre kell tegye az erkölcsöt, a vallást meg a szakmaiságot, és az emberek közötti közlekedést, illetve az, hogy fölmérje a képességét, hogy ezzel a képességgel élni vagy visszaélni tud vagy akar. Na most, ha az ember ezeket ilyen élettapasztalatként átszűri, akkor látja, hogy minden embernek alapvetően ezek azok a segítőmankók, amin el tud indulni. És ezeket a mankókat kaptuk mi meg azoktól az emberektől, akikre prózain azt mondjuk, hogy ennek van tartása és ezt a tartást mi megtanultuk, átvettük, mert tetszett. Nem tudtuk, hogy miért, csak akkor, amikor mi is átéljük azokat az élettapasztalatokat, életnehézségeket, akkor ezek a tartások – ami mondom, hogy az erkölcs, a hivatástudat és a vallás nagy tézisei –, ezeket az ember fölhasználja.

Természetesen, mivel mindnyájan individuumok vagyunk, mindig másképp használjuk föl. Tehát mindenki másképp használja föl, de ugyanazt, azaz ugyanahhoz a gyökérhez nyúl vissza, ugyanahhoz az emlékekhez nyúl vissza. Tehát biztos vagyok benne, hogy ha egy atomfizikus meg egy néptáncos elkezd beszélgetni, akkor alapvetően, mielőtt a maga oldalára kirántja az ember a tapasztalatokat, valahol a közös nevező mindig megvan, és ezek a közös nevezők tűntek el ma az életből.

Téglás Zsolt Gábor: Manapság egy sok tekintetben értékvesztő világban élünk. Nekünk, hála Istennek, megvolt még az a lehetőségünk, hogy szüleink révén, személyes példamutatásuk alapján közvetlenül megkaptuk ezeket az értékmutatásokat, de a mai fiatalok számára milyen lehetőség nyílik szerinted, hogy átvegyék vagy megismerjék ezeket az alapvető emberi értékeket, mint erkölcs, a jó iránti vágy, a másik elfogadása, a tolerancia és még sorolhatnánk?

Román Sándor: Én úgy gondolom, hogy a mai fiatalok nagyon nehéz helyzetben vannak. A nyugalom az, hogy nem rossz képességűek és ezt alapvetően le kell szögezni. A fiatalokat gyakran szapuljuk, hogy bezzeg a mi időnkben... Nem, mi is ugyanúgy esendőek voltunk, mint a mai fiatalság, csak az a fajta bizonytalanság nem volt meg a mi életünkben, ami most van. Az a fajta bizonytalanság, hogy nem tudja – mivel a nagy információáradat nincs szelektálva –, hogy mi a jó, mi a rossz. Tehát nem azt mondom, hogy értékvesztés van, hanem eltűntek azok a lehetőségek, amelyek meg tudják mondani ma, hogy mi az érték és mi nem érték. Mi az információdömping közül, amire érdemes odafigyelni, meg mi az, amire nem érdemes odafigyelni.

És mivel ma fölgyorsult a világ, nekünk, akiknek lehetőségünk volt egy múltat átörökíteni, illetve ezt feladatunknak szánjuk még az élet hátralevő részében, nekünk tudomásul kell venni, hogy fölgyorsult a világ, a fölgyorsult világban az embereknek nincs idejük vagy nagyon kevésnek van alkalma és lehetősége lehatolni a mélyre. Tehát a mély tudás megszerzése ma nem egy általános jelenség. A felszínnek a megszerzése, a felszínen való érintkezés, ez minden tekintetben az emberi kapcsolatban, a szakmaiságban, a produktum létrehozásában is a felszín, a felszínnek a csiszolása az, amit ma egy ember el tud képzelni és nincsenek hosszú távú tervek. Tehát mint a fogyasztói társadalom is kihat arra, hogy egy produktumnak ne legyen hosszú élete, egy kapcsolatnak ne legyen hosszú élete. Minden pörögjön, minden forogjon, mert abban a pillanatban, ha minden dinamikus, akkor forog a pénz, ha forog a pénz, akkor megy előre az élet.

Ez egy törvényszerűség, de ezt nekünk tudomásul kell venni, és a mi értékrendjeinket úgy kell fölhasználnunk, hogy ebbe bele kell építeni. Tudomásul kell vennünk, hogy nekünk az a feladatunk, hogy transzformátorként az új és a régi között valahogy egy folyosót képezzünk, hogy ez azért oda-vissza áramoljon.

Téglás Zsolt Gábor: Jól gondolom, hogy ez a feladat az ExperiDance társulat egyik fő célkitűzése?

Román Sándor: Anno, 2000 októberében azzal a nem titkolt céllal alakult a rendhagyó felállású ExperiDance, hogy szétröppentse a világban az általam fémjelzett táncprodukciók hírét. A társulat tagjai Táncművészeti Főiskolát végzett hivatásos táncosok, szám szerint 26 fő, a művészi munkájukhoz nélkülözhetetlen háttérapparátussal.

Darabjaink Magyarországon, műfaji kategórián belül maradva, a legkeresettebb színpadi produkciók közé tartoznak. A társulat öt egész estés show-ját 1100 teltházas előadáson keresztül több mint 750.000 néző látta és ünnepelte. Közönségbarát, szórakoztató fellépéseink nagyszabású szakmai, illetve technikai felkészültségről tesznek tanúbizonyságot, produkcióink részben ettől egyediek. Előadásainkon igyekszünk egészségesen ötvözni a minőséget – az arányok megtartásának figyelembevételével – a popularitással. Színpadi ötösfogatunk, mely nézőinket estéről

estére rabul ejti, nem más, mint: a TÁNC, a KOREOGRÁFIA, a JELMEZ, a FÉNY, a HANG, illetve mindezek precízen összerendezett mives kavalkádja. Szándékaink arra vonatkozóan, hogy – merőben újszerű, 8 éve sikereket arató – táncstílusunkat megismertessük Európával, majd a világgal, komolyak! Kevés olyan sokarcú kifejezési forma létezik, mint a mozgás, a tánc. Amióta emberek élnek, azóta létezik tánc a földön. A tánc és az ember egymástól elválaszthatatlanok. Nekünk, magyaroknak olyan táncagyományaink vannak, amelyek a világon mindenhol híressé és kedvelté váltak, ismertté tették országunkat. Ezalatt több generáció felnőtt, átalakult a világ, változott az emberek igénye, ízlése. A mai táncosok feladata mára sokkal nehezebb, összetettebb, mint elődeiké volt, hisz úgy kell megőrizniük és népszerűsíteniük a régi táncagyományokat, hogy azok a mai emberek számára is érthetővé, élvezhetővé váljanak. Ezt a nehéz feladatot vállalta tánctársulatunk produkcióival.

Őszintén hiszünk abban, hogy múltunkat megbecsülve, értékeinket megőrizve sikerül felébreszteni a néptánc iránti hagyománytiszteletet több mint 50 éves Csipkerózsika-álmából. Kvázi, amit én is az ExperiDance-el művelek, hogy minden modern technikát és minden új irányzatot igyekszem a folklór segítségével behozni, még úgy is, hogy már nem folklór ruhában és nem népzenere táncolnak, de még folklór, de még magyar néptánc, még azt a keménycsárdást, meg azt a kalotaszegi legényest, meg pontosan azt, amit én pontosan tudok, hogy ki, mikor, melyik faluban és miért táncolt. Tehát fontos az, hogy legyenek táncosaink, akik ezt tudják. Na, ez ma már eltűnt. Ma egy ördögősfüzesit tanítok, még ott is voltunk gyűjteni Kalló Zoli bácsival, és emlékszem, hogy egy ökörbe bele is botlottam, mert kimentem a gyűjtésnél, mert akkora füst volt már, hogy egy kis levegőt szívjak, és kimentem hátra és azt hittem, hogy egy ember áll mellettem. És egy ökör volt, és majdnem megcsapott a szarvával. Szóval ezek kellene ahhoz, hogy én, amikor oda belépek, a próbaterembe, ami ma már egy full-technikás próbaterem, akkor az a társ, akinek azt mondom, hogy ördögősfüzesi ritka fogásolás, akkor ő ezen mosolyog, majd megtanulja, és mivel a testén keresztül áteresztett, és azt mondja, hogy hú, de jó ez a technika, én akkor azt mondom, hogy igen, ez a magyar néptánc. Ő technikaként éli meg, én meg tudom, hogy magyar néptánc. De alapvetően, 10 évvel ezelőtt én is ugyanezzel az élménnyel tanultam meg, csak én nem azt mondtam, hogy ez egy technika, hanem egy nagyon jó férfitánc. Tehát, hogy milyen információirányból tanítjuk ugyanazt, alapvetően nem biztos, hogy fontos, de az, hogy megtanuljuk és eljusson, az igen.

Téglás Zsolt Gábor: *Miért gondolod ezt, hogy fontos? Te, azért elismert szakember lévén, bizonyára olyan körökben is megfordulsz, akiknek semmilyen kapcsolatuk nincs a néphagyományokkal, népzenevel, néptáncal. Mit gondolsz a tekintetben, hogy milyen kihatással van a néphagyomány, a néptánc a felnövekvő ifjú nemzedék életében? Mivel kapnak ők többet, egyfajta pluszt, és hogyan tudják ezt kamatoztatni?*

Román Sándor: Egyrészt a páros kapcsolatoknál az a feudális rend, ami a nő és férfi kapcsolatában azért keményen kialakult, ha tetszik, ha nem, itt is érvényesül. A férfinak meg kell tanulni vezetni, a nőnek meg kell tanulni a követést, meg kell tanulni, hogy a férfi, amikor vezeti a nőt, nem szoríthatja lilára a kezét, tehát egyfajta

egymásrautaltság jön létre. Na, most ez az egymásrautaltság, miért fontos? Mert, ha hiszed, ha nem, ez kihat a magánéletére, tehát kihat az egyszerű társadalomban egy nő-férfi kapcsolatra. Ő már másként fog egy nőhöz közeledni, és ez a nő is másként fog egy férfihoz közeledni, tehát kvázi az a kultúrába belesűrített élettapasztalat, és jelen pillanatban egy páros táncban olyan információmennyiség van, ami a mai napra kihat. Tehát ezek olyan kódok, amelyeket az ember ösztönszerűen vagy tudatosan is, de beletett ebbe a kultúrába. Hihetetlen információmennyiség van a folklórban és nem véletlen, hogy akkor egy faluban egy ilyen tánc elsajátításakor, tanulásakor, maga az életfolyamatoknak a minősége is erősen szabályozva volt. Hiszen a fiatalnak el kellett mennie az öreghez táncot tanulni, ha ki akart tűnni, vagy fel akarta hívni magára a figyelmet, vagy szégyellte magát, hogy rosszul táncolt és nem akarta, hogy csúfolják. Ezért elment az öreghez, akinek első dolga az volt, hogy váratta a fiatalot, hogy mennyire fontos ez neki, legyen fontos, épüljön fel benne a fiatalnak, hogy ezért tenni kell. Vagy kapáltatta, vagy szólót szedetett vele, vagy kidobáltatta a tehén alól a trágyát, de mindenféleképpen értékévé tette azt az információt, amit aztán átadott. Már csak azért is érték, mert ha megtanult jól táncolni, szerettek vele a lányok táncolni, ha minél több lány szeretett vele táncolni, annál nagyobb volt a lehetősége a szelekciónak, tehát kvázi több lány közül válogathatott. Na most ezek mind olyan dolgok, hogy abban a pillanatban, amikor ő sok munka után eljut oda, hogy már jól táncol, az már minőség, de ehhez neki nagyon sok mindent meg kellett, hogy tegyen. Így nem kapta olcsón, értéke volt és pontosan tudta azt, hogy azt az értéket megbecsülje. Ma azért is nehéz értékeket megbecsülni, mert könnyen kapják, könnyen kapjuk a lehetőségeket, amivel nagyon sokan nem is tudnak élni, és mivel nem tudnak élni, könnyen továbbállnak. Így a felelősségtudat mára nagyon megkopott ezért, ha nincs felelősségtudata az embereknek, nem lehet közösségeket létrehozni és ha közösségeket nem hozol létre az egyén nem annyira erős, hogy magában társadalmakat vagy irányokat, akár pozitív, akár negatív irányban változtatni tudjon. Ezért van ma annyi magányos ember, mert nem jönnek létre közösségek, mert nincsenek a közösséget összetartó mikrotevékenységek, hiszen nem kapta meg az információt az egyén, hogy a közösség létrehozása az egy fontos momentum. Ezért nehéz nekünk is a dolgunk, amikor nap mint nap egy közösséget össze kell tartani, mert a közösséget nagyon sokszor nem érdekli az, hogy milyen külső hatás éri a közösséget, mert a maga belső dolgaival van elfoglalva, de pontosan ez oda-vissza játszik, hiszen ő is a belső konfliktusokat a kintről megszerzett információk miatt indítja el vagy alkalmazza.

Úgy, hogy nekünk, akik ezeket felismerik, nagyon okosan kell használni, de mivel mi is emberek vagyunk és előbbre szeretünk menni, ezért van az, hogy egy kicsit mindig előbbre futunk. Én abban hiszek, hogy előre kell futni, mert abban a pillanatban az ember beleragad, a napi problémákba, hiszen a napi problémák képesek gátolni, hiszen maga a stagnálás is gátja a folyamatoknak, az előrelépésnek. És az előrelépés az egy idő után spirálszerűen, mindig egy szintet emelkedik, de ugyanazok az emberi problémák, és ugyanazok a társadalmi problémák egy másik spirálisban ugyanúgy előfordulnak. Tehát az élet, nagyon egyszerűen, tényleg ciklikusan ismétlődik. Az embernek az a feladata, hogy ezeket a ciklikus ismétlődéseket egy másik minőségben, egy másik életminőségbe tolja föl.

Téglás Zsolt Gábor: Jelentős nagy nevek szerepelnek a munkásságodban, mármint olyan viszonyokban, akiktől tanultad annak idején a néptáncot: Nagy István tanár úrtól, Novák Ferenc, Timár Sándor tanítványa is voltál, és manapság már biztos van egy olyan nemzedék, aki téged is hasonló elismertséggel emleget és úgyszintén ilyen elismert tanára vagy ennek a nemzedéknek. Mit gondolsz, más módszerekkel kell közelíteni a gyerekekhez manapság? Nyitottak erre a szellemiségre, a hagyományokra?

Román Sándor: Az út az, hogy elsődlegesen sikerélményt kell nekik biztosítani, a sikerélmény biztosítása egy még tisztább pedagógiai módszer bevetése. Tehát elsődlegesen, mivel tudja az ember, és azt hiszem, hogy most már lassan mindenkinek van pedagógiája, úgy, ahogy a balettban 1–9. évfolyamig fel van építve, hogy milyen tempóban, mit és mennyit tanítsunk, úgy a néptáncban is. Én azt vallom, hogy Martin György volt, aki ennek a magyar néptánc kincsnek az eredetiségét megtalálta és egy irányt mutatott a tudományos munkában, és Timár Sándor volt az, aki lerakta ennek a magyar néptáncnak a pedagógiai logikáját. Az ő tanmenete érvényesül a mai napig. Természetesen ezt lehetett tökéletesíteni. A tökéletesítés abból áll, hogy létrejön a stílusoknak a nehézségi foka, létrejön ennek a tudományos boncolása, és a tudományos boncolásában kiderül, hogy mik azok a ritmikák, mik azok a technikai bonyolultsági fokok, amelyek egymásra tudnak épülni és ennek megfelelően tudja az ember, hogy adott korosztályt milyen típusú technikával, milyen stílussal tud megbombázni.

De elsődlegesen az a fontos, hogy tömegeket tudjon bent tartani, tehát, hogy versenyezzen a Madonnával, versenyezzen a Lindy Hoppal és a hollywoodi filmekkel. Valamit kell az egyénnek adni, amivel itt tartja ebben a mozgalomban. Tehát valahol, hogy a mozdony füstje csapja meg, ezért az első élményekre oda kell figyelnünk, hogy sikerélménye legyen. És a sikerélményeket egyszer egy idő után, már a kihívások felé kell vinni, hogyha sikerélményed van, akarsz-e többet, igen, de ahhoz már többet kell tenni, és akarsz többet tenni, igen akarok. És ennek megfelelően, lassan ezzel a sikerélmény-elnyeréssel az ember be tudja vonni úgy a tanítványait, hogy igénye lesz a következő sikerélményre, de a következő sikerélményhez már neki is tenni kell. Már nemcsak én viszem el az információt, hanem az információ már többbe kerül neki. De pontosan ezek a kihívások, meg maga a hiúság is, hogy ő azért jött ide, hogy ezeket a kihívásokat megfejtse. Illetve attól függ, ha amatőrmozgalomban van, akkor soha nem szabad ennek a szélsőségeit használni, tehát nem vihetem el oda az amatőr táncost, hogy legyen egy technikai gátja. Tehát az amatőr táncos, az mindig szívből, lélekből táncol és ő tudja pótolni a technikai hiányosságait a szeretetéből. Egy hivatásos táncosnak minden reggel egy kihívást kell produkálni, hogy vannak dolgok, amiket még nem tud. Ugyanis abban a pillanatban, amikor az ember azt hiszi, hogy mindent tud, már nem kihívás neki, onnantól kezdve minőségileg elkezd visszafelé fejlődni. Tehát nekem minden nap a kihívást biztosítani kell, és én pontosan tudom, hogy azért itt nem véletlen van az, hogy az én táncosaimat a legmodernebb tréningekkel bombázom. Mindig van olyan tréning, ami bejön és azt mondja, hogy én ezt nem tudom megcsinálni, és akkor nekiugrik. És ez a reflex, hogy még mindig tanulok, hogy még mindennap tudok tanulni valamit hozzá, ezt én fölhasználok, hogy: „Figyelj csak ide, a múltkor csináltuk ezt – visszatérve az ördögösfüzesihez – és akkor azt úgy csináltuk,

hogy ez a figura, ott... Igen ám, de ez bácsi másképp csinálta, tanuljuk meg azt!” Miért? Azért, mert nekem a Shakespeare *Szeget szeggel* című koreográfiájában a Magyarok panasza, az olyan, mint Ördögösfüzesben a férfiak a vonatállomáson mentek katonának és ott azt az egész fura szomorúságot, hogy katonának megy, itt hagyja a falut, de azért kíváncsi az újdonságra. Kvázi elpanaszolja azt, hogy neki el kell menni, nekem ez egy panasz, a Magyarok panasza, tehát jobb táncot nem is tudtam volna találni. És én ugyanúgy ezt berakom, és az a fura, hogy ezt érzik az emberek, tehát abban egy milióban, ami egy reneszánszkor, egy Mátyás-kor, nem is egy magyar szerző, érzik az emberek, hogy itt egy panaszról van szó. És semmi mást, csak egy életsituációt kiemeltél...

De csak én tudom, hogy életsituáció, mert csak én emlékszem arra, hogy annak idején az első világháborúban, ahogy vitték a frontra a férfiakat, a vonatig táncoltak és kísérték a párjaik, a családjuk és ott még egy utolsót táncoltak és ittak az állomáson. Ezeket az információkat azok tudják, akik a tudománnyal foglalkoznak, és itt van az, hogy a tudomány egy idő után szükségszerű a művészethez. Mert a művész mindig keresi a témát, és a téma alapvetően mindig ott van az életben, és a művésznak mindig kell, hogy legyen személyes kapcsolata azzal a témával, amit föltesz a színpadra. Én azt tudom mondani, hogy majdnem minden egyes perce az elkészített darabjainknak személyes tapasztalat. Tehát az, amikor személyes tapasztalat útján fölteszel valamit a színpadra, az csak őszinte lehet. És abban a pillanatban ezt érzi a néző, hogy nincs becsapva, nem mű, nem ál, nem csak egy polírozott „mittudomén”.

Téglás Zsolt Gábor: *Említetted, hogy az életérzéseket a múltból megjelenítéd a jelenben a színpadi produkció alkalmával. De az egyéni életvezetéseikben is jelentkezik ez a táncosaidnál, vagy csak a színpadi produkció alatt? Megfigyeltél ez irányba egyfajta elmozdulást?*

Román Sándor: Fegyelem, fegyelem, fegyelem. A másik, amit a társadalmak kitálatnak maguknak, azok a társadalmak tudnak jól működni, ahol van egy fegyelem. Fegyelem nélkül nincs semmilyen fejlődés, hiszen a fegyelemnek egy alapkőve van: a kivívott eredmények megtartása, ez az, ami nincs a fegyelmezetlen népeknél, vagy fegyelmezetlen közösségeknél. Ugyanis a kivívott eredmények fönntartása, megtartása sokkal nehezebb, mint annak az elérése. Én úgy gondolom, hogy ezt úgy kell elképzelni, mint egy örökzöld növényt. Tehát nem az van, hogy elkezdek tavasszal kinyílni, és nyáron elvirágzom, télen pedig elpusztulok és várom a következőt. Hanem az van, hogy én mindig zöldülök, és mindig ott vagyok, és én ezt így képezem el, hogy a társadalomban nekem azok a szimpatikusak, amelyek mindig örökzöldek, és ez nagyon nehéz, és azért nagyon nehéz, mert elsődlegesen az „izmusok”, mindig a fegyelmet verik szét. Tehát minden, ami a társadalomban végbemegy változás, az azért mehet végbe, mert az előző rendszer nem tudott fegyelmet teremteni. Ugyanis a fegyelemhez, kell az egyénnek a támogatása, tehát az, hogy az egyént ne kelljen nekem mindennap motiválnom, hanem ez neki belülről fakadjon. Ma ez nincs, ez a mi feladatunk, ma ez ellen küzdenünk, akik ezt fölmérték, meg rájöttek. Nálam azért nagyon kemény elvárások vannak. Csak fegyelemmel tudok alkotni, nekem kell a csend, nekem kell a pontosság. Ha hiszed, ha nem, ez az egész egy fantasztikus időzítés, maga egy produkció. Azért időzítés,

mert valamikor elindul egy alkotási folyamat, az alkotási folyamattal elindul a dísztlet, jelmez, zene, világítás, koreografálás, dramaturgia, rendezés.

Elindul valamikor, és ez egy pontban találkozik és ez belesűrűsödik 2 x 45 percbé. Na most, ha az a 2 x 45 perc lötyög, és nem mindig ugyanaz és nem olyan feszes, akkor kettő év múlva az már nem ér semmit, az már nem információ, már szétestek az információk. Az információkat nagyon precízen, ahogy el tudom mondani, hogy a zene ritmusa vezeti a koreográfiát, abba bele van sűrítve a mondanivaló. Na, de a zene ritmusa vezeti a világítást is, computerprogram van, tehát mindenkinek minden este ugyanazt kell csinálnia, ez egy nagyon nehéz dolog. Nehéz, hogy én belövöm az emberi képességet, hogy 2 hét múlva is meg tud csinálni, hogy ha nem tudod megcsinálni, akkor le leszel cserélve. Ezek iszonyú kihívások, már csak ha azt mondom, hogy neked minden este azt az olimpiai csúcsot meg kell ugrani. Tehát én belövöm az alkotás pillanatában azt az emberi képességnek a limitjét, amit én elvárok 2 év múlva is, és ez a mérce. Ez a mérce, hogy a generációk ne érezzék azt, hogy ők többek vagy kevesebbek, mert, hogy van egy mérce, és ha meg tudja csinálni, akkor ő egy jó szakember. Ha nem tudja megcsinálni, akkor evidens, hogy nem jó szakember. És természetesen a művészetben a szubjektum hozzátartozik, hogy 2 év múlva, hogy a nézőknek tetszik-e vagy nem. De a nézőknek tudom, hogy tetszeni fog, mert maga az alapja egy olyan technika, amit nem én találtam ki, hanem egy nép. Ez a magyar néptánc. És ezért vagyok nyugodt, hogy ez sohasem lesz egy divat, de mindig divat lesz, mert én teremtem a transzformálással, hogy átviszem a múltat a jelenbe, közelviszem a nézőhöz ezt az információhal-maszt, amihez neki nincs türelme, néptáncot tanulni, népzene-t tanulni, nem akar Kodályról, Martin Györgyről tudni, mert nincs ideje. Dolgoznia kell, vásárolnia kell, menni kell a plázákba, mindenkinek van ezer más dolga, amint annak idején nekünk is volt, de hogy nekünk lehetőségünk és időnk volt ezzel foglalkozni. Ma nincs ideje ezzel foglalkozni az embernek, minden mással bombázva van az agya.

Téglás Zsolt Gábor: *Te felhasználod azonban ezt a 2 x 45 percet, hogy eljusson az információ.*

Román Sándor: Így van. Nagyon nehéz és azért egy nagy kihívás, mert abban a pillanatban, amikor megtudsz valamit fogalmazni, onnantól kezdve kutyakötelességed azt a szintet tartani. És ez is nehéz, mert mindig újabb és újabb megrendelések vannak, és azt a minőséget, amit azért, mert nekem vannak példaképeim, és létre tudnak hozni, hát én mindig csodálom őket, hogy mindig létre tudják hozni. Na ezek a példaképeim már nem Magyarországon vannak. Régebben itt voltak, de hogy most kitekintésem van a világba, és azt tudom mondani, hogy már tudok versenyezni a világgal, vannak nagy példaképeim, akiket szeretnék követni, de ahhoz oda kellene mennem tanulni.

Téglás Zsolt Gábor: *Nagyon köszönöm az interjút és további sikereket kívánok!*

Interjú II.

Készült: Pál Istvánnal (művészneve: Szalonna) Budapesten, a Hagyományok Házában, 2008. november 11-én

Téglás Zsolt Gábor: Milyen viszonyod volt kezdetben a hagyományokkal és ez hova fejlődött?

Pál István: Igazából valamilyen szinten én egy hagyományörző családból származom, merthogy Kárpátalján édesapám még olyan formában tanulta a zenét, ahogy az a régi cigányzenészeknél volt hagyomány és ugyanígy tanultam én is. Egyrészt apunál annyiban más, hogy nem járt zeneiskolába, hanem ő tényleg úgy kezdett el tanulni, hogy fül-hallás után. A hagyomány az persze mindig is körülvett minket, abban nőttünk fel, és ott volt minden pillanatban. Az én pályafutásom az úgy indult, hogy apu beadott egy öreg cigányprímáshoz, Murzsa Gyulához tanulni, és eleinte inasként dolgoztam, mint egy mesterembernél az inas. Tehát ez ugyanúgy működött, vizet hordtam, a cipőjét rendbe raktam, elmentem bevásárolni és mindig mutatott nekem egy-két nótát.

Téglás Zsolt Gábor: Ezzel párhuzamosan futott ez a tiszapéterfalvi-zeneiskola?

Pál István: Így van, ezek általában nyári szezonban voltak, amikor ki tudtam menni az öreghez és ott voltam nála. A tiszapéterfalvi zeneiskola az ugyanaz, mint bármelyik zeneiskola a világon: klasszikus zene, hegedűtanulás és ilyesmi. Mindamellett, hogy nálunk mindenki zenész a családban, ez párhuzamosan ment, hiszen mi otthon is mindig muzsikáltunk. Tehát a hagyományápolás nem volt ilyen szempontból kérdés nálunk, mert mi otthon is állandóan muzsikáltunk. Gyűjtőutakon vettem részt apuval, tehát Kárpátalján, ugyanúgy, mint Kalló Zoli bácsi Erdélyben, népzenei gyűjtéseket végzett. Rengeteg zenét tanultam ezáltal, és az öreg mellett ez úgy nézett ki, hogy nyilván ő a kottát nem ismerte, tehát a zeneiskolában tanultam a kottából való muzsikálást, az öregtől pedig a hallás utáni muzsikálást. Jó pár évig jártam az öreghez, 1992-ben Ki mit tud?-on voltunk muzsikálni, és ott a Duna Tévében kaptuk ezt a különdíjat, és ott följajlották azt, hogy ha Debrecenbe visz minket apu, akkor foglalkoznánk-e magyar népzenevel?

Mert eddig a pillanatig nem választottuk mi így külön, hogy magyar népzene, meg nem tudom én milyen népzene, hiszen nekünk ez volt az a zene, ami ott van. A magyar népzene ilyen tudományos dolog, és aki egy faluban él és a nótáját kikéri a kocsmában a zenéstől, annak nem az jut eszébe, hogy ő magyar népzeneét akar énekelni, hanem a nótáját akarja elénekelni. Ezek a megfogalmazások nyilván a tudományos világban jelentenek valamit. Tehát mi ezt otthon úgy tanultuk, hogy ez a legtermészetesebb dolog, hogy mi szatmári nótákat énekelgetünk, vagy hogy a lakodalomban az szól, vagy ha karácsonykor a szomszédba átmegy a cigányprímás köszönteni a ház előtt, akkor az ilyen nótákat játszik.

Téglás Zsolt Gábor: Ez a lehetőség meg van-e a mai gyerekeknek? Vagy hogyan tud ez hagyományozódni, a folklór, a néphagyomány? Más utak vannak-e esetleg vagy megmaradtak a régebbiek is? Mert mi ugye egy generáció vagyunk, és nekünk még voltak személyes kötődéseink is, ahol ezt magunkba szívhattuk, de a mai gyereknél ez nehezebb, vagy máshogy van?

Pál István: Átalakult. Mivel már kihalt az a generáció, aki még ezt ilyen módon tanulta. Mi már ugye egy újra tanult formák vagyunk, hiszen nekünk a mindennapi életünk, az nem olyan, mint a cigányzenészeké, akik kizárólag csakis a zenélésből élnek – jó most én pont épp zenélésből élek, de általában ma, ha egy fiatal elkezd népzenet muzsikálni, az tanul egy szakmát is. Tehát a legtöbb esetben van egy szakmája és amellet jókedvéből népzene, nem arról van szó, hogy éjjel-nappal csak hegedülhet és nyilván ez nagyon sokat jelent, nálunk is az a jellegű dolog, hogy csak ebből megélni, ez megszűnőben van. Létezik a mai napig is, hogy a cigányok jönnek köszönteni és azokat a dallamokat játsszák, amiket 100 évvel ezelőtt is, mert az nem változott. Tehát a hagyományozódás ilyen szempontból megmaradt, és a cigányságnál Kárpátalján ugyanúgy megmaradt az, hogy megtanulják a régebbi stílusú dolgokat, hiszen nagyon sok helyen nincs áram, nincsenek azok az eszközök, mobiltelefon, tv, rádió, ami rombolja a közösségi életet.

Téglás Zsolt Gábor: *Tompultak a gyerekek épp emiatt a modern technika miatt: internet, mobiltelefon a folklór irányában, vagy pedig megmaradt az érdeklődésük?*

Pál István: Nekem az a meglátásom, hogy nem olyan sok ember fordult el a néptáncról, mondjuk az internet miatt. Viszont, aki számítógépfüggő, vagy tényleg annyira szereti és csinálja és eljön egy ilyen néptáncbulira, vagy ilyen néptáncközegbe, nem tud szabadulni többet innét, nyilván nem a számítógéptől veszi el az idejét, a közösségi életmód iránti vágy mindenkinben benne van, most azért a különböző média, számítógép, ezek rombolják, mert ez arról szól, hogy ott egyedül ül a számítógép előtt, itt a gép a közvetítő.

Így az emberek egyre kevesebbet beszélgetnek, mert sms-t küld inkább, mert az olcsóbb. Ezek mind-mind rátesznek arra, hogy az emberi kapcsolatok távolodjanak, és hát egy néptánc tábor, egy tánc ház azért arról szól, hogy két ember közel kerül, tehát kapcsolatba kerül egymással, megfogja, ami ezek a gépek segítségével nem lehetséges. Tehát pont ezért jók ezek a népzenei táborok, amit már mi is csinálunk évtized óta, hogy oda eljövünk velük és csak muzsikálunk. Az nem szól másról, csak hogy zenéljünk, és ezáltal ez mindig megmarad. Tehát aki egy ilyenre eljön, annak az emlékébe ez megmarad, ez az egész közösségi hangulat.

Téglás Zsolt Gábor: *Mozgásos tevékenységgel összekapcsolva sikeresebb egy-egy zenei teljesítményt elérni, ezt te hogy gondolod? Mondjuk, akár egy ének-zene órán nagyobb előnnyel indul az, aki néptáncsoportban is táncol? Van ennek valami kihatása?*

Pál István: Természetesen van. Hiszen, ha valaki kettőt lép a táncban, és megtanulja a ritmikáját, hogy egy táncegyüttesben táncol, rengeteg dallammal ismerkedik meg. Eredendően az, hogy rengeteget énekel. Tehát azért csak Kodály országában élünk, ahol ő azt próbálta meg megvalósítani, hogy az emberek énekeljenek, mert egyszerűen ahhoz, hogy te el tudj énekelni egy magyar népdalt, kell tudni magyarul, hiszen, ha nem tudsz magyarul, nem tudod a prozódíát, nem tudod a táncot sem, hiszen a kettő az összekapcsolódik. Ezért szoktam azt mondani, hogy nekünk nagyon jó, hogy külföldieknek muzsikálunk, de a mi profilunk magyar embereknek játszani, akik értik, hogy mit muzsikálunk. Tehát én hiába megtanulok egy román, egy bolgár zenét, vagy bármilyet egész jól, mindig is lesz valami, amiért ők

jobban tudják, mégpedig az a nyelv. Tehát a zenében benne van a nyelv ritmikája, akarva-akaratlanul ez benne van, és ugyanúgy a táncban is.

Téglás Zsolt Gábor: *A nemzetközi kitekintés kapcsán hogyan értékeled a magyar fiatalokat? Hol helyezkednek el? Te a legkülönbözőbb országokban megfordulsz, hogy tapasztalod, hogy Amerikában, Angliában vagy más nyugat-európai országban büszkébbek, vagy szervezettebben benne van az életükben a néphagyomány, a népzene, a néptánc, mint nálunk itt, Magyarországon?*

Pál István: Nem, azért azt nem szabad elfelejteni, hogy az a fajta táncmuzika mozgalom, ami Magyarországon létezik, az a világon egyedülálló. Tehát ilyen nincs sehol a világon máshol. Ilyen népzeneoktatás. Végülis, ha azt veszem, hogy amióta nincs a Zeneakadémia, vagy amíg nem volt, mégis Magyarországon egy olyan struktúrája épült ki a népzeneoktatásnak, vagy akár a táborok, külföldön, Finnországban, Romániában, Norvégiában erre iskolák vannak és nem lehet elé tenni a magyarországi népzeneészeknek egy fikarcnyival sem.

Tehát azt lehet mondani, hogy azért ez egy ilyen önszervező tevékenységként indult valamikor, mert amikor Sebőék és Halmosék ezt elkezdték, azért ők se gondolták volna, hogy ez ilyen teret fog hódítani, és egyedülálló lesz. Amerikában is egyre jobban megfigyelhető az, hogy néptáncfesztiválok, táborok szerveződnek. Rengeteg tábor van, és az emberek nagyon-nagyon komolyan veszik a magyar néptáncot és egyre jobban beleásnak a gyökeréig. Mert ugye volt az a generáció, ahova az én nagyszüleim is tartoznak, akik kimentek az Egyesült Államokba, vagy a világon máshová, különböző okok miatt, és ők a magyar nóták korszakából mentek ki, nyilván ők a magyar népzene nem is nagyon ismerik, a legtöbbjük legalábbis. Viszont az ő gyerekeik azt mondták, hogy nekik ez nem elég, ők szeretnék tudni, hogy a kalotaszegi, széki, palatkai között mi a különbség és eljönnek Magyarországra tanulni. Rengeteg ilyen fiatal tanítók én is, az egyik fele magyar a másik fele amerikai és hát nagyon-nagyon ragaszkodnak ehhez az egészhez.

Téglás Zsolt Gábor: *Említetted a neves tanítóidat, édesapáddal kezdted, aki ugye a kijevei Operaház karnagya is volt, és emellett a szülőfalutokban lakodalmi zenész, továbbá Murzsa Gyula, aki a cigányzene alapjait mutatta meg neked. Te ezt valahogy továbbadod a mostani tanulóknak, diákoknak? Vannak tanítványaid?*

Pál István: Én 13 éves korom óta tanítok. Ez egy különleges dolog volt Kárpát-alján, hiszen az első magyar népzene én kezdtem el tanítani hegedűn. Ugye apu találta ki az ötletet, a struktúráját az egésznek, hogy amit én már megtanultam – két dallam – azt már továbbadom. És az egész egy olyan jellegű építkezésbe ment át, ami – én most 28 éves vagyok, és van olyan tanítványom, akit én kezdtem el tanítani muzsikálni, és a főiskolát befejezte Nyíregyházán. És ha azt veszem, én is most fejeztem be 1–2 éve a főiskolát és a tanítványom is. Ez mai napig egy körforgás, és hát tanítottam már 50 éves embertől kezdve a 11 évesig, meg a 8 évest is. A mai napig Püspökhatvanba hazajárok, tanítok rendszeresen, nem iskolai keretek között, mert arra nekem az együttes tevékenységem folytán nincs időm, hogy rendszeresen hazajárjak, de a mai napig hazajárok és tanítom a gyerekeket, mert egy valamit nagyon megtanultunk aputól, hogy hogyan kell az emberekkel a zenét megszerettetni. Nem kell mindenkinek zenésznek lenni, tehát nem ez a cél,

hogy mindenki hivatásos zenész legyen, hanem az, hogy ha meglátja a hangszerét, akkor örömmel nyúljon hozzá és legyen kedve pár nótát muzsikálni. Az egésznek ez a lényege, mert például ott van a falunkban, Püspökhatvanban rengeteg öreg, akinek valaha a harmonika ott volt a pincében és játszott rajta, de hát már nem.

És apu megcsinálta azt az öregekkel, hogy előszedette és gyakorolnak, muzsikálnak, és a falunkban, Püspökhatvanban mindenki muzsikál. Tehát aputól ezt megtudtuk tanulni, hogy mi az, hogy megszerettetni a zenét, és azt hiszem legalábbis, hogy ez ügyben én is jó úton járok.

Téglás Zsolt Gábor: *És önmagad, a saját életedben, nem fásulsz ebbe bele? Említetted, hogy ebből élsz meg és minden nap kezded fogod a hangszer, vagy nap mint nap neked is tud ez valami újat, új érzést adni?*

Pál István: Ez olyan, mint hogy azt szokták mondani, hogy jó pap holtig tanul. A hegedűben nincs olyan, hogy megálltál, a népzeneben sincs olyan, hogy megálltál, hiszen egy-egy zenésznek is a maga falujában egy élet volt, amit muzsikált, amennyi nótát ismert. Na most, ha azt veszem, hogy nekem muzsikálni kell mindent, amit táncolnak a táncosok, egy élet. Van olyan, amikor fáradt az ember, nagyon sokszor. Ha valaki azt mondja, hogy soha nem fáradt, akkor valami csalafintaság van a dologban, valamikor fáradt vagyok, de akkor is kezembe veszem a hegedűt, egy pár nótát játszok rajta, és akkor újra életre kelek. Tehát nekem a hegedű, az mindig is egy ilyen kis támaszték.

Téglás Zsolt Gábor: *Összegzőképpen mit tudnál elmondani? Manapság ugye sokak szerint értékvesztő világunkban kiút ez valahol, ha a népzenei hagyományokhoz nyúlunk? Az alapvető emberi értékek: tisztesség, bizalom, egymáshoz való odafordulás, valahogy közelebb lehet hozni az embereket ezekhez az értékekhez, hogy ha visszanyúlunk ezekhez a hagyományokhoz?*

Pál István: Nekem az a véleményem a hagyományok szempontjából, nem is csak az, hogy hagyományok, hanem az emberi élet, csak akkor tud igazán működni, ha van honnan táplálkozni, nem lehet kevert dolgokból. Egy példát mondok neked, ha egy külföldi ember eljön Magyarországra, vagy te elmész külföldre, mire vagy kíváncsi? Arra vagyok kíváncsi, hogy mi van ott? Nem arra, amit látok a tévében, mert azt bárhol láthatom. Ezt kellene a magyar embernek is felfogni, hogy, ami nekünk van, az nincs másnak a világon, senkinek. Tehát az értékek, azok mindig is azok, amiket hátrahagytak ránk az idősebbek és azokból mindig is tudunk merítkezni, ez ugyanúgy van a zenében, a földművelésben, a kultúra összes területén, akkor van kiút bármiből is, mind politikai, mind kulturális, mind gazdasági életből, ha tudunk meríteni abból, ami mögöttünk volt. Ami még érdekes, aputól hallottam ezt én is. Sokan kérdezték tőle kint Ukrajnában, hogy miért tanítja a gyerekeket klasszikus zeneiskolában magyar népzene? Miért kell ez a magyar népzene? És nagyon frappánsan megmondta nekik apu. És az egésznek ez a lényege, a magyar népzene nekünk itthon legalább is. Ahhoz, hogy az ember megtanuljon jól idegen nyelveken beszélni, ahhoz érdemes a saját anyanyelvét is megtanulni. És ez tényleg így van. Azért kell a magyar népzene, és azért kell népdalt tanulni, hogy értsed utána más népnek a zenéjét.

Téglás Zsolt Gábor: *Nagyon szép, nemes gondolat. Nagyon szépen köszönöm az interjút.*

Interjú III.

Készült: Újlaki Csabával Sárospatakon, Újlaki Csaba lakásán, 2008. november 19-én

Téglás Zsolt: *Milyen kapcsolatban áll Csaba bácsi cserkészvezetőként a hagyományokkal?*

Újlaki Csaba: A népművészet viszonylagos állandóságot sugall – ezt nagyon jól tudjuk – de a mai korban azért nagy a kihívás ezen a területen, mert két tábor van. Némelyek azt vallják, hogy a népművészetet egy az egyben át kell venni, amit a XIX. században elképzelték, úgy, ahogy volt, valamint, ahogy a leírásokból tudjuk és ezt bele kell erőszakolni a mai társadalomba. Másoknak az a véleményük, hogy a mai lakásokhoz, életkörülményekhez, egyáltalán a környezethez alakítsuk át úgy a formát, hogy a tartalom megmaradjon. Tehát ez a két kemény vonal harcol egymással. Például a feleségem népi iparművész és nála elértem, hogy készítsen kerek terítőt. Kerek terítő kevésbé volt jellemző a magyar népművészetre és ő mégis ebben a formában is elkészítette a magyar motívumokat, amelyek párnán, falvédőn előfordulnak. Ezeket megcsinálta és kértem én, hogy egy kerek asztalra nem szebb egy kerek terítő, mint egy négyszögletes terítő, rá lehet azt is ugyan tenni, akármilyen terítő, de ez egy csodálatos munka, mindenki csodájára járt.

Téglás Zsolt: *Magát a cserkészmozgalmat és annak hagyományozódását hogyan látja Csaba bácsi, a mai fiatalok fogékonyak ez iránt?*

Újlaki Csaba: A mai fiatalok... na nézzük csak, igen, e témában nem kell messzire mennem, hisz pontosan most kaptam jelzést Pétertől, aki a fiúvezető tisztje a kettes terület elnökségének. Ugyan ő most Angliában munkát vállalt időszakosan, majd vissza fog jönni – ő ezt komolyan gondolja – és éppen ezért leteszi a tisztvi vizsgát, ami már nekem megvan. Egy 26 kérdésből álló kérdéscsoportot tett fel nekem, amire interneten már válaszoltam is neki, és benne van éppen ez a kérdés is, hogy a mai gyerekek mennyire találják érdekesnek, és hogy állnak hozzá a cserkészethez.

A mai gyerek lusta elsősorban, elfelejtik azt, amiről mi még nem felejtkeztünk el, hogy annak idején kellett szombaton is iskolába menni. Nekik ez már a saját szabadnapjuk. Másodsorban: ha valaki, aki annak idején, az úttörőmozgalomba jelentkezett, megnézhetette magát, ha nem ment el egy pár gyűlésre, egy kis „enyje-benyjé-től” is többet kapott. Itt a cserkészetben, ha cserkész valaki, akkor jön, amikor ő gondolja. Ha elmegyek toborzásra és bejárok 3 általános iskolát itt Sárospatakon – egy egyházi, egy önkormányzati és a gyakorlóiskola –, akkor általában ott mindenhol az iskolavezetés hozzájárul ahhoz, hogy megtartsam ezeket a 10 perces előadásokat 3-4 osztályban. Ilyenkor a gyerekek szalmalángszerűen állnak hozzá, akkor nagyon örülnek, tetszik nekik, amikor elmesélem, hogy hogyan is táboroztunk, mik voltak a kalandjaink, éjszaka hogy mentünk horgászni, stb. Ekkor megkérdezem, hogy ki akar jönni, attól függetlenül, hogy anyuka, apuka elengedi-e. Az osztály 50%-a általában jelentkezik, valahol több is. Mikor arról van szó, hogy már szombaton el kellene jönni 9-kor, akkor több ok is van arra, hogy miért ne jöjjön.

A szülő inkább azt mondja a gyerekeknek, hogy elmegy a piacra, nincs ideje a gyereket felöltöztetni, és inkább azt tanácsolja a gyerekének, hogy maradjon otthon.

A gyerekeknek pedig kényelmesebb, ha otthon marad és televíziót néz. Ez jobban vonzza, mint hogy elmenjen a természetbe, ahol még egy kicsit dolgoztatni is kell és fegyelmezetten kell viselkedni. Mégis bejárom ezt a három iskolát, ahonnan 10-12 újonc mégiscsak eljön, amikor viszont a fogadalomtételre kerül sor, marad 5-6 jó esetben. Tehát foggal és körömmel ragaszkodunk, hogy tovább működjön a csapat, de őszintén szólva nehéz a gyereket ma idevonzani, mivel, hogy önkéntes a dolog, nem kötelező. Akkor miért csináljuk, mi a haszna a gyerekeknek, mennyi pénzt keres ott? – kérdezi még a szülő is. Mire jó ez? Az egyetemhez? Ja, jobb ember lesz belőle, igen? És azzal mire megy? Sajnos az erkölcsi színvonala a társadalomnak ilyen alacsony, nem becsülik azt, hogy a lelki érték az nagyon fontos érték, olykor fontosabb, mint az anyagi érték. Látszik a mai társadalomban, hogy olyan emberek vezetik, nemcsak az országot, de a kisebb vállalatoknál is úgy beszélnek az alkalmazottal, a kliensekkel, hogy az már szűgyen, tehát éppen ezért, mert ez a cserkészlendület egyáltalán nincs benne mindennapjainkban, sokan a lehető legtávolabb vannak ettől.

Téglás Zsolt: Csaba bácsinak mi a tapasztalata? Nyitottak a diákok és kíváncsiak a múltidézésre és a korábbi hagyományok jelenkorba való átvitelére és alkalmazására? Ha igen, akkor milyen gyakorlati módszerek vannak e tekintetben?

Újlaki Csaba: Leginkább a gyereket a játék fogja meg. A magyar pedagógiában azt nagy hibának tartom, hogy az óvodával véget ér hivatalosan a játék. Az első osztályban már az a helyzet, hogy komoly, nagy gyerek vagy és nem játszunk, hanem tanulunk. És ez nagy hiba. Sőt azt mondom, hogy a felnőttek egész életvitelét is jellemeznie kellene a játéknak, mert a játék szeretete az tulajdonképpen egy kapcsolatot is jelent a másik emberrel. Például a közös játékok. Vannak egyéni játékok is, de azt most nem kívánom részletezni. A játék az egy kapcsolatteremtő dolog, egymás megértése rejlik benne. Sajnos a játék ma már oda fajult, hogy már az internetes játék a legfontosabb a gyerekeknek, a gyerek játszik a géppel, amely egy lelketlen mechanizmus, és épp ezért a másik gyerekkel már nem tud ugyanolyan kapcsolatot létesíteni, éppen emiatt, hogy ő ezt részesíti előnyben. Szabó Istvánnak a felfogását és a kijelentését tartom alapgondolatnak. Szabó István egy katolikus esperes volt, aki úgy is halt meg, mint esperes, de előtte huszárkapitány volt, érdekes egy párosítás. Tehát ő huszárkapitányként elhatározta, hogy Isten szolgálatába áll, és így lett katolikus esperes, de a szigorúság, amit megtanult a hadseregben, az továbbra is mellette maradt, továbbra is vallotta, hogy a szigorúság, az kell. Azt mondta, hogy a gyereket szeretettel és szigorúan kell nevelni azért, mert a társadalom szigorú és igazságtalan. Tehát ha én a gyereket szeretettel, szigorúan nevelem és igazságosan, akkor megtanulja azt, hogy fel van vértézve a társadalom pofonjaira is. Akit nagyon puhán nevelnek, az az első pofontól hanyatt esik, tehát ez nagyon fontos. Én azt vallom, hogy a gyerek szereti a szigorúságot, hogyha igazságos a szigorúság, tehát ha nincs kivételezés, ahol nincsen főnökös-ködés. Azt nagyon szereti, mert ő neki is ugyanolyan szavazata van a dolgokban, nem tekintik alsóbbrendűnek, tehát ő egy közösségnek ugyanolyan tagja, mint bárki és bármikor igaza lehet, ha tényleg igaza van, tehát „hatalmi szóval” nem hallgattatják el, csak azért mert gyerek.

A játék, mint mondtam, az kapocs a gyerek és a felnőtt között, és ebben az esetben a cserkésznek is fontos eszköze. Nem minden csapatban annyira fontos a játék. Én mivel játékkészítő kisiparos is vagyok, és fogtechnikus is voltam, pontosabban amikor nyugdíjba mentem, a fogtechnikát abbahagytam, kivettem a játékkészítő ipart. Ez esetben arról van szó, hogy gyereknek a fantáziáját meg kell mozgatni a játékkal. Ha ő egy Santa Maria kicsi hajót csinál magának, akkor ő lesz Kolumbusz Kristóf, amikor azzal játszik, vagy pedig, ha egy krumplipuskával lövöldözik, ami egy teljesen veszélytelen dolog, abba is nagyon bele tudja magát élni. Ezeket a fiús játékokat úgy próbálom megoldani, hogy ne legyen veszélyes a használatuk, tehát az élet elveszem a dolgoknak. Ezzel 20 m-re lehet lőni, és akit eltalál, annak semmi baja nincs tőle, nagyot durran, tehát minden élvezet megvan benne, veszély nélkül. Bármit lehet veszélyesen használni, egy fogpiszkálóval is ki lehet szúrni a másik szemét, de az egy másik dolog. Tévedésből meg rosszindulatból mindig lehet baj, de a jóindulatból és ha betartjuk a szabályokat, akkor nem.

Téglás Zsolt: A cserkészírándulások alkalmával vannak olyan játékok, amiket a gyakorlatban is lehet hasznosítani?

Újlaki Csaba: Természetesen. A felnőtt életében is felhasználja majd a gyerek az itt tanult játékokat. Például ott vannak a kötelek, a csomózás, minden gyerek legalább 20-féle csomót kellene, hogy ismerjen, főként a nagyobbak, a kicsiknek hármát, négyet. Utána folyamatosan meg kell tanulni mind a 20 darabot, illetve a kicsiknek is megvan a lehetősége, hogy a három kötelezőn kívül a többi 17-et is elsajátítsa. Ha többet ismernek, egy ponttal növekszik a pontszámuk a vizsgán és ezért ezt már önként tanulják meg, mert hát miért ne legyen egy ponttal több és akkor jobban szerepelhetnek a vizsgán.

Mi a legfontosabb a kötélnél? A mentőkötél a legfontosabb, ebből tudunk mi négy-féle mentőkötélet és ezt különböző helyzetekben és variációkban lehet használni. Például, ha fel kell valakit húzni a szakadékból, vagy pedig, ha a hajóra fel kellett húzni egy embert – ezt a tengerészek alkalmazták elsősorban –, akkor a térdénél és a hóna alatt be lehet a kötélbe ültetni. Igen, ez nagyon fontos, ki is próbáltuk. És a gyerekek sorba álltak most nemrég, amikor Sátoraljaújhelyben volt egy játékbe-mutatónk a nyáron, és mindenki ki szeretne volna próbálni. Ezért hajlandóak voltak azt az egész nehéz szerkezetet és a kötelet húzni, hogy ők is majd sorra kerüljenek. Van erről felvétel is és a sárospataki honlapra is fel van rakva.

Téglás Zsolt: Mielőtt Csaba bácsi folytatná ezeket a konkrét, nagyon hasznos játékokat, lehetőségeket és különböző tevékenységi formákat, engedje meg, hogy megkérdezzem, hogy Csaba bácsi ezeket a játékokat is valamilyen személyes kötődés alapján tanulta meg korábbi elődeinktől, azaz volt egyfajta hagyományozódás ezen a területen?

Újlaki Csaba: Vannak könyveink, és erre mindig odafigyeltem, hogy akár a közép-korban milyen játékok voltak, vagy például a kecskeméti Szórakaténusz játékmúzeum és műhelyben többször is voltam. Ott a kiállítást aprólékosan, figyelmesen, több órán keresztül is végignézttem, beszélgettem is az ottaniakkal, az igazgatónővel, és a munkatársakkal, és ott például a második világháborús időszakból, a '40-es

évekből rengeteg játék található, de vannak még régebbi játékok is, de ahogy visszamegyünk a korban, úgy egyre kevesebb ez az anyag. Azt lehet mondani, hogy a második világháború időszakában egészen a rendszerváltozásig abból az időszakból származik a legtöbb játék. Gyönyörű dolgok vannak ott, melyet én valamennyit személyesen megnéztem. A játék még mire jó? Én nagyváradi származású vagyok, nem egészen Erdély, hanem csak a Partium, de ott azt tapasztaltam, mielőtt ezelőtt 20 évvel Magyarországra kerültem, hogy az ottani gyerekek kézügyességben felülmúlják a magyarországiakat. Miért? Egyik dolog az, hogy ott van az erdő a közelben, ott a nyersanyag, azonkívül pedig ott a szegénység, ami azt jelenti, hogy nincsen termőföld, ami azt jelenti, hogy muszáj a felnőtteknek is valamilyen kézműves foglalkozással megkeresniük a kenyerüket. A gyerek ezt látja, lemásolja, mert a gyerek az fogékony, és így ő is kézművessé válik. Akkor is, ha mondjuk tanár, mérnök vagy bármi más lesz belőle, ezt fel fogja használni. Van még egy másik dolog: a társadalmi szemléletben is különbség van Magyarország és Erdély vonatkozásában. Itt akkora bőség lehetne ebben az országban, ha nem így történnének a dolgok a gazdaságban, ahogy történnek. Itt van mit enni, ez az alap, ott pedig nincs mit enni, vagy ha árnyaltabban fogalmazunk, szegényesebbek a lehetőségek.

Ott meg kell kínlódnia azzal is, ezért csinálja azt a székely bácsi, hogy egy csomó fonást, fafaragást készít, és lemegy az Alföldre. Ezt eladja búzáért, terményért, kukoricáért, és így keresi a kenyerét, nem gazdálkodhat mezőgazdasággal, mert nincsen, megfelelő legalábbis. A másik dolog, hogy a székely bácsi a fiának, mikor elérte azt a bizonyos 6 éves kort, akkor vesz neki egy-két fanyelű bicskát és addig is a gyerek piszmoz ezzel-azzal. Majd később azt mondja a gyerekeknek, hogy most már itt az iskola most már te is nagy fiú vagy, próbáld ki te is, faragcsáljál, figyelj meg a többieket! És a gyerekek figyelik egymást, mert egymástól is tanulnak. De egyre vigyázz, amit most mondom neked, hogy el fogod vágni a kezedet, de az nem baj, mert majd bejössz és bekötjük, csak arra vigyázz, hogy ne csontig vágjad, vagy még azon túl! A gyerek el is vágja az ujját, bekötik és használja a kést, de tudja, hogy mire vigyázzon. Mi ezzel szemben az itteni magyar szemlélet? Kés, villa, olló nem gyerek kezébe való! Ha a tanító néni meglát valakinél egy bicskát, egy kést, vagy valami hasonlót, akkor a sarokba állíthatja, mondjuk most már nem, de régebben így volt. A lényeg, hogy valamilyen büntetést kap a gyerek, ha valamilyen szűrő-vágó eszközt megtalál a zsebében, és így a gyerek nem is használja.

Téglás Zsolt: Az átlag mai gyerekek között észrevehető, vagy a cserkészek között megfigyelhető az a generációs kapcsolat, amit most tetszett említeni, hogy Erdélyben vagy a székelyeknél ez hogy történik, hogy a nagyapa a 6 éves unokájának már odaad a kezébe egy bicskát? Esetleg mesélnek a gyerekek olyat a cserkészmozgalomban, hogy én nagymamát vagy nagypapát megkérdeztem erről, arról, vagy tanultam tőle egy fogást, vagy egy tevékenységet?

Újlaki Csaba: Előfordul, de ritka. Például megtanulja a nagypapától, hogy hogyan kell bográcsgulyást csinálni. Ilyen van az én csapatomban is, aki onnan tanulta meg és már csak a különbséget kellett megtanulni, hogy ez a cserkész vonatkozásban hogy működik. A cserkészgyerekeknek egy szál gyufával tüzet kell gyújtania, papír nélkül, ami nem egy könnyű dolog.

Téglás Zsolt: Ez hogy történik?

Újlaki Csaba: Ez úgy történik, hogy először is kell tudnia, hogy mi a rőzse. A rőzse a száraz bokorvégeket jelenti, ami a gyufaszálvastagságnak esetleg a fele legfeljebb, vagy harmada, olyan vékonyakat kell szedni, kb. olyan 10 cm-es darabokat, ami törik és nem hajlik. Ami hajlik, az azt jelenti, hogy nyers, az nem jó. Tehát ami pattanva törik, olyat kell szedni minden gyereknek. Tehát szed minden gyerek egy kis mennyiséget, amit a két kezével meg tud fogni, és ezt szépen összetesszük. Arra különösen figyelünk, hogy 20 méter körzetben a száraz leveleket az erdő mellett nem lehet meggyújtani, csak 20 m-en túl. És akkor ott is egy kétméteres körzetben fel kell söpörni mindent, hogy a tüzet nehogy elvezesse valami, például száraz gally. Ezután két fát letesz az elején a gyerek, ami száraz, később lehet, ami nedves. Van olyan módszer, hogy keresztben először csak a vékonyakat, utána a vastagabbakat, az alakzatot azzal zárjuk, hogy gúlába rakjuk az egészet. 10 szálát így, utána keresztbe megint 10 szálát. Egy szál gyufával a legvékonyabbal kell kezdeni, és kell várni, amíg a gyufa majdnem a körmére ég, addig a gyufa átadja a lángot azoknak a vékony szálacskáknak, a vékony szálacskák egymásnak és így „felhúzza magát a tűz.” Gyönyörű szép felvételeket készítettem a táborban, elkaptam egy olyan gyönyörű pillanatot, amikor az esti tábortűz már ég és a digitális fényképezőgép természetesen a tűzre koncentrál és egész halványan lehet mögötte látni a cserkészeket. Csodálatos kanyarok vannak a tűzben is, nagyszerű formációk. A kötéllel, a tűzzel, a bicskával kell tudni bánni, és fából egyszerű eszközöket kell tudni csinálni. Például van tűzgyújtási verseny, itt van például az eszköze, persze, nem ilyen kicsiben, hanem félméteresben, hogy közte a tüzet meg lehessen rakni. Ez az egyik fajtája: van két kő itt, most egy kicsit nehezebben viselkedik, mert nincs a kettő között eléggé meghúzva a zsinór, illetve az a lényeg, hogy kinek a lángja ér fel minél magasabbra. A láng felmegy fél méterre, először elégeti a spárgát, és ha elég a spárga akkor ez a jelző, ez felugrik. Akkor a bíró látja, hogy ki volt az első és második. Mindent versenyszerűen próbálunk kivitelezni, hogy érdemes legyen megoldani, és milyen érdekes, egy gyerek egy nagyon pici ajándékért is képes versenyezni. Ennél kevesebbet, amit mi adunk, senki nem ad. Például mágneses horgászversenyen, ami elég nehéz, 3 cukrot kap az első, a második kap kettőt, a harmadik egyet, a többi nem kap semmit. Tudják ezt előre, és ezért is megéri ezt a versenyt lefolytatni. Van kb. 16 gyerekjátékunk és azok is így működnek, hogy mindig az első három kap jutalmat. Illetve ahol csoport játék van, mint pl. stafétafutás. Annak az a feltétele, hogy át kell kelni egy folyón, tehát egy folyón kell átugrani, aztán a labdát visszadobni a következő saját emberének, és így aztán az egész csapat feláll a túlsó oldalra, 6-7-en szoktak lenni egy ilyen csoportban és aki felmutatja, az győz. Ott mindenki kap egy-egy szem cukrot, vagy pedig ilyen jellegű a kötélhúzás is.

Téglás Zsolt: Már ebből a rövid beszélgetésből is kitűnik, hogy a cserkészmozgalom megannyi lehetőséget rejt magában, mint például az erkölcsi nevelés terén, hogy erkölcsi tartással vértesszük fel a fiatalokat, vagy az ügyességüket fejlesszük, vagy a hagyományok továbbadására is egy jó módszer. Csaba bácsi milyen kitörési lehetőséget lát abból, amit már részben érintettünk, hogy manapság már egyre ilyen értékvesztő, pánikhangulattal teli világban élünk, ahol a gyerekek a

családból hozott lustaságuk miatt nem igazán kaphatóak ilyesmire. Milyen tanácsokat adna a kollégáknak, hogy a jövőben hogy lehetne a játékoságon kívül őket motiválni arra, hogy a gyerekekkel megszeretessük ezeket a tevékenységeket, megismertessük a régi idők értékeit? Csaba bácsi személyesen is ellátogat minden iskolába Sárospatakon és 10–10 percben elmondja, hogy miről van itt szó, de miben látja itt a kiutat és hogyan lehetne még több gyereket mozgósítani?

Újlaki Csaba: Először is a magyar cserkészszövetségnek van egy törekvése, hogy a cserkészmunkát ismerjék el pedagógiai munkának országos szinten, hogy a pedagógus társadalom ismerje el először is, és a legkisebb színvonal és a legkisebb besorolást kapja meg mindenki, aki egy bizonyos szintet, például segédtsízt vagy tiszti fokozatot elér, hogy az legyen egy tanítói fokozat legalább, nem tanári, nem egyetemi docensi stb. fokozat, csak legalább egy tanítói.

Téglás Zsolt: *Ez mindig iskolán kívüli, vagy pedig van olyan, hogy intézményes formában működnek ezek a cserkészeti foglalkozások, tehát, hogy egy-egy intézmény erre specializálódott, hogy vannak olyan iskolák, hogy kimondottan ezzel foglalkoznának?*

Újlaki Csaba: Nincs ilyen. A magyar cserkészszövetség az önkéntességen alapszik és az ingyenességen. A főkönyvelőn kívül még van egy tisztségviselő országos szinten, azok kapnak csak fizetést, a többi senki egy fillért nem kap. Olyan, hogy dicséret, meg kitüntetés, olyan van, de teljesen önkéntesen csináljuk. Én is 9 éve egyetlen fillért sem kaptam érte, és azt lehet mondani, hogy 1-2 kivétellel minden szombaton a 2-3 órás foglalkozást elvégzem, és a táborozás, az pedig egyhetes táborozás, reggeltől estig 24 órás feladat, mondjuk éjszaka is van váltás, de az folyamatos tevékenység. Most ezt intézményesen nem is lehet csinálni, mert ha azt mondom, hogy önkéntes, akkor az jön, aki akar. Általában a fenntartókkal szokás ezt megoldani, bármilyen intézmény lehet a fenntartó. Van olyan fenntartó, például egy katonai egység, egy városi parancsnokság, Miskolcon van ilyen, hogy katonai sportklub, az ottani egyik csapatnak ez a sportklub a fenntartója, általában egyházak szokták ezt a feladatot magukra vállalni, elsősorban a katolikus egyház, meg kell mondani. Mikor a cserkészlet Magyarországon megindult, akkor a református cserkészcsapatok megalakultak, egyszerre alakult meg három, nagyon kis különbséggel, és nagyon büszkéek voltunk, hogy van már három református cserkészeti csapat, ugyanakkor katolikus csapat 29 volt már.

Tehát ilyen nagy a különbség és meg tudom érteni azt is, hogy a katolikus pap arra koncentrál, nincs családja, és így a társadalmi, az egyházi tevékenységre jobban koncentrál, mint azon esetekben, amikor a lelkésznek a családjára is kell fordítani az idejét. Azonkívül nagyobb szervezet is, ugye a katolikus vallásnak sokkal nagyobb a térhódítása Magyarországon.

Téglás Zsolt: *Nemi arányt tekintve megfigyelhető valamilyen különbség, inkább a lányok vagy a fiúk jelentkeznek szívesebben?*

Újlaki Csaba: Elvileg a cserkészletet a fiúknak találták ki régen. 1907-ben amikor megrendezték az első tábort, akkor még nem tudták, hogy ez lesz az első cserkész-tábor. Egyszerűen csak volt tapasztalatuk a fiúkkal – mint angol katonatiszteknek – megannyi területen, például a vészjelzés, postai szállítás, sebesültszállítás, különböző segédszolgálatok terén. A 20-22 gyereket különböző társadalmi rétegekből

válogatták ki. Volt ott nevelőnővel nevelt úri gyerek, volt utcagyerek, munkásgyerek, volt parasztyerek. Megpróbált lehetőleg széles skálán mozogni, a 22 gyerek szinte az egész angol társadalmi réteget átfogta. Szenzációs táborot tudott összehozni ezekből a gyerekekből. Ugyanis a versengés és a jóra nevelés és az, hogy meg kellett, hogy éljen, saját lábán, maguknak el kellett készíteniük az élelmüket, a sátrakat fel kellett állítsák, tisztaságot kellett, hogy tartsanak. Be volt osztva a felelősség, meg volt katonásan szervezve, hogy ki a vezetője. Ugyanis azt nagyon jól tudjuk, hogy ha egy csónakban ketten eveznek, az egyik mindig a parancsnok, nem lehet két parancsnok egy csónakban. 1907-ben még mindenképpen fiúknak szánták a cserkészetet. Csak később kapcsolódtak be a lányok, ugyanis az emancipáció jegyében, miért ne legyen cserkészlány, ha már cserkészfiú, de a lányok a mai napig is sokkal kevesebben vannak a cserkészletben, ugye egy kicsit kényesebbek, meg a női mivoltuk is, nem lehet őket annyira igénybe venni. Nem beszélve arról, hogy vannak olyan periódusok az életükben, amikor szintén védeni kell őket, a fiúkra ellenben folyamatosan lehet számítani.

Téglás Zsolt: Visszajelzéseket kap-e Csaba bácsi, akár a cserkészgyerekek szüleitől, hogy esetleg miben változnak a gyerekek, akik ebbe a csoportba járnak, vagy akár maguktól a cserkészektől, mondjuk 5-10 év múlva, hogy ha megházasodnak, elkerülnek innen, és felidéződnek ezek a jó emlékek később is bennük?

Újlaki Csaba: Igen, csak a szépre emlékeznek, főként a gyerekek, ha volt is egy kis kellemetlenség, esetleg kaptak egy kis büntetést, ugyanis nálunk a fekvőtámasz is divatban van, de az is izmosítja a gyereket, az is az ő hasznára történik. Visszajelzések vannak, akikkel találkozok, azok általában ugyanúgy viselkednek, mint az érettségi után. Érettségi környékén a gyerek a tanárt nem igen állhatja ki, majd elmúlik egy pár év és rájön, hogy mit kapott az iskolától, és akkor tudja értékelni. Ez így megy, a pedagógia is hosszú idő után térül meg, a cserkészlet is ilyen. Egy érdekes példát mondok, az egyik gyerek elment katonatiszti középiskolába Egerbe és annyira szerette a cserkészletet, hogy minden szombaton visszajött hozzánk, annak ellenére, hogy már elszármazott Patakról, és mivel a katonai iskola az olyan típusú, hogy ott nincs vasárnap meg szombat és nem engedik őket haza, mint akármelyik civil iskolából. Ott kellett maradni és a gyerek szinte sírt, szomorúan hozta vissza a kalapját, meg a sapkáját, amely csak leltári tárgy, a többi a sajátja, hogy muszáj, hogy a cserkészletből kilépjen, mert nem tudja teljesíteni, azokat a feladatokat, ami ebből származik, mert nem jöhet haza, amikor ő akar szombaton. Van ilyen is, most is például az egyik gyerek nem tud évközben az egyetemről elszabadulni, vagy pedig valaki külön engedélyt kért, hogy eljöhessen velünk és táborozhasson a nyári táborban. Van olyan is, hogy ha valamilyen sérelem éri a másik gyerek részéről, és nem tudja feldolgozni, meg főleg az, hogy a családban konfliktus az, hogy szombaton reggel fel kell kelni, hogy ő reggel 9-kor eljöhessen a foglalkozásra. Kitaláltak erre sok mindent, hogy csináljuk pénteken. De mit lehet csinálni péntek délután? Akkor mindjárt este van, akkor meg az a baj, hogy este, hogy vigyem haza a gyereket, a vasárnap viszont a családé, tehát elég nehéz a dolog. Van, olyan is néha – de ez nem általános –, hogy egyfajta rivalizálás van az egyház és a cserkészlet között, nem igazi rivalizálás ez, hogy például hittanra jár-

jon a gyerek vagy cserkészetre. Mindenki után én se mehetek, például a katolikus egyházban a bérházasra való felkészítés pont 9 órától van, és van olyan gyerek, aki ezt is meg tudja oldani, hogy 9–10-ig ott van, és mindig van 1 vagy másfél óra a cserkészetre, két dolgot is teljesít egy nap.

Téglás Zsolt: *Csaba bácsi tud információval szolgálni arról, hogy a pataki cserkészcsapat vezetői kik voltak korábban?*

Újlaki Csaba: A vezetők általában teológusok és pedagógusok voltak, például dr. Zsíros József volt a csapatnak a parancsnoka először, de Szabó Lajos is, teológus professzor teológus korában, akkor lett a csapat első parancsnoka, ő szervezte meg a csapatot teológiai ember letére.

Úgy képzeljük el, hogy a hittanos gyerekekből alakult a mi csapatunk is, amikor újraalakult, valahogy így kezdődött, tehát szélesedett a csapat. Lényeg az, hogy nagyon sokan közülünk – főleg a pedagógusok közül – frontot járt katonák voltak, azt jelenti, hogy ők tapasztalatból ismerték, amiről beszéltek a gyerekeknek. Rengeteget tudnék még azokról az időkről beszélni...

Téglás Zsolt: *Kedves Csaba bácsi! Nagyon köszönöm az interjút és további lendületes munkát, szép sikereket és sok közös élményt kívánok az egész cserkészcsapatnak!*

Újlaki Csaba: Nagyon köszönöm az egész csapat nevében és bármikor szívesen látjuk körünkben Zsoltot.

Kérdőív

Fiú vagyok. | Lány vagyok.

Hány éves vagy?

1. Élnek még a nagyszüleid?

Igen | Nem

2. Ha igen, milyen gyakran találkozol velük?

Mindennap | Hetente | Havonta

3. Miről szoktatok beszélgetni a nagyszüleiddel?

4. Tudnál valamit mondani, amit a nagyszüleidtől vagy idős emberektől tanultál meg és nagyon érdekes, jó dolognak tartod?

5. Szeretted, ha idősebb emberek régi történeteket mesélnek?

Igen | Nem

6. Mire vagy a legbüszkébb, amit édesanyától tanultál?

7. Mire vagy a legbüszkébb, amit az édesapádtól tanultál?

8. Tedd fontossági sorrendbe, hogy mit jelent számodra a karácsony! (1-től 6-ig, az 1-el jelöld a legfontosabbat!)

karácsonyfa, ünnep

pénz, ajándék

Jézus születése

jó ételek

téli szünet

szeretet, család, rokonság

9. Milyen karácsonyi készülődésben segítesz otthon?

10. Mit esztek karácsonykor?

11. Mit kaptál tavaly karácsonyra?

12. Te mivel ajándékoztad meg családtagjaidat?

13. Mit tudsz a húsvétról?

14. Ti mit szoktatok húsvétkor csinálni?

15. Ezt a kérdést csak a fiúknak kell megválaszolni!

- Szoktál menni locsolkodni?

Igen | Nem

- Írd le a locsolóversed, ha emlékszel rá!

- Mit vársz a locsolásért cserébe?

16. Ezt a kérdést csak a lányoknak kell megválaszolni!

- Szereted, ha locsolók jönnek hozzád?

- Mit adsz a locsolásért cserébe?

17. Mit csinálsz szabadidőben, jársz valamilyen szakkörre?

18. Írd le a Himnusz első versszakát!

19. Melyik a kedvenc népdalod és hogy hangzik 1 versszak belőle? Írd le a szövegét!

20. Mi jut eszedbe, ha a **hagyomány** szót hallod?

21. Milyen hagyományokat ápol az iskolád?

22. Jónak tartod ezeket a hagyományokat, ha igen, akkor miért?

23. Részt veszel-e valamelyik tevékenységben? Húzd alá, melyikben!
(többet is aláhúzhatsz)

néptánc | mazsorett | zenekar | énekkar | színjátszó csoport
kézműves szakkör | rajzszakkör | sportolás | honismereti szakkör

24. Miért szeretsz járni ezekre a foglalkozásokra?

25. Melyik ünnepet szereted a legjobban? Miért?

26. Ha felnőtt leszel, hol szeretnél élni a családdal?

egy nagyvárosban | egy vidéki kisvárosban | falun | külföldön

27. Mit jelent számodra, hogy magyar ember vagy? Mire vagy e tekintetben a legbüszkébb?

28. Tudod-e, hogy mit jelentenek az alábbi szavak?

- betlehemezés

-
- csősz

-
- pántlika
-

29. Mennyi időt töltesz átlagosan tévénézéssel, számítógépezéssel?

Hétköznap (hétfőtől péntekig): órát

Hétvégén: órát

30. Mi a kedvenc könyved, vagy mit olvastál utoljára?

31. Milyen módon tartod a kapcsolatot leggyakrabban ismerőseiddel? Állíts fel egy sorrendet! (1=leggyakrabban, 6=legkevésbé)

postai levelezés

sms írása

telefonbeszélgetés

személyes találkozás

e-mail írása

Chat/MSN

32. Folytasd a megkezdett mondatokat!

- a., Aki másnak vermet

-
- b., Addig jár a korsó

-
- c., Addig nyújtózkodj,
-

33. Válassz ki az előző feladatból egy közmondást és magyarázd meg saját szavakkal, hogy mit jelent!

34. Sorolj fel 10 szót, melyeket egy külföldi számára Magyarország bemutatásánál használnál!

35. Tudod-e miről híres az alábbi 3 magyar település?

- Hollóháza

-
- Tokaj

-
- Aggtelek
-

VIII.2 Képek melléklete



1. kép | Szüreti táncház a Zsindely Együttes szervezésében
Sárospataki Református Kollégium Általános Iskolájában
2008. október 13.



2. kép | Téglás Dezsőné óvónő a szövés rejtelseibe vezeti be az óvodásokat
2006. január, Cigándi Napköziotthonos Óvoda



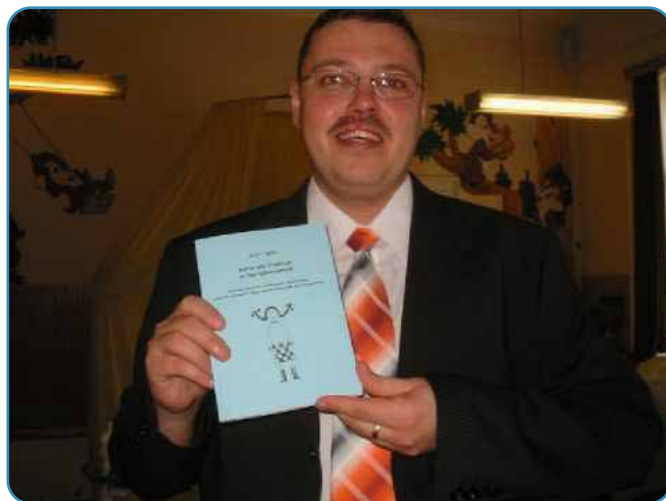
3. kép | Óvodások a Cigándi Napköziotthonos Óvoda folyosóján
2006. január



4. kép | Télúzás – tavaszvárás
2006, Cigánd



5-6. kép | Citeraszakkör
2006. április, Cigándi Kántor Mihály Általános Iskola



7–8. kép | A *Kultur und Tradition* c. könyv bemutatója a Gyöngyszem Óvodában
2006. május, Herceghút



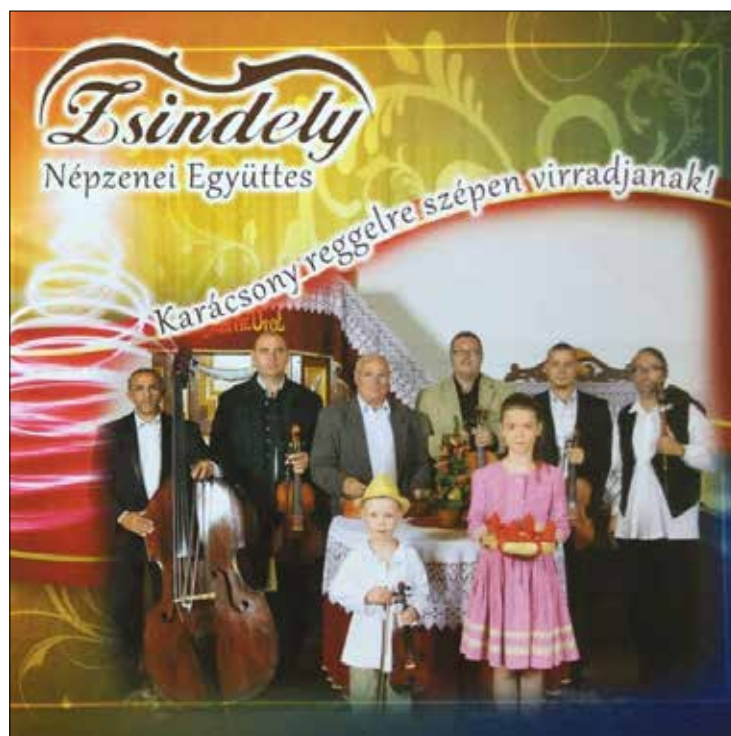
9. kép | Óvodapedagógus szakmai gyakorlat a Gyöngyszem Óvodában
2006. május, Herceghút



10. kép | Óvodapedagógusi gyakorlat a Gyöngyszem Óvodában
2006. május, Herceghút



II. kép | Zsindely Népzenei Együttes
2022, Cigánd, Múzeumporta





Zsindely
Népzenei Együttes

**Karácsony reggelre
szépen virradjanak!**

1. Adventi himnők
2. Karácsonyi köszöntő Vajdaszentiványról
3. Kalotaszegi muzsika
4. Karácsonyi pásztorjárás
5. Krisztus Urunknak áldott születésén
6. Cimbalomköszöntő a kis Jézusnak

7. Mezőségi kántálás
8. Karácsonyi dudálás
9. Citeramuzsika Krisztus születésére
10. Zsindelyes betlehemezés
11. Mennyből az angyal

Zenei rendező / Musical Director:
Téglás Zsolt

Felvétel / Recorded by:
A hangfelvételek 2014-ben Sátoraljasújhegyben, a 37-s Hangtúdióban készültek.

Fotó / Photo:
Gámbus Levente

Grafikai terv / Design:
Hamza Attila

Fordította / Translation:
Hansa Nyelviskola Kft.

Producer / Producer:
Zsindely Népzenei Együttes Egyesület

Kapcsolat / Contact:
zuhansag@freemail.hu
+36 20 582 1006

H-3950 Sárospatak, Karácsony u. 38.
www.zsindelyegyuttes.hu

All rights of the producer and of the owner of the work reproduced reserved.

12–13. kép | Zsindely Népzenei Együttes – Karácsony reggelre szépen virradjanak!
2014, CD-borító





Zsindely
Népzenei Együttes

Cigándi fonó

1. Nagypáink sarkantyús tánc
2. Bodrogközi halozlató
3. Temető kapuja
4. Cigándi citeramuzsika
5. Keménycsárdás hagyományok

6. A cigándi fonóban
7. Bodrogközi lakodalmás
8. Töltés menti cigánydalok
9. Esteledik a faluban
10. Kisczigándi kanásztánc

Zenei rendező:
Dr. Téglás Zsolt

Felvételek:
A hangfelvételek 2019-ben Kisúrdán, a Profone Hangstúdióban készültek.

Fotó: Némethy András

Grafikai terv: Hamza Alitib

Kiadó: Zsindely Népzenei Együttes Egyesület

Támogatók: Cigánd Város Önkormányzata, Hansa Nyelviskola és Fordítóiroda Kft.

Kapcsolat:
H-3950 Sárospatak, Kazinczy ut. 38.
+36 20 582 1006
hansaschule@gmail.com
www.zsindelyegyuttes.hu

All rights of the producer and of the owner of the work reproduced reserved.

14–15. kép | Zsindely Népzenei Együttes – Cigándi fonó
2019, CD-borító



16. kép | Táncház, Zsindely Népzenei Együttes
Sátoraljaújhely, 2023. május 19.



17. kép | Népmesék és fonóhangulat a Bodrogközből
Tállya, 2022. július 06.



18. kép | Adventi műsor, Zsindely Együttes
Sárospatak, 2023. december 17.



19. kép | Antonio Stradivari 1715-ben gyártott történelmi hegedűjének kópiáját vehette át Téglás Botond Cremonában 2021. július 16-án



20. kép | Zenei hagyományok apáról fiúra,
2016 májusában



21. kép | Zsindely Népzenei Tábor
Károlyfalva, 2023. augusztus 12.



22. kép | Zsindely Népzenei Tábor
Sárospatak, 2022. augusztus 07.

IX. Irodalom

1953. évi III. törvény a kisdédóvásról, 4. §
1972. évi I. törvény 61. §
1985. évi I. törvény 7. §
32/1997. (XI. 5.) számú MKM rendelet
www.hegyaljakapuja.hu/magyar/oldalak/hercegkut_erdekessegek eredetkutatasa (Letöltés: 2024. 08. 29.)
Magyar Elektronikus Könyvtár, Parainesis Kölcsey Kálmánhoz, <https://mek.oszk.hu> (Letöltés: 2024. 08. 29.)
<https://www.korosiprogram.hu/diaszpora> (Letöltés: 2024. 09. 30.)
Nemzeti Alaptanterv, II.3.1., 5/2020. (I. 31.) Kormányrendelet
Andrásfalvy, B. (1985). *Néprajzi alapismeretek*. Múzsák Közművelődési Kiadó.
Antal, L. (1994). *Néptánc az iskolában*. BDTF.
Ágh, Zs. (1993). *Útmutató a tárgyi és szellemi néprajz tanításához*. Tárogató Kiadó.
Baloghné, Zs. J. (2002). *A néphagyomány az iskolában*. Pedellus Kiadó.
Bálint, S. (1938). *Népünk ünnepei*. Szent István Társulat.
Bábosik, I. & Mezei, Gy. (1994). *Neveléstan*. Telosz Kiadó.
Barsi, E. (1992). *Néprajz az általános iskola kezdő szakaszában*. OKI Iskolafejlesztési Központ – MKM Felsőoktatási és Kutatási Főosztálya – Budapesti Tanítóképző Főiskola.
Bartók, B. (1936). *Miért és hogyan gyűjtsünk népzénét?* Somló Béla Könyvkiadó.
Bausinger, H. (1995). *Népi kultúra a technika korszakában*. Osiris Kiadó.
Benkő, S. (1984). *Lengyel István kolozsvári tanár önéletrajza*. Őrszavak.
Bettelheim, B. (1976). *The Uses of Enchantment. A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Bp., 1985.
Biernaczky, Sz. (1973). *Közösségformálás és városi népzene*. *Társadalmi Szemle*, 1973/4. 93–94.
Boulez, P. (1990). *History in the Present Tense*. Cambridge University Press.
Braun, M. (1999). *A tánc tanítása lehetőségei és módszerei*. B.-A.-Z. Megyei Pedagógiai Intézet.
Brednich, R. W. (1988). *Grundriss der Volkskunde*. Reimer.
Buda, B. (1975). *A közvetlen emberi kommunikáció*. MET TK.
Buda, B. (1993). *Empátia a beleélés lélektana*. Ego School Bt.
Clayton, C., Fletcher, K., Lee, H., Rallings, J., Cookson, D. & May, J. (2022). *Connected Young Fatherhood - Rural and Urban Experiences During the Pandemic*. Leeds Trinity University.
Czeizel, E. (1997). *Sors és tehetség*. Fitt Image – Minerva Kiadó.
Csókos, V. Gy. (1978). *Szövésszövés*. Móra Kiadó.

- Danckert, W. (1939). *Das europäische Volkslied*. Bernhard Hahnefeld Verlag.
- deMause, L. (1974). *The history of Childhood*. Psychohistory Press.
- Dewey, J. (1899): *A nevelés jellege és folyamata*, (szerk. Vág Ottó, 1976). Tankönyvkiadó.
- Dobszay, L. (1994). Kodály után, Tűnődések a zenepedagógiáról. In Sebő, F. (Ed.), *Népzenei olvasókönyv* (pp. 248–250). Magyar Művelődési Intézet.
- Dömötör, T. (1983). *Magyar népszokások*. Corvina Kiadó.
- Falus, I. (2003). *Az oktatás stratégiai és módszerei*. In Falus, I. (Ed.), *Didaktika* (pp. 243–296). Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Falvay, K. (1990). *Ritmikus mozgás, énekes játék*. OPI.
- Foltin, J., Karcagi, Gy., Neuwirth, A. & Salamon, F. (1991). *Motívumfűzések. Játék és tánc az iskolában I–IV. oszt.* Magyar Művelődési Intézet.
- Gadamer, H. G. (1986). *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Mohr.
- Gardner, H. (1982). *Art, mind, and brain: A cognitive approach to creativity*. Basic Books.
- Gáspár, L. (1997). *Neveléstudomány*. Okker Kiadó.
- Gazda, K. (1980). *Gyermekvilág Esztelneken*. Kriterion Könyvkiadó.
- Gehlen, A. (1976). *Az ember*. Gondolat Kiadó.
- Gíay, B. & Nádor, O. (Eds.), (1998). *Magyar mint idegen nyelv*. Hungarológia. Osiris Kiadó.
- Gráfik, I. (1992). *Jel és hagyomány. Etnoszemiotikai tanulmányok*. Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék.
- Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence*. Magyar fordítás: Érzelmi intelligencia; ford. N. Kiss Zsuzsa; Háttér Kiadó, Budapest, 1997.
- Győrffy, I. (1939). *A néphagyomány és a nemzeti művelődés*. Egyetemi Néprajzi Intézet.
- Habermas, J. (1971). *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Gondolat Kiadó.
- Hankiss, E. (2005). *Ezerarcú én*. Osiris Kiadó.
- Hankiss, E. (1969). *A népdaltól az abszurd drámáig*. Magvető.
- Harsányi, L. (2000). *Edzéstudomány I. Dialóg* Campus Kiadó.
- Harris, L. (2005). *The Future of Tradition*. Hoover Institution.
- Hernádiné H. Zs., T. Aszódi, É. & Tarbay, E. (1999). *ABC-ház – Mese és valóság – Olvasókönyv 3. osztály*. Mozaik Kiadó.
- Hoffmann-Krayer, E. (1946). *Kleine Schriften zur Volkskunde*. Krebs Verlag.
- Honti, J. (2022). *Az ismeretlen népmese*. Nemzeti Örökség Kiadó.
- Hoppál, M. (1970). *Egy falu kommunikációs rendszere*. MRT Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- Hoppál, M. (1998). *Folklór és közösség*. Széphalom Könyvműhely.
- Imre, S. (1933). *Hagyomány és nevelés*. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt.
- Jordan, D. (1938). *The Dance as Education*. Oxford.
- Kaposi, E. (1999). *Bodrogköz táncai és táncélete 1946–1948*. Planétás Kiadó.
- Kaposi, E. & Maácz, L. (1958). *Magyar népi táncok és táncos népszokások*. Bibliotheca.
- Katona, I. (1970). *A magyar népi líra tartalmi-tematikai tagolódása*. Ethnographia.
- Kiss, Á. (1984). *Magyar népi játékok gyűjteménye 1891*. Könyvértékesítő Vállalat.
- Kodály, Z. (1941). *Visszatekintés, Összegyűjtött iratok, beszédek, nyilatkozatok*. Zene az óvodában. Zeneműkiadó Vállalat Budapest, 1964.
- Kokas, K. (1972). *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. Zeneműkiadó.
- Komoróczy, G. (1992). *Bezárkózás a nemzeti hagyományba*. Századvég Kiadó.

Kökényesi, N. (2021). Médiatudatosságra nevelés az óvodától a felsőoktatásig. In *Örökség és megújulás. Sárospataki Pedagógiai Füzetek* (28), (pp. 135–145). Eszterházy Károly Egyetem Líceum Kiadó.

Lajtha, L. (1929). Népi játékok és táncok Magyarországon. In *Az 1928. évi prágai nemzetközi népművészeti kongresszuson benyújtott jelentések a magyar népművészetről*. Budapest.

Lányi, Á. (1980). *Néptánc olvasókönyv*. Zeneműkiadó Vállalat.

Lázár, K. (1996). *Énekes, táncos népi gyermekjátékok*. Planétás Kiadó.

Lehmann, A. & Kuntz, A. (1988). *Sichtweisen der Volkskunde. Zur Geschichte und Forschungspraxis einer Disziplin*. Reimer Verlag.

Lívják Emília (2022). Miért alkalmas a részképességzavarok megelőzésére az óvodai egészségfejlesztő testmozgás? In Toma Kornélia, *Tervezés és fejlesztés az óvodában* (pp. 189–197). Tokaj-Hegyalja Egyetem.

Martin, Gy. & Pesovár, E. (1960). A magyar néptánc szerkezeti elemzése. In *Tánctudományi Tanulmányok* (pp. 211–248). Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Bizottsága.

Meinl, K. (1977). *Bewegungslehre*. Volk und Wissen Verlag.

M. Nádas, M. (1986). *Egységesség és differenciáltság a tanítási órán*. Tankönyvkiadó.

Molnár, I. (1947). *Magyar táncgyománysok*. Magyar Élet.

Mühlmann, W. E. & Müller, E. W. (1966). *Kulturanthropologie*. Kiepenheuer & Witsch Verlag.

Nagy, M. & Vidák, I. (1998). *Fűben, fában játék*. Planétás Kiadó.

Nagy, O. (1974). *Hősök, csalókák, ördögök. Esszé a népmeséről*. Kriterion Kiadó.

Nagy, Ö. (1939). *Tavaszi néphagyományaink*. Kolozsvár.

Nagy, I. (2004). *Cigánd öröksége*. Cigánd Nagyközség Önkormányzata.

Németh, L. (1980). A jó tanár. *Pedagógiai írások*. Kriterion Kiadó.

Németh, K. & Téglás, D. (2005). *A cigándi bokréta legzsengőbb ága*. Cigánd Nagyközség Önkormányzata.

Nemzeti alaptanterv. OKM. 1995.

Nyíri, K. (1994). *A hagyomány filozófiája*. T-Twins Kiadó.

O. Nagy, G. (1954). *Mi a szólás?* Gondolat Kiadó.

Ortutay, Gy. (1981). *A nép művészete*. Gondolat Kiadó.

Ortutay, Gy. (Ed. 1979). *A magyar folklór*. Tankönyvkiadó.

Pál levele a Galatákhöz, *Szent Biblia*, Kálvin Kiadó, 1997.

Pálfi, Cs. (1970). A Gyöngyösbokréta története. In *Táncstudományi Tanulmányok 1969–1970*. Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Tagozata.

Pesovár, E. & Lányi, Á. (2002). *A magyar nép táncművészete*. Hagyományok Háza.

Piaget, J. (1990). *Hat pszichológiai tanulmány*. Primo Kiadó.

Pléh, Cs. (2003). Kritikus periódusok a nyelvészajátításban. In Pléh, Cs., *A természet és a lélek* (pp. 92–99). Osiris Kiadó.

Plessner, H. (1953). *Zwischen Philosophie und Gesellschaft*. Ausgewählte Abhandlungen und Vorträge. Francke.

Podlovics, É. L. (2023). A reziliencia és alkalmazása Magyarországon. In Podlovics–Erdei–Kissné, *Megküzdés, fejlődés, nevelés* (pp. 88–96). Tokaj-Hegyalja Egyetem.

Propp, V. J. (2005). *A mese morfológiája*. Osiris Kiadó.

- Rácz, Z. (1970). *Családi és társadalmi ünnepek*. Kossuth Könyvkiadó.
- Ranschburg, J. (1988). *Tehetséggondozás az iskolában*. Tankönyvkiadó.
- Rauch, K. (1965). *Rätsel aus aller Welt*. Diederichs Verlag.
- Réthy, E. (1995). *Tanulási motiváció*. ELTE BTK Neveléstudományi Tanszék.
- Rozgonyiné Molnár, E. (1984). *A szólások és közmondások nyelvi és nyelvhasználati arculata*. Tinta Kiadó.
- Röhrich, L. (1976). *Sage und Märchen*. Herder Verlag.
- Sárosi, B. (1973). *Zenei anyanyelvünk*. Gondolat Kiadó.
- Schaffhauser, F. (2000). *A nevelés alanyi feltételei*. Telosz Kiadó.
- Schweizer, T., Schweizer, M. & Kokot, W. (1993). *Handbuch der Ethnologie*. Reimer Verlag.
- Sebő, F. (1994). *Népzenei olvasókönyv*. Magyar Művelődési Intézet.
- Sebő, F. (2007). *A tánc ház sajtója*. Timp Kiadó.
- Slobin, M. (2011). *Folk Music*. Oxford University Press.
- Summer, W. G. (1978). *Népszokások. Szokások, erkölcsök, viselkedésmódok szociológiai jelentősége*. Gondolat Kiadó.
- Tarján, G. (1995). *Fölnevelő hagyomány*. Magyar Médiapedagógiai Műhely.
- Tarján, G. (1997). *Mindennapi hagyomány*. Mezőgazdasági Kiadó.
- Tátrai, Zs. (1994). *Leányélet*. Crea Print.
- Téglás, Zs. G. (2005). Auf den Spuren von Comenius - Traditionspflege in Ungarns Bildungssystem. In *Unsere Kinder* (pp. 6–8), Österreich.
- Téglás, Zs. G. (2004). Iskolai zajártalmak. In *Új pedagógiai szemle* (pp. 122), 2004. november.
- Téglás, Zs. G. (2005). *Kultur und Tradition im Deutschunterricht*. Sprachschule Hansa.
- Téglás, Zs. G. (2005). Ma lesz a holnap tegnapja, In *Sárospataki Közéleti Újság*, XXXVIII. évfolyam, 1. szám
- Téglás, Zs. G. (2023). *Generációkon átívelő hagyomány*. Zsindely Egyesület.
- Toma K. (2018). *Mai fiatalok argumentációs kultúrája*. ELTE Eötvös Kiadó.
- Tove, S. K. (1997). *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Teleki László Alapítvány.
- Trencsényi, L. (1988). *Pedagógusszerepek az általános iskolában*. Akadémiai Kiadó.
- Trencsényi, L. (2021). Két arckép a zempléni táncos Parnasszusról. *Tani-tani*, online folyóirat. https://www.tani-tani.info/ket_arckep_a_zempleni_tancos_parnasszusrol (2024. 07. 18.)
- Turner, V. (1969). *The Ritual Process. A rituális folyamat*. Osiris Kiadó.
- Van Gennep, A. (1909). Les rites de passage. *The Rites of Passage*. University of Chicago, 1960.
- Vargyas, L. (1952). *A magyar vers ritmusa*. Akadémiai Kiadó.
- Vargyas, L. (1974). A népdal helye közművelődésünkben. In *Tiszatáj*, 28. évf. 9. szám (pp. 46–51).
- Vári Fábán, L. (1992). *Vannak ringó bölcsők*. Intermix Kiadó.
- Vasas, S. & Salamon, A. (1986). *Kalotaszegi ünnepek*. Gondolat Kiadó.
- Vass, M. (1986). A gyermek mozgásfejlődése. In Nádori, L., Szigeti, L. & Vass, M. (Eds.) *A motoros képességek és a mozgásos cselekvéstanulás*. Tankönyvkiadó.
- Vitányi, I. (1972). A népdal jövője. In *Közösség-közönség* (pp. 106–108).
- Voigt, V. (1977). Folklorisztika és őstörténet. In Bartha, A., Czeglédy, K. & Róna-Tas, A. (Eds.) *Magyar őstörténeti tanulmányok* (pp. 305–318). Akadémiai Kiadó.

Waldapfel, J. (1993). Tanár és tudós. In Balogh László (Ed.) *Pedagógiai olvasókönyv* (pp. 161–162). OPKM.

Weber-Kellermann, I. & Bimmer, A. C. (1985). *Einführung in die Volkskunde/Europäische Ethnologie*. Metzler Verlag.

Wiersumné Gyöngyösi, E. & Ládiné Szabó, T. (2018). *Alsós tanítói kézikönyv a matematika tantárgy tanításához*. Líceum Kiadó.

Wolfram, R. (1972). *Prinzipien und Probleme der Brauchtumsforschung*. Böhlau.

Zrinszky, L. (2002). *Neveléstudományok*. Műszaki Könyvkiadó.

Zsolnai, A. (2003). *Szociális kompetencia*. Gondolat Kiadó.

